

XIII. évfolyam, 144. szám

2013. október

Irodalmi Jelen

Böszörményi Zoltán versei

Sigmond István: Keresztelés

Keszthelyi Rezső versei

Zalán Tibor:

Papírváros-foszlányok

Benyhe István: A füzéri vár

Jerzy Paruszewski: Hű folyók

Aleksander Nawrocki versei

Szakács István Péter:

Túlvilági zaklatás

Hít nélkül az ágyból sem
tudnék felkelni –
beszélgetés Tóth Erzsébettel

Papp Máté: A vidék eróziója

Kántor Lajos:

A nyitás stratégiája

Nógrádi Kiss Magdolna

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: Böszörményi Zoltán

Főszerkesztő-helyettes: Bege Magdolna

Mányoki Endre (főmunkatárs), Boldog Zoltán (kritika, interjú),

Laik Eszter (helyszíni tudósítás), Varga Melinda (Kolozsvár),

Szócs Tekla (fotó).

Olvasószerkesztő: Hudy Árpád

Lektor: Jámbor Gyula

Makkai Ádám (főmunkatárs, Hawaii)

Rendszergazda: Csipkár Nándor

Igazgató: Kurjatkó Péter

A borítón: **Nógrádi Kiss Magdolna** festménye

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN versei

MAJORANA SZIKRÁJA

idegen nyár
lakja be a kedvem
fekete fény
vet szikrát
életemre

MAJORANA ÉS AZ IDŐ

lerágott csont
az emlék
ebek futnak
utána
a várakozás
fája
kivirágzott

MAJORANA KITEKINT

guggolok itt a semmi hely alatt
ebben az egyre táguló térben
melyet egy időnek nevezett erő
tart kezében
s azon szórakozik
mennyire elveszett vagyok
ha kitekintek a világűrbe
s helyemet keresem benne
azt az egyre halványuló pontot
melynek nincs tömegvonzása
gravitációs hatása
és elszomorít azzal
hogyminden előrejelzés nélkül
egyszer csak végérvényesen
eltűnik a szemem elől

MAJORANA ESTÉJE

illatos fák
ágairól érkeztedél
hazudtam magamnak
kellesz te talmi kellék
vérszik az este
kihűl
mint az asztalon felejtett
vacsora

MAJORANA HALKULÓ SZEME

szárnyakról most már
hiába álmodom
tavaszt sem ér a dobogó szív
az ágakon
a szoba faláról
leperegnek a néma képek
többé nem szabdalják testem
az éles miértek
kátrány és foltos úr
költözik halkuló szemembe

MAJORANA KINCSE

részeire bontva kedvem vették
az azúr kéket feszten nyelték
maradt a festék tarka réme
sárga fénynek kékes éke
vetkőzött a háládatlan
csontja húsa bűvös katlan
testét Midas érintette
vinnyogott és továbbite
arany sziporkázott semmim sincsen
lúgos talány minden kincsem
éles lárma szívem ne érintse
homlokomon titkok tincse

MAJORANA ÉS A SÁTÁN

A dolgok arcán tündöklő zománc,
A hatalom már elcsépett románc.

A test éles árkádjain rőt virág,
Az idő is kies ünnep, lött világ.

Nélkülem nem teljes, jeges a ház,
szemérmes az orgona, vörös a láz.

A mindenre elszánt eszelős sátán
aggódva néz körül a szöveg láttán.

Pradába öltözött, karján Cartier,
bugyraiban tekereg a Remy-lég.

És hadar, kéjes szava érthetetlen,
Szétszórja hamvaim a végtelenben.

SIGMOND ISTVÁN

KERESZTELÉS

Ha rokonok, barátok, vagy ismerősök jöttek hozzánk, lett légyen az postás, kéményseprő vagy bejárónő, valamelyikük mindig megjegyezte, hogy „milyen különleges kicsi fiú!” Pityu nem szerette ezeket a megjegyzéseket, mert egyáltalán nem érezte magát különlegesnek, sem szellemileg, sem testileg, s ha Pityu a megjegyzést lekicsinylőnek érezte, egyébként az esetek többségében az is volt, különösen, ha a megjegyzést Pityu fejének a megsimogatása követte egy-egy rokon vagy barát részéről, nos, az illető igen rosszul járt, mert biztosan beleharaptak a kezébe, de ha félelmében és természetesen jó megérzésének köszönhetően elkapkodta volna az ujjait a megsimogatott szája elől, akkor sem menekülhetett meg, mert Pityu nyitott szájjal követte egyfolytában, s amíg az illető a házban tartózkodott, előbb-utóbb biztosan megharapták a kezét, aztán ordíthatott kedvére, hogy ő ebbe a házba soha, de soha többet... Persze a megjegyzést és a simogatást lehetett másként is értelmezni, az eddig elmondottaknak az ellenkezőjére is gondolhatott az illető, amennyiben valamiféle zsenialitásnak tulajdonítható megnyilvánulást fedezett fel Pityuban, mindenekelőtt szellemileg, persze, ebben egyébként lehetett valami igazság, melyről viszont ők nem tudhattak, azaz senki sem tudhatott. Itt főleg a logikus gondolkodás mélységeiről és az igazságérzet fejlettségéről lehetett szó, amelyekkel Pityu igencsak kivált tízéves társai közül, tegyem hozzá rögtön, hogy valószínűleg, mert Pityuval egykorú gyermekeket

soha nem hoztak a házba, bizonyára azért, nehogy megfertőződjenek, noha Pityu egyáltalán nem volt beteg, csak olyan „különleges”, ugyebár. Lehet, hogy a templomban láthattam volna velem egykorú fiúkat, de nem néztem körül, amúgy is csak egyetlenegyszer vittek el a templomba, abból a meggondolásból, hogy ha majdan megkeresztelnek, szokjak hozzá a templomi környezethez. A mi családjunkban ugyanis volt egy olyan szokás, hogy a gyermekeket nagykorúságuk elérésekor keresztelték meg, arra a vallásra, amit a delikvens kiválasztott. Az az egyetlen templomi látogatás viszont balul ütött ki, mert az ötödik percben már a padok tetején futkároztam, aztán felkapaszkodtam a szószékre, és felmásztam az imádkozó pap hátára, amitől persze kisebb botrány támadt, és nyilvánvalóan az lett a következménye, hogy soha többet nem vittek templomba.

Az a bizonyos igazságérzet viszont akkor hágott a magaslatokra Pityuban – tegyem hozzá, hogy ennek nap mint nap jelét adta, anélkül, hogy erről a környezete tudomást szerzett volna –, amikor a szüleim összekötötték a két kezemet és a két lábamat, hogy milyen meggondolásból, sosem voltam képes rájönni, s csak akkor kötöztek ki, amikor étkezni kellett, vagy vécére menni. És persze a templomi látogatásakor sem volt rajtam kötelék.

A rokonok vagy barátok, akik ritkábban jönnek hozzánk, hosszan néznek, aztán megkérdezik a jelenlévő szülőtől:

- Ő az?
- Ő.

És néznek, a szemembe néznek. Hogy miért néznek a szemembe, miért nem nézik a fülemet vagy a lábamat, nézhették volna a gondolataimat is, vagy a szívem dobogását, nézhették volna az egyik újszülött cica hulláját a kezemben. De nem, a szemembe néztek, mint a tébolyultak. Egyik-másik beszélgetni szeretett volna velem, hát, ezt kikérem magamnak. Beszélgetőtársnak itt vagyok magamnak jómagam,

rendszerint jól megértjük egymást, noha az is előfordul, hogy ellentmondásba torkollik a szócsata. De valahogy mindig sikerül megtalálni a közös nevezőt. Énem egyik fele például képtelen egy helyben tartani Pityut, az az igazság, hogy megállás nélkül futkorászok a helyiségekben, a bútorokat mászókanak használok, hol az ebédlőasztal tetején állok, hol a szekrény tetejére próbálok felkapaszzkodni, de Pityu a legjobban a stelázi tetején érzi magát, ott viszont az a baj, hogy papucsával minduntalan elszakítja a bútor tetején tartott csipketerítőt, amit általában hetenként ki kellett cserélni. Énem másik fele is egyetértett az állandó mozgással, de véleménye szerint bőven elég, ha Pityu ültében mozog egyfolytában, ezzel is örületbe tudja kergetni a szülőket, nemcsak magáért a mozgás miatt, hanem főleg a földön landoló levesestányérokért.

- Így, messziről, ügyeske – folytatja a rokon.
- Messziről igen – mondja anyám. – Tényleg.
- És milyen okos – teszi hozzá apám. – Naponként nyolc-tíz órát olvas, talán azért.

Ha jött a simogatás, jött a baj is. Az utóbbi időben a vendégek érkezéskor hosszabban időznek az előszobában valamelyik szülővel, valószínűleg arra figyelmeztetik őket, hogy kerüljék a fizikai kedveskedést.

Általában Pityu nem bírja elviselni az érzelmi megnyilvánulásokat, bármilyen természetűek is legyenek. Ha valaki sír vagy kacag a környezetében, Pityu úgy érzi, hogy megőrül. Legutóbb nagyanyám halálhírére hozta valaki, anyám elkezdett zokogni. Mondtam, hogy hagyja abba, de nem hallgatott rám. Kénytelen voltam valahogy felmászni az ölébe, összekötözött végtagjaimmal nehezen tudtam szándékomat megvalósítani, de nagy nehezen mégis sikerült, hogy a jobb kezem mutató- és hüvelykujjával megragadjam az orrát, és addig szorítsam, amíg elindul belőle a vér. Néhány másodperc múlva a haláleset anyám gondolatainak a hátterébe osont, most már csak azzal foglalkozott, hogy elállítsa a vérzést.

Az éjszakák nehezebbek voltak. Két szobánk volt mindössze, úgyhogy öcsémmel egy szobában altattak. Ebből a darab húsból egyfolytában bőgés zúdult elő, kibírhatatlan volt. Anyám néha berohant, hogy megszoptassa imádott csecsemőjét, alig vártam, hogy egyedül hagyjanak velem, noha először meggyőzéssel próbálkoztam, de természetesen sikertelenül, viszont ez a variációk nélküli, órákig tartó hangzughatag állati ösztöneimre volt hatással leginkább. Szerencsémre az ágyát a fal mellett tartották, egy kicsit megemeltem a fejét, és többször belevertem a falba, ettől annyira elcsodálkozott, hogy elhallgatott egy ideig.

Amikor újakezdte, megint találkát adtam neki a fallal, persze csökkentett erővel vertem be a fejét, nehogy szétloccsanjon a koponyája. Noha tízéves korban nem kerülhetek börtönbe, viszont állami gondozásba adhatnak, aminél – nagyon valószínűnek tartom – semmi sem lehetne elviselhetlenebb. Már csak azért is, mert egy ilyen helyen rengeteg gyermek él, az egyik sír, a másik röhög, megőrjítenének biztosan. Hogy a szülők nem volnának a közelemben, ez Pityut egyáltalán nem érdekelné, az öcsike viszont hiányozna nagyon, mert bármilyen elviselhetetlen, megszoktam, hogy a sors számomra a keresztretjvények megfejtése mellett egyetlenegy szórakozást biztosított, nevezetesen öcsike fejének a naponkénti falhoz verését. A hangot, amit ilyenkor hallani lehetett, szívesen hallgattam. Nem volt semmi érzélem benne, hang volt, töltelék nélkül, semmi több. Noha általában a hangokra nagyon érzékeny vagyok, de nem az abszurdumig. Például a ceruza sercegő hangja egy papírlapon egyáltalán nem zavar, függetlenül attól, hogy milyen szöveget ír le az a bizonyos ceruza. Ha tényleg olyan „különleges” lennének, ahogy egyik-másik rokon állítja, ez a tényező is fontos volna Pityu számára. Teljesen közömbös szöveg esetén nem volna semmi gond, de ha arról írna az illető, hogy hol és mikor végeztek ki valakit, vagy hogy milyen üdítő

volt részt venni azon a templomi esküvőn, ahol azt a két hírességet összeadta a pap, hogy soha ilyesmi nem fordult elő, hogy a templomban tapsoltak volna, és lám, most a pap is tapsolt, a boldogságtól mindenki könnyezett, egyszóval az ilyen jellegű vagy ezekhez hasonló szövegek az agyvérzésbe kellene hogy keressék Pityut, ám ilyen veszélynek nincs kitéve, akkor hogy állunk azzal a bizonyos „különlegességgel”?

Noha véleményem szerint esett a börtön és az állami gondozás, valamilyen formában mindenképpen meg kellett büntessem magam. Egy égő gyufaszálat tartottam a tenyerem alá, s addig hagytam égni a lángot, amíg magától elaludt. Ilyen élményem nem volt soha, nem éreztem fájdalmat, sokkal többet, a láng égette mindkét énemet, azt hiszem, jól elperzselődtek a gondolataim. De nem éreztem kielégítőnek ezt a büntetést. Levettem a papucsomat, a zoknimat, s az egyik lábamat a fürdőszobám küszöbe elé tettem, majd teljes erővel rávágtam az ajtót. Azt hittem, hogy eltörtek a lábujjaim, pedig nem a lábam fáj, a fejembe állt be a nyilallás. Apámtól többször hallottam azt a mondást, hogy „harmadik az Isten igaza”. Hogy honnan jön ez az idézet, fogalmam sincs. Szerencsémre ezzel nem találkoztam egyetlen keresztretjtvényemben sem, lebuktam volna. Pityu badarságnak érezte a mondást, de úgy döntött, hogy a gyakorlatban kipróbálja. És az derült ki, hogy a mondás igencsak mély bölcsességet tartalmaz, mert az önbüntetésem azzal érte el a tetőfokát, hogy legalább negyvenhét-szer a falhoz vertem a fejem. Tükörbe soha nem nézek, nem tudom, hogy nekem is düledt lett-e tőle a szemem, ahogy most öcsi néz engem, még mindig düledt szemekkel, és jól láthatóan mosolyog. Lehet, hogy idővel őt is olyan „különlegesnek” fogják tartani, mint Pityut.

Egyébként a Pityu különlegességének az is ellentmond, hogy tavaly megnyerte a városi keresztretjtvény-bajnokságot, és a következményekbe bele kellett volna hálnia, de lám, életben maradt, noha

közvetlenül Karácsony után megjelent nálunk a városi Keresztrejtvény Társaság elnöke, hozott magával három vagy négy pasit és egy nőt, bejöttek a szobámba, nem kopogtak, persze, soha senki nem kopog a szobám ajtaján, amit kénytelen vagyok megosztani öcsikével, ezzel a kopogás-üggyel foglalkoznom kell a közeljövőben, szóval bejöttek, átnyújtottak egy diplomát, mosolyogtak és tapsoltak. A szüleim az ajtóban álltak, és sírtak.

– Mars ki! – kiáltottam. – Mindenki! Mars a francba!

Kioldalogtak, persze. Még hallottam, ahogy az elnök apámhoz fordul.

– Hallottuk, hogy messziről egy kicsit furcsa – mondta.

– Közelről is – módosított apám. – Közelről még furcsább. De ezt Önök is tapasztalhatták. Viszont borotvaéles esze van, és az én gyermekem – tette hozzá apám.

Aztán beneveztek az országos keresztrejtvény versenyre, ahol természetesen bekerültem a döntőbe. Fel kellett mennem a színpadra, hát, erre nem voltam kapható, nem vagyok bártáncosnő, hogy mutogassam a testemet. Az erőszak ellen egy kicsit ordítottam, de két markos pasi megragadott, felvittek a színpadra, és leültettek egy asztal mögé.

– És pofa be! – mondta egyikük, aztán otthagytak.

Hallgattam, vártam, hogy milyen atrocitások következnek még. De nem történt semmi. Ötön maradtunk a döntőben, megjelent egy nő, s átnyújtott egy dobozt, hogy válasszunk ki egy-egy borítékot, s a benne lévő kérdésekre szóban válaszoljunk. Pityu könnyű kérdéseket kapott. Az első kérdésem így hangzott:

„Féldecinél kisebb, nem talpas pálinkás pohár?”

– Kupica – mondtam.

A második kérdés a következő volt:

„Mondj három szinonimát a „tűnődik” igére!”

– Ábrándozik – mondtam –, habozik, gondolkodik.

A közönség tapsolt.

– Nincs taps! – ordítottam le a színpadról.

Ez egy kicsit megzavarta a hangulatot, szüleim a második sorban ültek középen, a tapsig ragyogott az arcuk, aztán hirtelen lehervadt arcukról a mosoly.

A következő kérdés egy fordítás volt.

– Pusztulás, romlás németül. Kilenc betű.

– Verderben – mondtam.

– Honnan tudod? – kérdezte a zsűri elnöke.

– Pityu mindent tud – mondtam.

Apám megijedhetett, hogy újra ki fog törni a taps, vagy röhögni fognak, hirtelen felállt, és két kézzel leállította a mozgolódó közönséget.

Az országos versenyt természetesen megnyertem. Másnap meghallgattam a televízióban az apámmal készített interjút, merthogy Pityu visszautasította az ilyenfajta nyilvános szereplést. A színpadi jelenlét is terhére volt, de érdekes, először fordult elő, hogy örömet éreztem, utáltam magam azért, hogy örömet tudok érezni valamiért, és ez a valami, sajnos, én magam vagyok. Apám persze büszkén válaszolt a riporter kérdéseire, elmondta, hogy tudok latinul, és folyékonyan beszélek két világnyelven, lexikális tudásom meghaladja az egész rokonság tudását együttvéve, beleértve az oldalágiakat is, noha mindannyian értelmiségiek.

– S a tapsal mi volt? – kérdezte a riporter.

– Ez a fiam dolga – mondta apám. – Ebbe soha nem szóltunk bele.

Megint örültem, annak örültem, hogy igazat mondott, de főleg annak, hogy igazat mondhatott. Énem egyik fele jónéven vette, hogy örülök, a másik fele egészen másként reagált.

– Kezdünk normálisak lenni – mondta gúnyosan.

– Ha lenne belem és szám, hánynék. És könnyű kérdéseket kapott, így könnyű volt nyerni. Na, idefigyelj, válaszolj ezekre a kérdésekre:

– Mondj három szinonimát a „bőséges”-re.

– Kiadós, gazdag, tartalmas – mondtam.

– És az „előnytelen”-re?

- Hátrányos, haszontalan, eredménytelen – választam.
- Impregnál?
- Átitat, áthat, telít – mondtam.
- S a „meglop”-ra tudnál mondani?
- Megkárosít, kizsebel, kirabol. Meg vagy elégedve?
- Ha tudsz mondani három szinonimát az „elnevezés”-re, letszem a fegyvert.
- Névadás – mondtam. – És megnevezés.
- És?

Egy harmadik nem jut eszembe. Ilyen körülmények között Pityu az első elemistáknak kiírt kereszt-rejtvény versenyt is elvesztené. S a seggbuta Pityunak nem érdemes tovább élnie.

A kötéel egyik végét feldobtam a csillárra, a másik, lelógó végére egy akkora hurkot kötöttem, hogy beleférjen a fejem. Behoztam egy konyhaszéket a szobámba, ráálltam, a hurkot a nyakamba akasztottam.

Amikor már-már sikerült felborítanom a lábam alól a konyhaszéket, Pityunak eszébe jutott a megoldás: keresztelés. És mondtam is hangosan. De már késő volt. Itt lógok a kötélen. Pityunak vége van.

KESZTHELYI REZSŐ versei

Irat

Álomról zuhant vércsék tépik a tündöklő
holdfényt, a mi nappalunk kezdődő szívét,
és én, az undorító sírnék is talán,
ha nem ijesztenének az éjszaka tárgyai,
és nem motozna a fejemben a fehérség,
az oly sokszor ismételt agy bátorsága,
a rózsá rózsája.

Ám ne félj,
ha ébredsz, igézz –
hisz' a kétség lüktetése
a rezgőpázsit, a hullámtarét,
és hidd el, mindig érkezik a nap,
meg nap határtalan vége,
miközben fogad évekig építik az oltárt –
a hajnak a hajt,
a húsnak a vért,
az előtűnésnek az eltűnést.

Teremtsd meg kezéd formáit,
azzal teremts,
ami nem érti legnagyobb szerelmedet,
a legnagyobb hangot
és a legnagyobb csöndet,

míg virágok, felhők jöhetnek és mehetnek
mögötted,

és követned kell az árnyékokodat.

A nagy tengeri halandók

Menj fel és nézz a tenger felé.
És ha felment, és arrafelé nézett,
mondta: Nincs semmi.

Hetedszerre egy kis felhőcske,
mint egy embernek a tenyere,
jött fel, ahol a tenger. És

akár egy hópehely, akként érkezett,
a szívembe, egy hópehely
érkezett alá a szívembe.

Hihetetlenül nesztelen
olvadás a vértől a dobbanásig
és a dobbanástól a vérig

És akkor ragyogása, mint a napé,
sugarak támadnak mellőle,
és ott van bennem a tenger

hatalmának rejteke. Harsog a hullám,
és a víz-ár magasra emeli karjait,
a nap és a hold megállnak helyükön

cikázó nyilai fényétől és
ragyogó kopjái villanásától.
Ó, igen. A nagy tengeri halandók.

Felmegyünk hétszer hetedúttal, és
nézünk a tenger felé. És ha felmegyünk,
és arrafelé nézünk: Nincs semmi.

KESZTHELYI REZSŐ

Búsultunkban szétmorzsoljuk
a földet, a szőlők gyümölcsét,
leöljük a juhokat az akolban

és megtapossuk a drága füvek tábláit,
melyek illatos palántákat nevelnek.
Mert hát nem tudjuk: a mi elménk

ültetett minket a kőfalak közé.

És enyhület csak erre támad:
ha még akarok hajózni, és fogok:
és bár szárazföldeken, mindegy.

Hisz' halandók, tengeriek,
nagyok, akik mindig
visszafordulnak elindult otthonukhoz.

Ne hidd azonban, hogy oly szomorú ez.
Vagy több vagy kevesebb,
a maga rendje szerint.

Miként: egy hópehely érkezett
a szívembe, egy kihantolt
hópehely érkezett alá a szívembe.

Ám ez a látomás bizonyos
időre szól, de vége felé siet,
és meg nem csal –

ha késik is, eljön,
el fog jönni, nem marad el.

KESZTHELYI REZSŐ

ZALÁN TIBOR

PAPÍRVÁROS-FOSZLÁNYOK

Részlet egy lassúdad regényből

Nagy hold bámult a pofájába Egyenesen bele
Hanyatt feküdt s azóta hogy felpattant a szem-
me az ablakon túli holdat nézte Hatalmas és
agresszív volt ez a hold Lázasnak érezte magát pedig
tudta hogy nincs láza Fájt a feje Nem jobban mint
máskor annyi pálinka után amennyit megivott elal-
vás előtt Sok pálinkát ivott meg elalvás előtt Renge-
teget De már nem volt benne részegség Fáradtság
volt benne és nyugtalanság Remegés Remegés az éj-
szakában az éjszakától A magánytól Pedig itt feküdt
mellette kitakarva mindenét A mindenét amit neki
adott És azt mondta hogy örökre

Nagy hold bámult az arcába Ezüst verejtékkal von-
ta be ez a fény a bőrét Már régóta hanyatt feküdt
résnyire nyitott szemmel és az ablakon túli holdat
nézte Hatalmas és agresszív volt ez a hold Lázasnak
érezte magát pedig tudta hogy nincs láza Egész tes-
tében remegett Nem jobban mint más éjjeli ébredés-
kor Nem nézett a másokra de érezte hogy nincs jól
Annyi pálinka után amennyit megivott elalvás előtt
ember nem lehet jól Rengeteg pálinkát ivott meg el-
alvás előtt az ő embere Számlálatlanul és már nem
is csak a vizespohárból De valahogy kialudt benne a
tegnap esti aggodalom Fáradtság lüktetett a fejében
és kialvatlanság Erősödött a remegés Remegés az éj-
szakában az éjszakától A magánytól Pedig itt feküdt
mellette Karja a feje alatt Akinek mindenét odaadta
És kimondta neki hogy örökre

A fejfájása nyugtalanította És a telihold az ablakon
túl az égen Óvatosan kihúzta karját a lány feje alól
azután nehézkesen feltápáskodott az ágyon Sokáig

avatkozást Nem akarta fölkelteni a lányt próbálta
fölmérni van-e ereje lemenni pálinkáért

Nincs

állapította meg két-három lépés után Teljesen le-
gyöngült mindenfajta hosszabb vagy kitartóbb moz-
gáshoz Egyedül a szeretkezéshez nem érzett magá-
ban gyöngeséget amit nem értett igazán hiszen épp
a szeretkezés szippantja el a legtöbb energiát az em-
bertől Mégis föl kell keltenie a lányt Megállt az ágy
előtt és nézte az alvót akinek az arcán megcsillant a
holdfény Kimerült sápadt gyermekarc Talán álmod-
hat valamit gondolta mert mosolyféle játszott a szája
körül De lehet hogy ez csak a kifáradt arc pihente-
tő fintora volt Teljesen kitakarózott Meztelensége
éppolyan természetes volt amilyen közönségesnek is
látszhatott Szétdobált tagok sötétlő szeméremdomb
párnán elhullámzó haj

Mégis föl kell ébresztenem
gondolta

le kell küldenem pálinkáért

gondolta

azután

még alhat egyet Az ő korában hamar vissza tudják
aludni magukat az emberek

És óvatosan szinte gyöngéden a lány arcára tette a
kezét aki nem ébredt fel de tenyerét az arcán meg-
nyugvó kézre tette ő is Így aludt tovább most már va-
lóban mosolyogva álmában

Az arcomra teszi a kezét

gondolta és továbbra sem nyitotta ki a szemét
tehát szeret

nyugodott meg

nagyon szenvedhet

És nagyon sajnálni kezdte a férfit akinek akkor már
hetek óta megállás nélkül könnyögött hogy ne igyék
ne pálinkával aludjon el és ne a pálinka ébressze fel
Már nem járt sehova ki sem mozdult a lakásból És
neki néha az volt az érzése hogy talán már a lakásban
sincs jelen nem csak a másholban nem Csak a teste
maradt itt neki És olyankor elsírta magát és a férfi
nem értette ezeket a sírásokat hol dühvel hol együtt-

érzéssel fogadta őket és megígérte hogy nem iszik többé És még abban a percben a szájához emelte a vizspoharat ami jelzés volt hogy még nem teljesen részeg Mert amikor a pálinka már szétvetette az agyát és az idegrendszerét nem volt türelme tölteni magának Üvegből ivott többnyire műanyag palackokból kisebbekből-nagyobbakból mikor miben sikerült a piacról pálinkát felhozni vagy felhozatni Most nagyon kezdte félteni Ilyenkor mindig féltett és félt Félt hogy megáll a szíve Hogy szétrobban az aortája Hogy a mája megunja a rettentő megterhelést ami rá nehezedik immár hónapok óta és fölmondja a szolgálatot Félt hogy az a szép agya megbomlik a koponyájában és egy intézet rácsai mögött bolyongja szét pár négyzetméterre leszűkült életét És félt hogy mi lesz akkor vele Akkor ki vele lesz És eszébe sem jutott hogy ennél az életnél vagy ennél a sorsnál minden más sors vagy élet csak jobb lehet Most is egyes-egyedül az volt a fontos a számára hogy az arcára tette a kezét Meleg kicsit remegő nagy és tanácstalan kezét Ő pedig mintha csak álmában cselekedne a másik kezére tette a magáét Érezte hogy szereti Hogy álmában is hozzá tartozik Hogy őket már semmi és senki nem veheti el egymástól

Én egy fasz vagyok

üldögélt elárvultan az ágy peremén tenyere az alvó arcán

Én beteg vagyok

tette hozzá magában és valóban betegnek érezte magát

Miért nem hagy itt a piczába

tette föl a kérdést amit napjában megszámlálhatatlanszor tesz föl magának de soha nem meri vagy nem tudja megválaszolni Egészséges és szép és vonzó És mindenki odavan érte Királynő lehetne az övéi között Itt megállt mert ez az én és övéi korreláció mindig megszegyenítette És hiába bizonygatta neki szavakkal és szerelmességgel a lány hogy szereti nem tudott túllépni azon hogy ő egy másik korosztály tagja Vagy ahogy szokta mondani még csak nem is második harmadik hanem a sokadik És már nem tudja hogyan kéne olyannak lennie mint azok akik

olyanok mint a lány Az ő korabeliek Akik sokat nevetnek Gondtalanok És inni sem isznak annyit amenynyit ő És erősek és energikusak És nappal élnek és éjjel alszanak Vagy éjjel buliznak és nappal alszanak De sohasem magányosak Így képzeled el Mindig van bennük valaki aki társaságban tartja őket És ezt a lendületet derűt és társasságot ő nem tudja megadni ennek a lánynak aki nyilván eltévelyedett amikor vele került kapcsolatba Hogyan lehetne másként magyarázni természetellenesen erős vonzalmát egy olyan férfi iránt aki semmiben sem hasonlít arra akire egy fiatal lánynak szüksége lehet Aki nem csak testben fáradt de kifáradt lélekben is És most megérezte nem tudja megállni tovább hogy ne keltse fel a lányt és ne küldje le pálinkáért a piacra Mert egyre égetőbbé és sürgetőbbé vált benne a szomjúság Cirógatni kezdte ujjjaival az alvó arcát aki tovább mosolygott álmában és hangosan felsóhajtott

Ébredj

mondta végül szárazon

ébredj fel szükségem van rád

A lány kinyitotta a szemét tekintete álmos volt és kicsit értetlen mint aki azt kérdezi miféle szükség miatt is kell neki hajnalok hajnalán felkelnie

nagyon kérlek

hozz nekem pálinkát

lehelte bele a szájába a férfi

Akkor nem rám van szükséged hanem a pálinkára keseredett meg a mosoly a lány szájában

Persze hozok neked

pálinkát ha nem bírod ki reggelig

Nem bírom ki reggelig

vallotta meg türelmetlenül

azt is alig győzöm majd kivárni amíg visszatérsz a pálinkával

És a lány szó nélkül fölkel az ágyból Nagyot nyújtózodott Ragyogott fiatal teste a hajnal erősödő fényei között Előbb a férfi földre dobott nadrágját húzta fel magára csak úgy bugyi és minden nélkül összeszorítva vékony derekán övvel a méreténél háromszor bővebb ruhadarabot Aztán előkaparta az asztal alól az

ember kockás nagy flanelingét amit csak úgy a nad-
rágjára kidobva kezdett el begombolni magán
Szeretek a ruháidban járni
nevette el magát

Ha nem bánod még a kalapodat is
fölveszem
És föltette loboncos hajára a férfi sötétbarna kalapját
s most úgy nézett ki mint egy elárvult apró hajnali
cowboy

Na tetszem
kérdelte és szájon csókolta a férfit

Tetszem annyira mint egy teli üveg pá-
linka

És a férfi bólogatott visszacsókolta a meleg száját és
beleborzongott a pálinka utáni vágyakozásba
A lift azonnal jött Hajnalban még nem mozgolódtak
a ház lakói Kilépett a sápadt fények közé és elindult
a piac irányába Az éjszakai szeretkezések még ben-
ne munkáltak a húsában Szerette azt az embert akit
főnt hagyott Aki most érzéketlenül és kegyetlenül a
legszebb álmából riasztotta fel őt és zavarta le pá-
linkáért Első látásra megszerette Amikor belépett
az ajtón és ő a terem legtávolabbi sarkában üldögélt
unatkozva és kedvetlenül Az a férfi lépett be az aj-
tón akit már kislánykorában elképzelt magának Van
ilyen hogy valakit örökké szeretünk de nem ismerjük
és ritkán adatik meg számunkra hogy megismerjük
sőt meg is kapjuk azt akit egy iránytalan érzés szá-
munkra az egyetlennek kijelölt És a lány tudta hogy
megérkezett Hogy bármi is fog történni ez a pillanat
az amiért a világba vetődött Hogy szeresse ezt a férfit
Hogy engedje magát szeretni a férfi által Hogy min-
den ésszerűséget feladjon ami elválaszthatja őket
kort habitust életvitelt meg hasonló marhaságokat
Minden meggondolást vagy megfontolást könyörte-
lenül

Megérkezett
mondta hangosan és a férfi meghallhatta ezt mert
érelklődve fordult felé Egy fiatal lányt látott aki koc-
kás ingben kuporog a legtávolabbi sarokban Pró-
bálta megállapítani mekkorák a mellei de a férfin

amit a lány viselt erre nem adott módot számára Lehet hogy van egy kis pocakja is tűnődött a lány de az is lehet hogy csak a nadrágra kivetett durva anyagú ing mutatja kissé testesebbnek mint amilyen valójában De hát mindegy is legyen kövér vagy legyen sovány a haja az arca és főleg a tekintete A tekintete az A tekintet amit ő már sokszor látott álmaiban és álmodozásai közben de a valóságban most először Nyugalanság fogta el mert nem tudta mit kell tennie ahhoz hogy a férfi közelébe kerüljön hogy olyan helyzetet teremtsen amelyben félreérthetetlenül hozhatja a másik tudomására hogy szereti Úristen belépett ide valaki egy idegen és én máris azt mondom ki merem mondani és ki tudom mondani hogy szeretem Hát mi vagyok én egy kurva vagy mi De aztán megnyugodott mert nem tett semmit azért hogy ez így alakuljon csak ült a sarokban A pókok várják így az áldozatukat mosolyodott el magában És a kurvák különben sem szeretik a partnereiket csak baszásra vannak rendszerezve Közben nem vette észre hogy a férfira mosolyog aki szintén rajta felejtette a tekintetét és vizonozta a mosolyát hasonló öntudatlanságban Mindenki észrevette ezt a teremben rajtuk kívül és össze is néztek de ők ketten nem zavartatták magukat Mégis van olyan hogy szerelem első látásra gondolta a lány Milyen jó lenne ha ez a lány belém szeretne gondolta a férfi Miért lenne jó teszi fel rögtön magának a kérdést Mert szeretem adja meg a választ és meglepődik a saját válaszában Mit szeretek benne ha még csak nem is ismerem Nem hallottam a hangját Nem tudom hogy csak szép-e vagy okos is Nem tudom hogy milyen az alakja Nagyok-e a mellei vagy kicsik Hosszúk-e a combjai vagy vastagok és rövidék Az arca gyönyörű Az arca gyönyörű gondolta a lány ha egy férfi arca lehet gyönyörű Inkább markáns javította ki magát Sóhajtott Istenem milyen szép a szeme Kék vagy talán zöld Mindegy Megragadó a tekintete nyugtatta magát és közben arra is rájött hogy a tekintetnek soha nincs színe

a piálást nem lehet egyik napról a másikra abbahagyni, mert

megvetemedik a hirtelen változástól az ember lelke
gondolta a férfi Akarta már sokszor És mindany-
nyiszor féltette a lelkét Ismét hanyatt feküdt és az
 eget bámulta De már nem látta a holdat Sötét fel-
hők rohanták meg az fönti végtelent és kint váratlan-
nul feltámadt a szél Percek sem telhettek el bár egy
félálomban lévő ember az idő múlását egyáltalán
nem tudja kezelni kint már az ablakot verte a vihar
Hallgatta az üvegen túli csatazajt innen tudta hogy
nem alszik Amíg hallja a zajokat addig nem alszik
Próbált elaludni de elaludni nem lehet megpróbálni
Az ember vagy elalszik vagy nem Lassabban lélegzik
mélyebbeket Számol magában mondókákkal pró-
bálkozik fölöslegesen Ezt ő már mind tudta És nem
próbálkozott A vihar hangjai néha elhaltak a fülében
olyankor az álom nevezzük így az alvást közvetlen
közelébe jutott De valamiért mindig megmozdult
Minden megmozdulás érezteti ilyenkor az ember-
rel a létezését Aludni pedig annyi mint kikapcsolni
a létezésből Nem erőlködött Tudta annyira kimerült
hogy már aludni sem tud rendesen A vihar zajai hol
elmerültek hol felvetődtek vele együtt az ébrenlétbe
Villámlott dörgött csattogott Vergődött kint a világ
ahogy vergődött őbenne is a másfajta világ Aztán el-
haltak a zajok Aztán arra ébredt hogy a lány pálinkát
tölt a szájába ül az ágya szélén csapzottan és kime-
rülten halványan mosolyogva

Hamar jöttél

dicséri meg

Hamar

feleli a lány

És a férfi mit sem tud arról hogy mennyit alhatott
és mennyi minden történt azalatt amíg a vihar zajai
elhagyták a fülét

A vihar úgy csapott le a piacra mint héja a baromfi-
udvarra A lány már menekült volna vissza a házba
fején a nagy kalappal zsebében a megszerzett pálin-
kával de falhoz verte a szél és a jéghideg eső emberte-
lenül csapott bele az arcába Jobbnak látta behúzódni
egy üres stand sátorponyvája alá Összekuporodott és
várt A vihar embertelenül tépte a fákat és a tetőket

bömbölt mint a piac bolondja amikor visszavesznek tőle valamit az árusok amit el akar csempészni tőlük Csak sokkal hangosabban és sokkal gonoszabb hangon járta be ez az üvöltés a tereket és a lelkeket Lassan be kellett vallania magának hogy fél Nagykatbát nélkül indult el hajnali pálinkaszervező útjára azt gondolta az oda-vissza utat megjárja tíz perc alatt És lassan már negyedórája üldögél a ponyva alatt a betonasztalon mind jobban elgémberedik a lába és a hideg mind gátlástalanabban nyúl be az inge alá szánkázik végig a bőrén Mintha az ölébe akarna lehatolni A hasára és az ölére tapasztotta a kezét Van olyan hogy csontig hatoló hideg gondolta Legalább megtapasztalom gondolta És gémberegettségében és hidegtől reszketésében valami félálomszerűség fogta el melyet egyáltalán nem érzett kellemetlennek Ilyen lehet a megfagyó emberek utolsó boldog egy-két órája Arra rezzent fel ebből a különös lebegésből hogy valaki megérinti a kezét Nem volt kellemetlen érintés mert meleg volt és az ő félálma hálás volt most minden melegséért Kinyitotta a szemét Csak most döbrent rá hogy már aludt és talán álmodott is valamit az előző percekben Egy fiatal hajléktalan fészkelődött mellé Most nem zavarta hogy a kezét megfogó kéz napok óta nem látott vizet Szappant pedig még régebben És az sem hogy egyfolytában reszketett és rángatózott Nyilván az ital miatt futott át halványan a tudatán de azután ezt is kiejtette a fejéből

Csak a másik kezének a melegsége volt fontos a számára Nem tudta mennyi ideig tartott ez a kézjáték és azt sem értette hogy kerül ő ebbe bele A hajléktalan felbátorodott a passzivitásától és közelebb húzódott hozzá Nem ellenkezett nem értett az egészről semmit Az ember büdös volt de az orr hamar megszokja még az ilyen orrfacsaró bűzt is A lányt sem a bűzt érezte egy idő után hanem azt hogy nincs egyedül Az ember beszélni kezdett hozzá Halkan kántáló monotonossággal és komolysággal beszélt Rekedt és altató hangja volt A lány nem figyelt arra hogy mit beszél csak a hangjából áradó melegséget próbálta a húsába átengedni A fickó csak

beszélt csak beszélt és simogatta a kezét ő pedig kezdett átmelegedni Elgyötört szemei lassan és fáradtan lecsukódtak Amaz meg csak beszélt és csak kántált a mély és rekedt hangján Nem tudhatta mennyi ideig tartott ez Arra riadt fel hogy a hajléktalan a nadrágszíját tépi már róla keze félig kigombolt inge alatt markolássza a mellét durván hogy fájtn neki Mi közöm nekem ehhez az emberhez nyilallt az agyába a fájdalom amitől azonnal felébredt De már elkésett Az egyik koszos kéz rátapadt a szájára a másik mocskos kéz pedig megpróbálta leráncigálni róla a nadrágot A lány némán küzdött tudta azzal sem érne el semmit a hajnalban ha kiabálna A biztonsági őrök több száz méterre kártyáznak bent a csarnokban biztosan nem hallanának az ő sikolyaiból semmit A hajléktalan erős volt és elszánt a rekedt hang már nem kántált hanem vijjogott mintha már élvezne a lányban az állat A férfi teljes testsúlyával ránehezedik Őt már félig lemeztenítette most a saját ágyékát próbálja szabaddá tenni maradék kezével Haljak meg sikolt belül a lány és maradék erejével megpróbálja lerugdosni magáról a mocskot de az erő egyre fogy benne és a kétségbeesés mind jobban megbénítja Ha valaki nem akarja nem tudják megerőszakolni villan át valamilyen ócska tévéműsor szexuálpszichológusának a mondata lennél te itt te bűdös kurva gondolja mindjárt másként gondolkodnál Az alkoholtól és szájrothadástól elviselhetetlenül bűzlő száj megpróbál az övére tapadni kapkodja a fejét A hajléktalan megelégszik hát annyival hogy a nyakába fojtja undorító cuppogós csókjait Mit fog szólni hozzá zokogja el magát a lány mit fog szólni hozzá ha elmondja neki amikor a hazatér Tudja hogy már csak pillanatai vannak hátra és a másik belé fog hatolni Hátha nem is képes rá támad fel benne valami halvány reménykedés Lenyúl és megragadja a hajléktalan férfiasságát de az kemény és vastag és nyomakszik a pinája felé Ne Elvesztem lihegi kimerülten a bűdös tenyérbe Ne Elveszek Belehalok A rá nehezedő test hirtelen ellankad a hajléktalan a levegőbe emelkedik tompa ütések hallatszanak és valaki a földre esik Felül és meglátja maga fölött Kázmér a

zöldséges arcát Ő ragadta torkon tépte le a lányról
ezt az állatot és vágta bele a betonba A hajléktalan
épp feltápáskodik véres az arca elindulna Kázmér
felé de a vézna zöldséges kezében hirtelen megvillan
egy hosszú konyhakés
Én már öltem embert te mocsok
lihegi

de még egyszer ölni fogok ha
ezt a kölyköt bántani mered
és a kés előremered és mint az akciófilmekben Káz-
mér elindul a hajléktalan felé aki a hatalmas konyha-
kést látva sarkon fordul és a vihart túlordítva elme-
nekül a piac másik sarka felé Kázmér leteszi a kést
a betonasztalra átöleli a kis testet azután mintha az
apja lenne gondosan felöltözteti
Ilyen időben kizavart az az állat
kérdézi amikor már minden ruha ismét a lányon van
nem ember ez ha ilyen időben
Akkor még nem esett mentegeti a lány
Esett nem esett
dühöng Kázmér

hajnalban akkor sem zavarok le
senkit pálinkáért a piacra kis árvám
teszi hozzá
A lány hozzábújik a vézna kis zöldséges valami pok-
rócba burkolja hogy ne fázzék annyira
Kázmér te tényleg öltél
kérdézi a lány
öltem tényleg öltem és le is ültem érte a magamét na
mindjárt elül a vihar és viheted annak a
megszakítja magát
neki a pálinkáját hogy reggel megint
jöhess a piacra de tudod
teszi hozzá

így leszel te a piac kis árvája akit mindenki
szeret és akire mindenki vigyáz
veszem észre
neveti el magát szomorkásan a lány
percekkel ezelőtt kis híján megerőszakoltak
nem
rázza a fejét komolyan Kázmér

ez nem fordul elő többé És az az ember ha még
egyszer be meri tenni a lábát a piacra akkor tudja
hogy átvágom a torkát mint a csirkének
más is tudja Kázmér
mit kis árvám
hogy te embert öltél
más is tudja
de azért szeretnek itt
engem itt mindenki szeret
és elmeséled majd egyszer nekem
nem kis árvám soha nem mesélem el neked
de hát miért
mert szégyeltem hogy meg kellett tennem de nem te-
hettem mást
mint megölni
mint megölni
kit Kázmér azt elárulod
El de aztán indulj mert eláll az eső
Kit Kázmér kit
Kit kit hát a feleségemet És most eridj amíg meg nem
ríkatsz te kis bolondom
Mert nincsenek befejezhetetlen mondatok Csak be-
fejezetlenek vannak És az ő kis életében egyre szapo-
rodtak az ilyen mondatok Azt ilyenkor még nem le-
het tudni hogy miért Ahogy azt sem mi történnék ha
egy-egy ilyen mondatot befejezne Talán több megol-
dás és kevesebb feloldatlanság a sorsában De mind-
ez miért is érdekelné egy gyereklányt aki számára az
élet még végtelen hosszúnak és irányíthatónak tűnik
Még nem sejti hogy aztán egyszer csak eltörik ahogy
a dolgok törvényéből ez következik vagy eltöri maga
és a léte sem lesz egyéb mint egy rossz helyen befeje-
zetlen mondat
mi ez
kérdelte a lány
ez a sok papírfecni itt a szobában szétdobálva
nézett körül alaposabban a derengésben mintegy ön-
igazolásképpen

mit

va magához húzta
Virágszirmok azok
nevetett bele a kíváncsi kis arcba
virágszirmokat szórtam a lábad
elé hogy majd amikor megjössz a pálinkával akkor
azokon lépkedj el az ágyig
De hát ezek egy széttépett könyv lapjai
ágált a lány nem értve meg mit is akar mondani a
férfi
Nem nem virágok szirmok melyeket ha összeraksz
kiadják magát a virágot és te össze fogod rakni azo-
kat mire megiszom a pálinkát
És a szájához emelte a lány kezéből gyöngéden kité-
pett műanyag flakont nagyot húzott belőle és hanyatt
dőlt az ágyon A lány pedig fürgén ledobálta magáról
az átnedvesedett férfiruhákat
A kalap
kiáltotta kétségbeesetten
a kalap elmaradt valahol az esőben
és riadtan nézett a férfira aki nem emelkedett föl csak
legyintett
A kalap le van szarva A kalapok olyanok hogy a nagy
esőben elolvadnak Biztosan nem vetted észre ami-
kor leolvadt a fejedről Kalap bárhol vehető Szerelem
nem kapható a boltokban És szenvedély sem
Előbb még nevetett most meg révülten bámulta a
plafont A lány tanácstalan mozdulatokkal elkezdte
a furcsa puzzle-játékot a szétdobált tárgyak között a
szőnyegen
Kázmér végül nem mondta el a történetét a lány-
nak mert nem mondhatta el, utóbbi ugyanis pár nap
múlva eltűnt a városból, a piacról, a piaci emberek
életéből, később emlékezetéből. Kázmér még sokáig
árulta tovább a téli almáit és a befőttjeit. De ha mégis
beszélt volna a lánnyal a gyilkosságról, valahogy így
történik az elmondás. Ülnek a piacon Kázmér beton-
asztala mögött. Legyen meleg, és csak kevesen járja-
nak a piacon, azok se nagyon vegyenek semmit, csak
a söntéseknél álljanak meg pálinkát és sört inni.
LÁNY Akkor elmondod végre a... a gyilkossá-
god történetét, Kázmér?

KÁZMÉR Egy gyilkosság története nem kislányoknak való.

LÁNY Ha nem vetted volna még észre, már nem vagyok kislány.

KÁZMÉR Hát akkor mi vagy?

LÁNY Asszony vagyok.

KÁZMÉR Annak a szarnak az asszonya?

LÁNY Ne beszélj így róla! Engem bántasz vele.

KÁZMÉR Hát mi, ha nem egy darab szar? Fönt döglük a szobátokban, te meg lejársz neki pálinkáért a piacra, meg enni viszel neki, már amikor van rá pénzed. Persze, ha nincs, akkor is kapsz itt mindent mindenkitől ingyen, hiszen te vagy a piac kis árvája.

LÁNY Nem vagyok árva. Ez csak olyan jól hangzik. Nektek. Ti szeretitek. Én meg nem szeretem. Mondtam, asszony vagyok. Az ő asszonya. Tudomásul kellene, hogy vegyétek.

KÁZMÉR Rendben. Legyél az ő asszonya. Akkor meséljen neked ő!

LÁNY Ne sértődj meg, Kázmér, hiszen tudod, hogy mennyire szeretlek benneteket. De őt azért jobban. Őt a legjobban. Mondd, mielőtt ismét szapulni kezdenéd, volt már neked valaha vevőd? Még soha nem láttam az asztalod előtt senkit sem megállni...

KÁZMÉR Nem lehetetlen, hogy volt. Ha nem lett volna, akkor már régen felkopik az állam. De miért kérdezed?

LÁNY Csak úgy.

KÁZMÉR Azt hiszed, hogy éjszakánként lopni járok?

LÁNY Még az is lehet.

KÁZMÉR Tényleg lehet, de nem nagyon hiszem, hogy így tennék. Mit is kérdeztél az előbb?

LÁNY Hogy hogyan ölted meg a feleségedet?

KÁZMÉR Késsel. Egy nagy konyhakéssel. Olyannal, amilyennel azt a szaros hajléktalant kergettem le rólad. Még szerencse, hogy valami mozgást észrevettem a homályban... esett is az eső. Meg dörgött is kurvára. De hagyjuk! A fontos, hogy Kázmér mindig időben érkezik.

LÁNY Ahhoz is, hogy elvágja a felesége torkát.

KÁZMÉR Ahhoz is.
LÁNY Megcsalt?
KÁZMÉR Nem. Én csaltam meg. Vagyis, hogy én sem őt.
LÁNY És te vágta el a torkát?
KÁZMÉR Azt hiszem, hogy igen.
LÁNY Csak úgy mondod. Ki nem néznék ilyesmit belőled.
KÁZMÉR Én se magamból. Hogy én valakit, valaha, szerelemfáltésből...
LÁNY Annyira féltékeny voltál rá?
KÁZMÉR Ő volt abnormálisan féltékeny rám.
LÁNY Akkor hogy lehet, hogy mégis te ölted meg őt, és nem ő téged... Már ha hinni lehet annak, amit mondasz.
KÁZMÉR Minek hazudnék? A hazudozás nekem teher, öreg vagyok, alkoholista vagyok, ki a fene jegyzi meg, hogy kinek mit hazudott! Én ugyan nem.
LÁNY Akkor én most egy gyilkossal eszem itt az ingyenalmámát?
KÁZMÉR Nem. Csak voltam gyilkos. Már leültem. És ha leültem az éveket, akkor jár nekem, hogy ne gyilkos legyek, hanem ugyanolyan ártatlan ember, mint te. Mint te, mondom, nem pedig az. (Fejével a távolba int, nyilván a férfit érti az azon.)
LÁNY Lehet, hogy mindenkiből lehet gyilkos?
KÁZMÉR Potenciálisan mindenki gyilkol életében. Van, aki gondolatban. Van, aki szavakkal. És vannak hülyék, akik késsel, baltával, pisztollyal, puskával, bárdal, a faszom se tudja, hogy mivel, de maradandóan ölnek. Úgy értem, hogy marad utánuk halott. De nekem már nincs szégyenkeznivalóm.
LÁNY Még mindig nem mondtál semmit a gyilkosságodról.
KÁZMÉR Egy gyilkosságról nehéz mesélnie... a gyilkosnak. Van, amikor az áldozat jobban el tudná mondani a gyilkosság okait, körülményeit, mint az elkövető. Az én esetemben is biztosan így van ez.
LÁNY Mesélj! Szeretem hallgatni, ahogy mesélsz. Ezt a gyilkosság-históriát már előre nem hiszem el, de kíváncsi vagyok, mit agyalsz ki.

KÁZMÉR Hát jó. Akkor legyen az egész kitaláció. Nekem is könnyebb ez így. Kitaláció. Milyen furcsa szó. Egyáltalán, van ilyen szó, hogy kitaláció?

LÁNY Hát persze hogy van, ha használod te is.

KÁZMÉR Na, szóval a kitaláció... Nem megy! Ha nem hiszed el, közben meg megtörtént, akkor nem megy.

LÁNY Mondjad, Kázmér, rendben van, elhiszem.

KÁZMÉR Leültem érte a hosszú éveket! Akkor meg miért ne vállalnám föl. Persze, nehéz azzal a tudattal élni, olykor-olykor, és ez az olykor-olykor a mindiget takarja, hogy valakinek kioltottad az életét. Egyetlen melegséged lehet, hogy a tiédet ő már kioltotta előtte. Csak neked megmaradt az a borzalom, hogy élő halottként kell tengődnöd életed végéig, ha csak föl nem akasztod magadat. Én nem akasztom föl magamat. Kár a kötélért!

LÁNY Ne is akaszd föl magadat, Kázmér! Akkor ki lesz az én megmentőm, ha megint megtámad valaki a piacon?

KÁZMÉR Igaz. Látod, máris van értelme az életemnek. Már azt hittem pedig, hogy nincs. Testőr leszek, a te személyes testőröd. Öregedő fejemre gorilla lesz belőlem...

LÁNY Mesélj már az ég szerelmére, mindjárt mennem kell vissza.

KÁZMÉR Felébred az ember, mi? És ordít, ha nem viszed neki időre a pálinkát, mi? Mert már csak a pálinka tartja össze azt a szarzságot.

LÁNY Rendben van. Most nagyon megbántottál. Elmegeyek.

Elindulna, de Kázmér megragadja a kezét, és visszatartja.

KÁZMÉR Ne bolondozz már, kis árvám... ja, annak az asszonya (fejével megint elbólint az előző irányba)... Ülj még, mesélek, és fogadjunk, hogy mire befejezem a mesét, idejön egy vevő, és vesz tőlem almát.

LÁNY Mesélj! És fogadhatunk is. Mibe fogadjunk?

KÁZMÉR Ha én nyerek, akkor hozol nekem egy stamkó pálinkát, és beletöltöd a számba. Ahogy amannak szoktad... gondolom, te szoktad... vagy úgy szoktad.

LÁNY Rendben. És ha én nyerek?

KÁZMÉR Akkor annyi almát adok, ahány kiló vagy! Persze, csak úgy részletekben... nehogy meghadjon nálad... nálatok.

LÁNY Könnyelmű ígéret, énnekem megvan a súlyom.

KÁZMÉR A lepkének nincsen súlya, csak vergődése a lámpa körül (és fejével ismét elbólint az előző irányba).

LÁNY Bolond vagy te, Kázmér, meg költő is... talán.

KÁZMÉR Ja. Biztosan költő vagyok, mert néha olyan bolond gondolataim támadnak, hogy te azt el sem tudod képzelni. Nem is gondolatok azok, hanem csak mondatok, különösebb értelem vagy máshoz függés nélkül. De soha nem írom le őket. Az enyém marad mind. És annak a legbiztosabb módja, hogy a kitalálás után azonnal elfelejtem őket. A költők azért írnak, hogy elolvassák őket. Aztán meg a kutya se olvassa ma már a költőket. Akkor meg minek költőnek lenni, ha semminek.

LÁNY A meséd, Kázmér, a meséd. Nem akarlak siettetni, de...

A férfi a lány keze után nyúl, meghittentül ülnek egymás mellett, mint a szerelmesek.

KÁZMÉR Hát, az úgy volt...

LÁNY Jól kezdődik!

KÁZMÉR Ha folyton beleszólsz, akkor nem mondom.

LÁNY De ez olyan volt, mint amikor kiskoromban a nagymamám mesélt nekem lefekvés előtt, és mindig úgy kezdte, hol volt, hol nem volt, a volt előtt volt-e a nem, vagy a nem előtt volt-e a volt, a lényeg, hogy kinyitott a mesebolt...

KÁZMÉR Aranyos nagyanyád lehetett.

LÁNY Az volt, de most nem róla van szó.

KÁZMÉR Igaz. Hát úgy történt... így talán el le-

het kezdeni egy történetet... Az úgy történt, hogy úgy éltem még, ahogy rendes emberek élni szoktak, volt egy lakásom, benne bútorok, meg képek a falon, volt konyha, meg fürdőszoba is, meg külön vécé...

LÁNY És akkor Mózes elindult hegynek fölfelé...

KÁZMÉR Ezt most miért mondd?

LÁNY Ne a genezisnél kezd má, ha kérhetlek!

KÁZMÉR Nem tudom, mi az a genezis. De igyekszem nem ott kezdeni. Gondolom, rögtön a történet elejére kellene ugranom.

LÁNY Oda. Ugorj, Kázmér!

KÁZMÉR Odaléptem hozzá, megragadtam a haját, és egyetlen kanyarintással átvágtam a torkát.

LÁNY Ne szórakozz velem, Kázmér! Pontosabban, nem is velem szórakozol, hanem a történettel. Akár igaz, akár nem, ez a téma több tiszteletet érdemel.

KÁZMÉR Meglehet. Rendben, próbállak megérteni. Csak azt akartam az előbb elmondani, de nem hagytad...

LÁNY De most már hagyom...

KÁZMÉR Látod, hogy megint belecsicseregsz? Mindegy, te már csak ilyen vagy, kicsi árvám... boc, annak az asszonya (és fejével megint elbólint az előző irányba)... Szóval, azt akartam mondani, hogy normális körülmények között normális családi életet éltem. Éltünk. Az asszony szeretett, én is szerettem az asszonyt, gyerekünk nem lehetett, ebbe is beletörődtünk. És mentek a napok egymás után, mint a katonák. Egyik nap a másik után, jeltelenül, nem volt különbség közöttük. Szóval, daráltuk az életet. Aztán, egy napon, mert minden történetben elkövetkezik egy aztán, és egy napon, szóval, ne haragudj, nem vagyok jó mesélő...

LÁNY Nagyon jól mesélsz. Mesélj tovább!

KÁZMÉR Szóval, azon az a napon, amit említettem, egyszerre egy kuplerájban találtam magamat. Ne kérdezd, miért mentem be! Magam sem tudom. Vinni biztosan nem vittek. Talán, mert még soha

nem voltam kurvával. Talán, mert untam a feleséget, de nem volt csalnom kivel. Talán, mert tudni akartam, milyen a más nő. Nekem a feleségem volt az első. És addig az egyetlen.

LÁNY Jó emberke vagy te, Kázmér.

KÁZMÉR Most már jó. Azelőtt is jó voltam. Akkor épp nem voltam jó. És ott egy lány elvállalt, föl vitt, megmosott... de ezekről inkább hadd ne beszéljek!

LÁNY Erre kérni is akartalak.

KÁZMÉR Aztán máskor is elmentem abba a kuplerájba, és mindig azt a lányt kértem.

LÁNY Ha már kuplerájba jártál, miért nem próbáltad végig a lányokat?

KÁZMÉR Ne olyan kuplerájra gondolj, amilyen a filmekben van. Ez egy titkos kupleráj volt... Abban az időben nem voltak még kuplerájok, a szocializmusban a prostitúció tiltott – de elnézett – dolog volt. Egy lakást képzelj el a harmadik emeleten, egy előszobával és két, egymással szemben lévő ajtóval. Egyik szobában az egyik kurva dolgozott, a másikban a másik. Az előszobában ült a madám, azt hiszem, ezt így kell mondani, aki irányította a vendégforgalmat.

LÁNY Értem. Csak azt nem értem, hogy jön ide ez a kupleráj. Mondd, Kázmér, az nem megcsalás, ha egy férfi elmegy egy kurvával?

KÁZMÉR Nem. Semmiképpen sem az. Legfeljebb egy kicsit. (Tanárosan fölemeli a mutatóujját.) A kurva csak tárgy, mint egy fésű vagy egy mérleg. Jegyezd meg! Használati tárgy.

LÁNY Valóban?

KÁZMÉR Nem. De szerettem volna azt hinni, hogy az. Számomra is csak később derült ki, hogy miért mindig azt a lányt kérem.

LÁNY Beleszerettél?

KÁZMÉR Ennyire banális a történetem?

LÁNY Ennyire.

KÁZMÉR Igen, beleszerettem. A nagyobbik baj az volt, hogy belém szeretett ő is. A legnagyobb baj pedig az, hogy egy holdas nyári estén, ezt így írják a regényekben is, vacsora közben mindezt elmondtam a feleségemnek.

LÁNY Aki botrányt csinált.
KÁZMÉR Sajnos nem. Bólogatott, pityergett egy keveset, aztán azt mondta, feküdjünk le, persze, ne úgy értsd, főleg azok után, hogy elmondtam neki mindent, mert neki holnap korán kell kelnie. Még csak annyit kérdezett, merre található az a kupleráj.

LÁNY És te elmondtad.

KÁZMÉR És én elmondtam.

LÁNY Ó pedig elment oda.

KÁZMÉR Igen, ő pedig elment oda. Erről nekem persze sejtésem sem volt, és semmit sem tudtam. És mindent elmondott a madámnak. Aztán, amikor legközelebb mentem, akkor már egy másik lány jött ki a szobából. Mondtam, hogy én Évát kérem. Mert így hívták az én szerelmetes kurvámat. Éva. Azt mondta, az idegen lányt közben visszazavarta a szobába, hogy Éva már nem dolgozik itt többé. Máshová került. De hogy hová, azt nem mondhatja meg. És ne keressem, mert úgysem találom meg. Miért tették ezt velem, kérdeztem, bár azt kérdeztem ezzel, miért tették ezt velem.

LÁNY Mert beléd szeretted.

KÁZMÉR Igen. Egy kurva nem szerethet bele a kuncsaftjába. Ez náluk nem szabály, ez náluk törvény. Ha igen, büntetik, elrejtik valahova az isten háta mögé, hogy a partnere soha ne találhasson rá ismét. Hazamentem, és megkérdeztem a feleségemet, járt-e a kuplerájban azóta, hogy mindent bevallottam. Természetesen, mondta, hogyne jártam volna. Beszéltem a madámmal, aki azt mondta, legyen nyugodt, el lesz intézve az ügy. A diszkréció teljes megtartása mellett. Megfenyegetted, kérdeztem. Csak annyival, mosolygott gúnyosan a feleségem, hogy följelentem őt illegális nyilvánosház fenntartása, a lányokat meg üzletszerű kéjelgés miatt. De, amint látom, erre már nincs szükség. Ültem, és akkor már üvegből ittam a bort. Mihez kezdesz most, kérdezte egy idő után a feleségem, és az arcomba nevetett. Végigjárom az ország összes kupleráját, és megkeresed a kis szerelmedet? Nem, válaszoltam csöndeskésen, börtönbe fogok menni. Az isten szerelmére, csináltál valamit? Nem, de fogok. Mit, kérdezte gyanútlanul.

Meg foglak ölni, mondtam neki. Nevetett. Kimentem a konyhába, odamentem a konyhaszekrényhez, kivettem a fiókból a legnagyobb kést, és visszamentem a szobába. Az asztalnál ült még, ahol hagytam. Nem voltam részeg, ne hidd, de az alkohol nyilván erőt vagy bátorságot adott.

LÁNY És megölted? Megölted a feleségedet egy kurva miatt?

KÁZMÉR Nem, nem egy kurva miatt, kis árvám... szarok rá, hogy annak a felesége vagy (és fejével ismét elbólint az előző irányba), nekem már csak kis árvám maradsz. Nem miatta. Magam miatt. Mert tudtam, hogy soha többé nem leszek képes szerelembe esni az életben. Én egy ilyen ember vagyok. Nem szerelmes típus. De szenvedélyes.

LÁNY Tudom, hogy hülye kérdés, Kázmér... nehéz ölni?

KÁZMÉR Ölni nem nehéz. Egyszerű dolog, mint bármi más a világon. Mint kimérni egy kiló almát, vagy egymás tetejére pakolni a ládákat. Utána nehéz. A következmény nehéz. A sok vér volt nehéz. Nagyon sok vér van egy emberben. Legalább hét liter. Az mind szétfolyt a szobában, szinte bokáig gázoltam a vérben, amikor odamentem a telefonhoz, és kihívtam a rendőrséget.

LÁNY Mit mondtál a rendőröknek?

KÁZMÉR Semmit. Tartottam a kezemet, azok meg megbilincseltek, mert látták, hogy a kezem is, a ruhám is tiszta vér, feltehetően én végeztem el a mészárosmunkát.

LÁNY Hazudsz.

KÁZMÉR Lehet.

LÁNY Gondolsz még néha rá?

KÁZMÉR Melyikre?

LÁNY Most utállak, Kázmér! Ezért a kérdésért utállak.

KÁZMÉR Na, akkor eredj ahhoz (és fejével ismét elbólint az előző irányba), és vidd neki a pálinkát... Holnap már nem fogsz utálni, és holnapra elfelejted ezt a régi históriát is.

LÁNY Talán... talán...

A lány elindult, Kázmér pedig sokáig bámulta a távozó

hátát. Aztán eszébe jutott az alma, amivel most már tartozik neki, annyi almával, amennyi a lány súlya, mert nem jött egyetlen vevő sem a történet végéig a betonasztalhoz. De nem szólt utána. Legyintett.

KÁZMÉR Nem baj. Úgyis visszajössz pár óra múlva pálinkáért... Akkor majd odaadom az első részletet.

Virág
nevetett fel

tényleg virág a világ legszebb virága
én gyönyörűségem
és csókolta a férfit ahol érte és mert mindenhol ér-
hette a meztelen férfitestet mindenhol csókolta Az
meglepetten nyitotta ki a szemét.

Mit akarsz kis bolondom
kérdelte álmosan

megbolondultál vagy
megdézsmáltad a pálinkámat
Pálinkád az már nincs mind megittad az előbb De a
verset kiraktam Nézd
És egy papírlapot meglöbögött a férfi előtt Profi
munka volt Egy lapra felragasztotta a fecniket ame-
lyek most kiadták a teljes verset
Tényleg virág
Tényleg Nem szoktam hazudni Felolvasnád
Nem tudok igazán jól felolvasni De felolvasom ha azt
szeretnéd

*Zörgő, halott virág a könnyben,
árva, bús és illattalan,
emléked hogy rajzik köröttem
gazdagon és talányosan!*

*Meddig voltál friss tavasz, élet?
S kit ékesítettél vele?
Ismerem azt, aki letépett?
Vajon miért rejtett ide?*

*Üdvözítő találkozások
vagy nehéz kínok óre vagy?
Völgyi magányt idézel, álmot?
Nagy csöndet árnyas fák alatt?*

*S az a nő, az a férfi: hol van?
Megnyugodtak s élnek tovább?
Vagy tönkrementek, régen, ifjan,
mint te, szegény, halott virág?*

Nagyon szép vers Ki írta
Az a zörgő halott én vagyok
Nem te vagy Te hülye vagy
És kicsit megrettent hogy lehülyézte a másikat mert
bár együtt éltek néha feltámadt benne valami alakta-
lan félelem vagy zavart tisztelet a nagy korkülönbség
miatt

Nem az van itt hogy
zörgő halott Hanem az hogy zörgő Halott virág Érted
Persze hogy értem Nem is a versről beszéltem Ha-
nem magamról Tölts egy kis pálinkát a számba
Nincs elfogyott az előbb Mielőtt elaludtál volna Meg-
mondod hogy ki írta
Hármat találhatsz Ha közöttük lesz megmondom
A lány rövid ideig gondolkodott Valamelyik nyuga-
tos talán Kosztolány Így mondta Kosztolány I nélkül
Nem Juhász Gyula De ő sem József Attila nem írhat-
ta Ő egyébként sem volt nyugatos Azt hiszem Tóth
Árpád Sőt biztosan Tóth Árpád Na
Nem talált
Nem mondod meg
Nem mondom meg
Kérlek
Ha hozol pálinkát megmondom
Nem hozok Halálba iszod magadat Idd egyedül Én
ebben nem segédkezem
Idejössz hozzám
Persze hogy odamegyek
És megölelsz
Persze hogy megölellek
És megölsz
Ha akarod meg is öllek De ne legyél patetikus
Patikus
Ostoba vagy tudod
Rendben megmondom Puskin Puskin írta A Puskin-
kötetemből téptem ki a lapot amíg lent voltál a pia-

con Soká jöttél
Az eső miatt volt Nagyon megáztam volna
Hallgattak A lány lassan és szótlánul öltözködni kez-
dett Magára húzta a férfi nadrágját A nadrágra ki-
dobva összegombolta magán a durva flanelinget
Mégiscsak lemész
kérdzte
Mégiscsak
mondta halkan
Hozol pálinkát
kérdzte
Mi másért mennék
mondta halkan
És utána hozzám bújsz
kérdzte
Hová máshová bújhatnék
mondta halkan
Tudod hogy Tudod hogy mit nem akarok kimondani
Hogy tudd
Tudom Kimondtad
Menj már
Megyek És megkeresem a kalapodat is
Az ajtó becsukódott a lány után Hanyatt dőlt az ágyon
és egy ideig a verset olvasgatta Aztán már csak négy
sort Az utolsó négyet Aztán abba is belealudt

*S az a nő, az a férfi: hol van?
Megnyugodtak s élnek tovább?
Vagy tönkrementek, régen, ifjan,
mint te, szegény, halott virág?*

JÓNÁS TAMÁS versei

MINDenEGY

Nyár van? Virágzó szaktanácsadás.
Bátran guggol a hasadra Buddha.
Hasad a tudatalatti terv, mi megaláz.
Egyébként fényes, csendes az utca.

Tudunk már mindent, azt is, mi fölös.
Legesleginkább: ízlés a becsület.
Zöldell a szemben az alkonyló vörös.
Sorsod félárú gyermekmenü lett.

SPIRÁLKÖR

Személyre szabott idegen
Végigszalad a testeken
Koldusok kézikönyve szent
Nincsentelenséghez fényt üzent
Te aki megveted magad
Nem úgy ahogy az ágyakat
Nem úgy ahogy a terveket
Lebunkózkod a szenteket
Leleplezett szobrod előtt
Zokogó néma szeretők
Feldobva pörgő tízforint
Írás a fej helyett megint
Bhava dukha ha suttogod
Megutálnak az illatok
Szeretlek mondanád megint
Akinek előre legyint

ELÉRTÉS

ahogy illik jaj de félek
az életem alig félek-
i vagyok a vándorúton
kölcson kérek kántor úrtól
hitet illatot és otthont
de az öreg vörös bort bont
felejtsek el minden reményt
így él aki mindent elért

KONSTRUKCIÓ

Persze, megvan énbennem is az a tapasztalat,
a vágy, ha nem talál alanyt, halálig megmarad,
s bár létezik csomag, amit cipelni érdemes,
már nem vagy elég vagyonos, hogy a terheken
ne vess.

Alhasadnál mohásodik a belső épület,
ezüstkirályok énekelnek fejedben nélkülöd,
mint megváltó gyökér, fatörzs a lábszár és a talp,
megírt verseid, közönyösen, már senkinek sza-
vald.

Jutalmad körbeírhatatlan, s név nélkül való.
Mint hízott, napos pillangók, eloldalog a szó.
Karcolatnyi fényözönben jóságtól ázva állsz.
A vágyak fénytányérjairól sztorikat kajálsz.

JÓNÁS TAMÁS

HALOTTI TOR

tüzes szemem lángja vacog
idegen mennyegzőn vagyok
a piros bor az én cselédem

számat kezemmel takarom
friss még rajta ragyog a nyom
szívemben nem elég a szégyen

volt boldogság lassú patak
folyik ne zavarja iszap
csók után keserű az álom

bánatomnak nincs pohara
kézről-kézre jár az ara
viharos szemeit csodálom

Joseph Mallord William Turner (1775–1851) festménye

Benyhe István

A füzéri vár

A Perényi családdal távoli rokonságban vagyunk. Ezt a füzéri vár felé menet, talán csak úgy, időkitöltő mondatnak szánta nagyanyám. A vár, vagyis inkább csak a romja, felségesen uralkodik a zempléni tájon, és ahogy közeleddtünk, egyre természetesebbnek találtam, hogy egy időben a Perényiek itt őrizték a Szent Koronát. Nagyanyám rögtönzött történelemórát tartott. A várat Perényi Miklós és János kapták, még Zsigmond királyunktól. Távoli ősünk, Perényi Péter koronaőr, a török betörését követő viharos időkben, a nagy lakótoronyban őrizte a magyar koronázási jelvényeket. A féltett kincset aztán, menekülése során, valahogy mégis megszerezték tőle, de a család emlékezetében azóta is úgy él, mint rettenthetetlen és hűséges koronaőr. Az a szó, rokonság, megmozgatta a fantáziámat. Mintha általa én is részesülnék a korona őrzésének magasztos feladatában, én is alakítottam volna az ország történelmét, én is olyasvalaki vagyok, aki a megtartást, megőrzést választotta ellentétben azokkal, akik a szétszórást, elárulást, elveszejtést. Ahogy felkanyarodott az út az omladékból előbukkanó öregtorony torzója mellett, lenéztem. Így nézhetek valaha a vár lakói, katonái, jobbágyai az őket ellátó falura. A perspektíva hatalomérzet. Én most fenn vagyok, mindenkinél feljebb, és egyre feljebb jutok. A jól-rosszul konzervált falmaradvány tetején kapaszkodtam tovább. Omlik, gördül a talpam alól a kő, de valahogy fenntart. Nagyanyám a sétaúton jött felfelé, öregesen, de meglepő biztonsággal. Hirtelen feltettem magamnak a kérdést, miért jöttünk ide? Persze, kirándulni, de hát nagyanyám elmúlt hetven, nem ostoba vállalkozás ez? Füzérkomlóson lakik az unokatestvérem. Onnan jöttünk fel a várhoz. Burkus, a hatalmas kuvasz, nem szívesen törődött bele, hogy nem jöhet

velünk. Nagyanyám nagy kutyabarát, ezért ravaszul, az-
zal próbálom rávenni a gyors visszatérésre, hogy szegény
kutyus még kárt tesz magában, annyira rángatja a lán-
cot. Nem hallgat rám. Az úton jön, és rám szól, hogy le
ne essek a falról. A várudvaron végre leülünk egy padra.

– Te, Nagyi, miért jöttünk mi fel ide? – kérdezem,
amint kifújtam magam egy kicsit.

– Kislánykorom óta szeretem a várakat. Űkapád, az
én nagyapám, műkedvelő történész volt, szinte min-
dent tudott a magyar várakról. Azt mondta, „a vár
olyan, mint a bor, lélek lakik benne. A várakat lerom-
bolhatja az ellenség, de a nép mindig újraépíti őket, és
egyetlen nép sem hagy fel csak parancsra a szőlőmű-
veléssel. Azokat a várakat, amelyeket mi magunk rom-
bolunk le, vagy kiszolgáltatjuk őket az időnek, senki
sem építi többé újjá. Ha egy nép felveszi az iszlámot,
elhagyja szőleleit is, de akkor az már egy másik nép.”
Egyszer errefelé sétáltam vele, és találgattuk, hogy a
kuruc harcok után felrobbantott várak minék minő-
sülnek. Az ellenség rombolta-e le, Lipót császár képé-
ben, vagy mégiscsak mi magunk voltunk a rombolók?
A válaszban van a jövőnk, mondta szinte fanatikusan.

– És mire jutottatok? – kérdeztem némi gúnnyal, de
nem felelt. A távolba nézett, északra, végig a hegylánc
fölé, amerre Eperjest sejtette. Képzelete messze, mesz-
sze járhatott, talán gyermekkorának elhagyott tájain, a
Sáros-megyei erdők között, egy széles udvarház előkert-
jében, ahol a filagória melletti hintán készült egyetlen
kislánykori képe, még üveglemezre. Űkapám mindenét
Kossuth-bankóba fektette, így alig maradt valamije,
amivel később kiházasíthatta a lányait. Nem is hagyott
dédanyámra egyebet, mint a várak szeretetét, néhány
igazságot – amire rájött hosszú élete során –, egy pesti
házat, és egy marék 1848-as ezüstkrajcárt. Húszévesen
felcsapott volna honvédnak, de vesebetegsége miatt nem
felelt meg, ezért tehetős kismemesként jelentős össze-
gekkel támogatta a toborzást. Világos után, egy Grötsch
nevű strázsamester kvártélyozta be magát az udvarház-

ba és élcelődött lábadozó ükapámon, mondván, az ilyen beteg nyavalyások, mint ő, nem is lehettek a császár öfelsége reguláris csapatainak méltó ellenfelei. Ükapám közölte, hogy ez sértés, vért kíván, de betegen csak korlátozottan párbajképes, ezért ő választ fegyvernemet. Az osztrák ráállt. Ükapám a magyar kártyát választotta, és valószínűleg egy preferánsz nevű játék páros változatát. Az osztrák gránátos szakasz és a tót cselédség asszisztenciája mellett órákon át folyt a küzdelem, ami ükapám egyértelmű győzelmével végződött. Először zsoldjától, gyűrűjétől és órájától, majd köpenyétől, és tartalék csizmájától fosztotta meg a strázsamestert. Az egyre elkeseredettebb Grötsch ezután sem kért bocsánatot, folyton emelte a tétet, ami díszruhájába, nyergébe, végül lovába került. Fegyverét nem merte feltenni, mert tiltotta a szabályzat, így egyenruháján és fegyverén kívül semmije sem maradt. Ekkor a rangidős tiszt befejezettnek nyilvánította a párbajt, és ükapámat hirdette ki győztesnek. Ő tüstént a zsidóért küldetett, és nyereményét az egész szakasz szeme láttára eladta. Kivagyiságból nagy hangon kikötötte, hogy csak Kossuth-bankót fogad el fizetségül. Ezzel nehéz helyzetbe hozta szegény zsidót, mert ha értéktelen pénzzel fizet, akkor ugyan ingyen kap meg mindent, de ki tudja, mit tesznek vele később a katonák. Ő tudta, hogy a Kossuth-bankó már érvénytelen fizetőeszköz volt, és azt is, hogy Eperjesen, a főtéren, máglyákon égették el. Végül mérlegelte a kockázatot, bólintott, és nagy köteggel Kossuth-bankóért cserébe megkapta Grötsch minden holmiját. A párbajnak híre ment a környéken és szegény levert, kétségbeesett magyar hazafiak kárörvendőn végre egy jót nevettek. Az osztrák katonaság annyira felháborodott a tréfán, hogy már másnap házkutatást rendeztek ükapámnál, Kossuth-bankó rejtegetés és szervezkedés vádjával. Bankókészletét az udvaron meggyújtották, és minden valamire való értékét lefoglalták, őt magát pedig Eperjesre kísérték, kihallgatásra. Két hétig volt vizsgálati fogságban, de mivel nem vett részt a rebellióban és alig tudott lábra állni, pénzbírsággal sújtották a szabadságharc támogatása miatt, ingó javait pedig, amit a házkutatásnál lefoglaltak, végleg elkobozták. Így fosztotta meg a becsület és egy jó tréfa még meg

sem született dédanyámat öröksége nagy részétől. Nagyanyám ismerte és szerette nagyapját, és büszke volt rá, amiért kártyapárban legyőzte az osztrák strázsamestert. 1908-ban, amikor nagyanyám hat-, nagyapja nyolcvanéves volt, együtt utaztak Tokajba, hogy űkapám részt vehessen a család legifjabb fiúhajtásának keresztelőjén. Akkor ejtették útba a füzéri várat, és mondta el jószágvesztése történetét a kis Emmának.

– Látod, Emmuska – mondta –, én elmondtam most neked, te pedig majd egyszer elmeséled a te unokádnak. Meg azt is, hogy nem ér semmit a múlt, ha nem okulunk belőle. A Perényiek rokonaink, ne feledd. Az ő révükön nekünk is közünk van a Szent Koronához. Ezért is voltam kénytelen Kossuth-bankóban kérni a nyereségem árát, még akkor is, ha tudtam, hogy többé lesz az nekem, mint amennyit a strázsamesterről lehúztam. Meg hát nemesember vagyok, hogy tehettem volna másképp?

A történetet már többször elmondta nagyanyám, és gondoltam, itt, a füzéri vár közepén megint ez jutott eszébe. Olyan sokáig nem válaszolt, hogy azt hittem, nem is hallotta csipkelődő kérdésemet, de aztán kedvesen felém fordult.

– Végül abban maradtunk, hogy vannak, akik szerint az ellenség rombolta le a várainkat, és vannak olyanok, akik szerint a törvényes magyar király. De nem ez számít, hanem az, hogy vajon mihez kezdenek a romokkal az utódok. Űkapád kilencvenhárom évesen halt meg, és még az utolsó kenet felvételekor is szorongatta azt a levelet, amit a volt tót erdésze írt neki, aki az új kormányzatnak lett valami tisztviselője. A levél így végződött: „...és nyugodjon meg a nagyságos úr, nekünk gondunk lesz mindenre. Ne eméssze tovább magát a Lipót miatt. A nép felépíti, mert ellenség rombolta le, és ellenség szolgáltatta ki az időnek. Isten Önnel! Az Ön Pavel Kollárja. Zvolen, 1921. március 6.” Menjünk, jó volt még egyszer látni a füzéri vár romjait, mielőtt meghalok.

JERZY PARUSZEWSKI

Hú folyók

Kanyarog a Tisza a magyar alföldön át,
Világos és fénylő, akár a Nyemen...
Úsznak a hajók új határokon át
Zászlók lengnek rajtuk, de mind idegen...
A Tisza valamit most magyarul suttog
És én mégis mindent, mindent értek,
Mert a lengyel jaja ott a Nyemen partján
Ugyanaz és mindig ugyanaz a vétek –
Idegen szívűek ezt sohasem értik:
A nép itt maradt, míg elsuhant az állam.
A folyók a maradók nyelveit beszélik.
Nem könnyű européernek lenni Európában!

ALEKSANDER NAWROCKI versei

Barbara

Neved – áfonyák közé rejtetted
mosolyod – hangás rétek illatozzák a szarvasoknak
beteg meggyhez elhozod a herceget
s a farkasüvöltést ezüstkeretbe foglalod.

A pálmafa kegyed keresve hozzád hajol,
a lator széttöri a korsót, menekül:
nyugalommal szedegeted a morzsák darabjait, hogy
szép mozaik láttán elgondolkodjon a nap.

Mindenki elmegy, te a havat fested,
a pókot, mely csillag volt valaha
kezedbe veszed, hogy hallgathasd az eget,
mígnem a kórók közt tegnap kipattant a tavasz

és a király bíbort parancsolt az esőnek.
A sünről ledobtam útiköpenyem,
az agyarakat hajnali tölgy alá ástam
midőn – a megbúvó áfonyák szörpjével együtt –
sötétkék neved ittam.

Romantikaóra Opinogórába

(Lekcja romantyzmu w Opinogórze)

Épp, hogy elhallgatott a klavikord. A billentyűkön
még csöppnyi meleg – Delfina ujjaié,
vagy Amáliáé. A nyitott ablakon át
a zene hangjai szállnak – gesztenye- és jávorfák közé.
Lehullott leveleiken cinóber és rézvörös –
Zygmunt szívének lüktetése, midőn atyja elé állt
és fecskék csivitelése: Mária függőinek dallama
akár böjti récék hangja Mazóvia fölött, vagy csak Orcia
cipőinek koppanása
a délután misztikus csöndjében.
Egy villanás és Eliza szélörvényt kavarr,
egy villanás s e pillanat költészetté lesz,
tenyerünket simítja, széttárja szárnyait
és megszólal: ez itt Lengyelország,
kit szívünkben hordunk,
jelszavak fala, emelvények és beszédek nélküli,
tábori oltárunk, a szomjazó vízzel teli kancsója
és méhek munkás visszatérte.
A darvak lehántják rólunk a mindennapok béklyóit,
és bennünk máris megszólal Irydion és Masynissa,
hát hallgatunk még kicsit,
nézzük – mennyi fenség van
a hulló levelekben,
mennyi fény
a rég elhallgatott beismerésben.
És ne gondoljunk most a fájdalomra,
szavaink értelmezésére
és az eltűnő formákra,
mert ahol lenyugszik, ott vissza is tér a nap
új reményeink hajnalán.

FÜST

MÁNYOKI ENDRE tárcája

Ma délelőtt temettük Arankát. Urnafalba, a nováki dombon. Aranka üvegládában várt, türelmesen; már nem volt mit marnia a savnak.

Figyelhettem volna a tömeget is, amíg lassan összeverődött. De jobban érdekelt a bőgős a ravatalozó előtt – idős ember, s nem tudni, kinek játszott. Talán a saját halottainak. A primás, a brácsás ráfeküdt a zokogó dallamra, s vergődött a hullámaiban. A dombtáj napfényben fuldokolt. Felföld, palócvidék. A hazám.

Ide tértem meg az ezredforduló tavaszán. Andi vezetett körbe a dombháton, a kiserdőn át a kőkeresztig, a falu fölé, ahonnan a porták játékasztalnak látszanak, s Mátra se más, mint lanka – csak az égbolt hatalmas, beborít mindent.

Andi szétesett arcát simogatom, „Endre bácsi”, mondja, és semmi mást. „Most már megint neked kell vigyáznod mindenkire”, mondom, de nem hiszem, hogy hallja.

Nehéz a cigánysorról kitörni. Karcsi húsz éven át zenélt, lakodalomról temetésre, míg megszerezte a faluszéli telket a tanácstól, s a bikaistálló romjain házat épített a családjának. Valamelyik tarjáni gyárból blokkteglát szerzett, tőpustertvet vásárolt, és a két kezével felrakta a falat, a tetőt. „A vízhez nem értek, ahhoz segítség kellett”, mondta, és mutatta a szétázott sarkot a kisszobában. „Kipótoltam a házat, Andi már nagylány, kellett neki a saját zug.” Vaskos ujjával

pergette a vakolatot. „Akartam neki mosdót, magam láttam hozzá, de szétázott a fal.” Kopogtatta körbe a foltokat. „Már száraz. De majd csináltasd meg” – és betette az ajtót mögöttünk.

Aranka a sparherdt mellett ült, sámclin. „Engedni fog az árból, csak alkudjon bátran” – súgta köhögés közben. Vékony volt, kicsi és törékeny. Fiatalon öreg, s öregen: akár egy kölyökmacska. Vagy egy pálcikára öltöztetett virágmintás baba kóchajjal. Ültömben is méterrel magasodtam fölé. „Csak bátran”, mondta, és a térdemre tette a kezét.

„Maga hogyhogy nem volt otthon?” – kérdeztem Andit séta közben. „Otthon voltam – mondta, de kiugrottam az ablakomon, mikor dudáltak.” Nem találtunk csöngőt, s elsőre hiába kiabáltunk. „Ahányszor valaki megállt, s meglátta apámat, ült a kocsiba vissza és elfarolt. Ha nem hússzor, egyszer sem, mióta áruljuk a házat.” Ültünk a kőkereszt alatt. „Magyar nem vesz cigánytól. Cigány meg pláne.”

Ki kellett hozni a fiút, vérzékenységben szenvedett, s a rabkórházban, féltek, nem gyógyul meg. Hogy került oda, el nem mondható. Az ügyvéd, aki sikert ígért, drága volt, drágább, mint a telepi lakás, ahová elköltöztek. Ahová a fiú hazatért, s ahonnan Andi férjhez szökött – hogy hosszú futás után visszatérjen. Eltemetni az anyját.

A ház a falu szélén, a dombok alján, azóta a miénk. Változott is, nem is. A kút a régi, de mellette tó van, halak, békák és vízililiom. A szilvafát meggyógyítottam. A meggy megterem, de a szőlő csak kínlódik, az őszibarack pedig nem tud gyökeret verni. A hopokán csak a kórózsa marad meg és néhány sziklakerti növény. A partfalat akácrönkökkel fogtuk meg, mert a tufa kemény, de porlik.

te, ma már csak itt-ott látni kecskét, birkát. Szegény a vidék, állattartásra se pénz, se ember. Gomba, bogyók és távoli, alkalmi munka – ebből él a falu, akár a többi, ameddig a szem ellát a kőkeresztől.

A nováki telep, ahová Karcsiék elköltöztek, még őrzi a bányák, a gyárak emlékét. És a munkáét az emberek. Kemény, fegyelmezett világ volt – és maradt, amennyi még maradhatott belőle.

Nem a mi portánk a legrendezettebb. Körben szinte minden ház, udvar, árokpart ápolt, gondozott. Csak amiből kihalt a lakó, azt a telket veri föl a gaz. És azokat, ahol elkezdtek építkezni, de elfogyott a pénz. Mint egykor Andi szobájában a falat a salétrom, úgy üti fel a fejét itt-ott a pusztulás.

De Lili házikója elkészült. Tegnap került ereszcsontra rá, már csak a villámhárító hiányzik. Falatka telek a soron, apró terasz, esőtető, fa székek, asztal. Kicsi konyha, egyben a parányi szobával. Friss festék szaga, gyümölcs- és virágillat. Salgó tűzhely, vaskályha, mellette zsámoly.

„Endre, te vagy az?” – Karcsi alig ismert meg. Visszamentem Andihoz elbúcsúzni. „Majd tessék szíves meglátogatni”, mondta lehajtott fejjel. Próbáltam belékarolni, de egyedül indult neki a meredek, szűk lépcsőnek. Nehézkesen, egyensúlyozva botorkált fokról fokra, lefelé.

A hirtelen támadt hidegben be kellett fűteni a cserépkályhába. A füst nehezen töri át a légdugót, a kémény visszaveri a szobába. Huzatot kell csinálni, nyitni s kitámasztani ajtót, ablakot, hogy a keserű, bűdös pára elillanjon, mire a család megérkezik. Folyik a könnyem, köhögök.

A sparherdt mellett, ahol a kályha áll most öklendezve, Aranka ül a sámlin. „Csak bátran” – mondja, és eltűnik a füstben. Itthon vagyok.

A MÉLYSZEGÉNYSÉG ÉS A FELDARABOLT WEÖRES SÁNDOR- SZOBOR

BOLDOG ZOLTÁN tárcája

2013. szeptember 5-én Csöngérről a Weöres-emlékház udvaráról ellopták a költő bronzszobrát. A rendőrség egy napon belül elfogta a tetteseket, a műalkotást azonban addigra már feldarabolták, helyreállítása költséges. Fűzfa Balázs szombathelyi irodalomtörténésztől, barátomtól értesültem az esetről, aki azt is megírta a levélben, hogy Csönge önkormányzata több intézménnyel együtt (Weöres Sándor Színház, Életünk folyóirat) elkezdte az újraöntés megszervezését, hamarosan számlaszámot nyitnak adományok gyűjtésére.

A vasúti felsővezetékek után következnek a költők, hiszen szobor voltukban jelentőségük még csekélyebb, mint életükben. Még a forgalom irányításában sem vesznek részt. Állnak egy-egy parkban vagy éppen egy emlékház udvarán, bámulnak bele a szomorú magyar valóságba, miközben testük a maga anyagszerűségével csábítóbban hat, mint egykor papírra vetett gondolatuk. A távolban pedig ott állunk mi, akik nem is tudjuk felmérni a kudarc nagyságát, felelősségünket, és értelmiségiként sokszor képtelenek vagyunk nézőpontot váltani.

Pedig ott az a jelenet Petőfi Sándor Az apostol című művében, amelyről gyakran öltre menő vitát folytatnak a diákok. Szilveszter, az elbeszélő költemény főhőse, a költő alteregója nem képes megválni jegygyűrűjétől, amikor a túlélés lenne a cél, holott ezzel megmenthet-

né szerelmét az éhhaláltól. A szerető férfi azonban kívárja a megváltó halál pillanatát, és a temetésre kényszerűen feláldozza az addig féltett ékszerét. A tanárnak itt az eszme és a realitás harcából nehéz győztesnek kihoznia az előbbit. Talán érdemes is kudarcot vallania, hiszen az irodalom arról is szól, hogy nyitogassa a bennünk rejlő érzékenységet.

Az érzékenység azt is jelenti, hogy megpróbáljuk megérteni mindkét oldalt. Azokat, akik kárhozattják Szilvesztert túlfűtött romantikus ragaszkodása miatt. De azokat is, akik megértik. Világosabban fogalmazva: érdemes tekintettel lennünk Weöres Sándor emlékére, a jogosan felháborodó értelmiségiekre és a szobor elrablóira is. Hiszen érzelmi mélyszegénység lenne süketnek maradnunk arra, hogy szociális mélyszegénység van. Arra, hogy „tisztá szívvel betörök, / ha kell, embert is ölök”. Az pedig, hogy mindkét oldallal együttérzünk, se nem árulás, se nem szerepzavar, hanem az érzékenység természetes formája. Mint ahogy az is, hogy felmérjük saját felelősségünket. Például azt, kudarcot vallottunk annak megmagyarázásában, miért fontos, hogy Csöngén állhat egy Weöres Sándor-szobor.

Mindez olyan kulturális mélyszegénységről tanúskodik, amelynek eszkalálódásáért mi is felelősek vagyunk. Mi: a sajtó, a tanárok, az értelmiségiek és a magunk köré épített, képmásunkká formált világ. Nem tudjuk megmagyarázni magunknak, hogy a bronzszoborért kapott pénzből valaki ételt tehet a családi asztalra. Nem tudtuk megmagyarázni: nem kell bronzszobrot lopni ahhoz, hogy valaki ételt tegyen az asztalra. Ha pedig idáig jutottunk, érdemes megkérdezni magunktól: mennyire jogos a felháborodásunk?

Érzelmi, kulturális és szociális mélyszegénység van – ezzel újat aligha mondtam. Egy elloptott és feldarabolt szobor nem sokat változtathat ezen. A szobrot újraöntik, a tolvajokat megbüntetik, Weöres pedig éppen száz éve született. De közben változik-e valami bennünk?

Első ízben rendezték meg országsszerte az Olvasás éjszakáját, amelyen a könyvesboltok színes programokkal csábították be az olvasókat. Budapesten a Libri Könyvpalotában ez alkalomból a könyv „éjszakájáról” folytattak éles vitát kiadók, terjesztők és könyvtárosok.

A BEOLVASÁS ÉJSZAKÁJA

Az Olvasás éjszakája elnevezésű programot a **Supka Géza Alapítvány** szervezte, melynek eddig egyetlen nagyobb megmozdulása volt, a „Te is olvasol, ugye?” pályázat 2012-ben. (A protokollköszönetek áradatán és a sajtó szerepének hangsúlyozásán túl *a díjátadó nem igazán győzött meg az akció valódi tartalmáról és értelméről.*) Az alapítvány elnöke egyben az Új Könyvpiac lap-tulajdonosa, az MKKE elnökségi tagja, **Lafferton Kálmán** – így a rendezvény sajtóhátterét és az információs anyagokat a lap biztosította. Aki előzetesen interneten szeretett volna a programokról tájékozódni, ugyancsak leleményesnek kellett lennie, hogy az ÚKP honlapján rábukkanjon a lapozható prospektusra – a helyszíneken már bőségesen volt nyomtatott kiadvány.

Időzavar, szabotáló technika

A programból ránézésre is látszott, hogy az Olvasás éjszakája (melynek témája, ki hinné, az éjszaka volt) a legnagyobb kereskedelmi (és egyben kiadói) potenciállal bíró hazai könyves triász: az Alexandra, a Libri és a Líra éjszakája lesz. Mellettük feljövőben van még a Kossuth Kiadói Csoport (vezetője Kocsis

András Sándor, MKKE-elnök), melynek könyvesboltja, az Örkeny is csatlakozott az akcióhoz, és tette azt még „jelképes”, ám ötletes programmal az Írók boltja, de ezzel majdnem le is fedtük a budapesti könyvesbolti választékot.

A hazai könyvpiaci állapotokat tekintve már e fenti „csapatösszeállítás” is sokatmondó, mi több: szimpotomatikus. Hogy mennyi probléma feszíti a kiadói és (az annak egy részével összefonódó, másokat ellehetetlenítő) könyvkereskedelmi szakmát, az szépen kiviláglott a Libri Palotában megrendezett kerekasztal-beszélgetéseken, ahol puszkaporos hangulatban próbáltak szót érteni a résztvevők.

Közös ellensége mindenkinek az idő volt: a Libri Könyvpalotában a hivatalos megnyitó előtt szűk két órában három vitának kellett volna lefolynia, olyan témákban, amelyekre egyenként fél nap is kevés. A második körben részt vevő L. Simon László adott hangot leghatározottabban nemtetszésének: a nekik jutó huszonöt percben belekezdeni sem volt értelme ekkora témába, ennyi meghívottal. A szervezéssel más gond is volt: a Libriben egyetlen perc sem telt el technikai hiba nélkül – működésképtelen mikrofonok, beáramló zajok, öntörvényű világítás (ha fény kellett, sötét volt, ha sötét kellett, fényár, technikus pedig soha nem volt kéznél).

A „tartós könyv” szitokszó

A könyvtárak szerepéről tartott vita moderátorként **Lelkes Lajos**, a Mezőgazda Kiadó vezetője a szakkönyveket és ezáltal a tudományos kiadókat állította középpontba, melyek a legjobb példával szolgálnak a könyvtárak szerepének növekedésére, hiszen tudományos művek előállítására gyakorlatilag már nem kapnak támogatást a kiadók. Különösen mostoha a helyzete a műszaki és az agrárterületen működő könyves műhelyeknek. Ehhez a véleményhez csatla-

között **Gál Katalin**, a művészeti kiadványokat gondozó Vince Kiadó vezetője, aki elmondta: a speciális kínálatú kiadóknak utánn nyomásra sincs pénzük, így e művek többsége már csak könyvtárakban érhető el. A Könyvtárellátó részéről **Arany László Tamás** igazgató örvendetesnek tartotta, hogy már a középiskolások is egyre többször keresik a szakkönyveket, vagyis azok nem csak a felsőoktatás részei, ahogy Gál fogalmazott.

Arany az úgynevezett tartós könyvek hasznát eszeltelte, amikor a diák nem veszi meg a tankönyvet, hanem könyvtárból kölcsönzi ki. A Kello igazgatója szerint azzal, hogy a diákok rászoknak a könyvtárban tanulásra, okosabbak lesznek, mert ott minden más szakkönyv is elérhető, és azokat is forgatni fogják. (Az iskolai tankönyvellátással frissen leszerepelt Kello igazgatója nem sok figyelmet fordított az épp ellentétes irányú tanulási tendenciákra, ti. hogy a diákok többsége az otthonába bekötött internetet szereti forrásként használni.) Gál Katalin kimondta: a tartós könyv a kiadók számára szitokszó, hiszen éppen az lenne a cél (az üzleti szempontokon túl), hogy a gyerekeket már korán arra neveljük, legyen saját könyvük.

Ramháb Mária, a Kecskeméti Katona József Megyei Könyvtár igazgatója, az NKA bizottsági tagja úgy látja: a sok könyvre épülő tudást és tanulást kell támogatni, vagyis van létjogosultsága a tartós könyvnek és a vásárlásoknak is. A könyvtárhálózat lassan átalakuló szerkezetét és funkcióját részletesen bemutató Ramháb szerint a vidéki könyvtáraknak elsősorban közösségi helyként kell működniük, a különböző típusú könyvtárak differenciált kínálatával pedig a lakosság eltérő igényeit kell kiszolgálni. A könyvtári megújulás legnagyobb vívmánya a kistérségek bekapcsolása a nagyobb, megyei könyvtárrendszerbe.

vevők saját tapasztalatokon alapuló, ellentétes észrevételei, de Ramháb több félreértést is elosztatott: ma nem az a könyvtárak feladata, hogy növeljék állományukat, hanem az embereknek, a számítógépeknek, a rendezvényeknek (például felolvasásoknak) kell helyet teremteniük, a helyben nem található könyveket pedig a kis könyvtár elektronikusan igényelheti a nagyobbtól.

Gyakran Ismételt Sérelmek

A közkönyvtárrendszer strukturális átalakítása sem csodaszer a könyvkiadás bajaira – bizonyította ékesen a következő kerekasztal-beszélgetés. **L. Simon László**, az NKA elnöke rögtön cáfolta a moderátor **Kőszeghy Péter** (Balassi Kiadó) felvezető tételmondatát, mely szerint csökkent a könyvkiadás támogatására fordított összeg. Nem érte a szakmát veszteség a Magyar Könyv Alapítvány felszámolásával sem – tette hozzá L. Simon a másik gyakran ismételt sérelemre –, hiszen Károlyi Dóra a PIM keretein belül folytatja a fordítástámogatási munkát. A szervezési furcsaságokat tarkította, hogy a másodikként megszólított **Szentmártoni János** az Írószövetség képviselőjében mindössze a kezét tudta széttárni, hiszen – mondta – őt a MASZRE intézménytámogatási átalakulásával kapcsolatos témában csalták oda, így vakon csöppent a ködbe.

Zentai Péter László, az MKKE elnöke L. Simon cáfolataira reagálva felsorolta, hogy az MKKE szakmai és érdekvédelmi szervezetként hányféle könyvkiadás-támogatási programot kezdeményezett, és abból hány bukott el, vagy valósult meg félig-meddig sikeresen. „Ami eddig itt elhangzott, az tömény bullshit” – reagált **Gyurgyák János**, a legnagyobb, mégis „haldokló” hazai tudományos kiadó, az Osiris vezetője, visszautalva a könyvtárak fényes jövőjét felvázoló beszédekre is. Ő egy másik cégben megtermelt pénzből tudja életben tartani az Osirist; a szakkönyv-

kiadókat sem a könyvtárak vásárlása, sem az állami támogatás nem fogja megmenteni. Egy szakkönyv előállítására 1,5–2 millió forint veszteséggel jár, amit az állam nem tud betömni – érvelt Gyurgyák. **Mészáros Sándor**, a szépirodalmi és irodalomtudományi műveket publikáló Kalligram Kiadó vezetője hasonló példával, egy monográfia költségeivel illusztrálta az új támogatási rendszer csődjét, és a Márai-program „kiherélésének” következményeit.

Gyurgyák ekkor L. Simon Lászlónak szegezte a kérdést: miért kap milliárdokat az opera, míg a könyvkiadás megnövelt támogatása is csupán 200 millió forint; illetve miért nem tekintik műhelynek a kiadót, ha a színház és a folyóirat is pályázhat a szubvenciókra műhelyként? L. Simon válasza: az államháztartási alap szigorúan szabályozza az NKA gazdálkodását; másrészt tisztán politikai szándékot és egyben demagógiát hall ki a kérdésből, amely szétzúzza az ágazat szakmáinak maradék szolidaritását is. A műhelyproblémára a nézőtér első sorából Ramháb Mária reflektált hevesen Gyurgyák felvetésére, szerinte volt módjuk a kiadóknak ebbéli minőségben is pályázni az NKA-nál.

Mészáros problémának látja azt is, hogy az állam a spórolást támogatja, nem a minőséget: kénytelenek a legolcsóbb kivitelben piacra dobni a könyveket. Ha szétesik a papírkötés, nyomdát kell váltani – riposztzott L. Simon. Az NKA elnöke itt levonta a vita tanulságát: a könyvszakma képviselői nem fogják fel, hogy a 21. században az államnak az elektronikus átállást kell támogatnia, nem a Gutenberg-korabeli technikát, és ezzel a retrográd ellenállással nem tudnak mit kezdeni. Gyurgyák ellenvetésére, hogy ehhez a váltáshoz nem épült ki az infrastruktúra (hol van például Magyarországon az Amazon?), L. Simon így válaszolt: addig jó nekünk, míg nincs Amazon, a hazai és a tengerentúli áfa-különbség ugyanis hatalmas piaci hátrányt teremtene.

vegyük észre, hogy Magyarországon speciális a helyzet – a könyvkiadás egy szegmense az állam csecsén lóg, és nem lehet onnan levágni. Az értékpreferenciák miatt mindig lesz valamilyen korrekciós szerepe az államnak. Mire a volt kulturális államtitkár: tetszik, nem tetszik, az állam nem fog pénzt pumpálni egy megcsontosodott szisztémába, változik a világ, és ehhez a könyvszakmának is alkalmazkodnia kell.

Méhek, lepkék, hódok

Hogy „felhasználói” szemmel hol tart most a könyvkultúra, arról **Békés Márton** fiatal történész beszélt az Új Könyvpiac főszerkesztője, **Szabó Tibor Benjámint** kérdései mentén. A meghirdetett műsor szerint eredetileg itt is vitára számíthattunk Tamás Gáspár Miklós részvételével, ám a filozófus nem jött el, és a negyedikként jelzett Gyurgyák János is az előző beszélgetésben vett részt.

Békés Márton a legutóbbi Könyvhét idején publikált, *Könyvünneprontás* című tanulmányának gondolatait osztotta meg a hallgatósággal. Három állatfaj áll a kihalás szélén: a lepke, a méh és a hód – és ahogyan kivesznek a méhek, úgy pusztulnak el a kis könyvesboltok és antikváriumok, ami a kultúra általános állapotát is roncsolja. Az egyes fajok eltűnése ugyanis láncolatszerűen vonja magával az egész ökoszisztéma megbomlását.

Békés allegóriájában a növényvédőszer a legfőbb pusztítók, és könnyen azonosíthattuk velük a nagy áruházláncokat. A történész az efféle „palotákat” sem kedveli, ahol épp ültünk – „de nem akarom kritizálni azt a helyet, ahová meghívtak, nem lenne korrekt”, jegyezte meg. (Megtette ezt előtte Gyurgyák János, aki egy hozzászólásában nem titkolta, hogy épp a Libri immár 53%-os árréssel vásárol a kiadótól könyveket – tegyük hozzá: bizományba.) A történész humorral fűszerezett beszédében inkább ál-

talánosságban ostromozta a könyvpalotákban hódító plázakultúrát: a könyvgúllákat, a „kilós könyvvásár” feliratokat, a félórás bolyongásra kényszerített vásárlót, a csillogó harsányságot.

De nemcsak a könyves plázák felelősek a „méhek” kipusztulásáért, hanem a szellemi nivó csökkenése is. Békés példája Szepesi Nikolett könyve volt (az egykori úszónő pornóregényeivel hódít a piacon), mely szerint szellemi környezetszennyezés. Ha a fogyasztóvédelem húsvétkor ellenőrizni tudja a sonkák minőségét, a Könyvhéten miért nem néznek a körmére a szellemi hulladékok előállítóinak? – tette fel a költői kérdést az előadó.

Szabó Tibor kérdésére Békés Márton elmondta: nem ízlésrendőrségben gondolkodik, neki magának sincs ideje szabatázsakciókra – inkább egyéni „kampányt” folytat baráti körében, és teszi röhej tárgyává a Szepesi-féle hulladékot. A szavaiból kicsengett: úgy gondolja, mindenkinek a maga háza táját kéne ily módon tisztán tartania, és akkor lenne esély a lepék, méhek, hódok megmenekülésére.

Rohanó séta Téreyvel

A kerekasztalok végeztével hivatalosan is megnyitották az Olvasás éjszakáját – bár a programok több helyen már kora délután megkezdődtek, így ennek a felvonásnak nem sok értelme volt. Különösen, hogy csupán ennyiből állt: Winkler Nóra egy bejelentéssel átadta a szót Lafferton Kálmánnak, aki már addig is betöltötte a konferanszié szerepét. Most mindenestre kimondta, hogy az Olvasás éjszakája meg van nyitva.

Majd elfoglalta helyét **Térey János**, akivel egy virtuális sétán vehettünk részt Budapest immár nem létező épületei között. A program lényegesen több időt érdemelt volna, úgy is mondhatnánk, a diavetítés so-

rán a költővel végigrohantunk a városon – ráadásul a technikus (ha volt) folyton hamarabb ugrott előre a kelleténél, a végén levetített videónál meg a zene nem indult el időben –, egyszóval technikailag az addigra megszokott színvonaltalanságot produkálta a Libri.

Téreyvel az egykor az Óbudai-szigeten elterülő Hadrianus-palotától indultunk, ahol még lecserélhető fejű császárszobor is állott, majd a budai Királyi-palota, a lánchídi rakpiac, a régi pesti Városháza, a margitszigeti Ybl fürdő és a Nehru-parti Elevátor következett. Visszasírhattuk a néhai Erzsébet hidat, a Blaha Lujza teret az egykori Nemzeti Színházzal (nincs még egy tér Budapesten, amely ennyire deformálódott volna, mint a „Blaha”, jegyezte meg Térey), a régi zugligeti villamost a barátságos kis végállomással, és végezetül megnézhattuk a szintén lebontott Regnum Marianum templom képét (a kommün bukását megünneplendő emelték), valamint Dávid Károly építész egykori, Somlói úti villáját.

Téreyt még szívesen hallgattuk volna az épületek múltjáról – mert az egymondatos összefoglalók is hihetetlen kincsek történetébe engedtek röpke bepillantást, ahogyan arról is megkérdezhetette volna valaki a költőt, hogyan, mikor kezdett várostörténettel foglalkozni –, de a tízperces (roham)séta végén Térey maga búcsúzott el a közönségtől.

Majd egy képernyőn felbukkant Kolozsvárról Serestély Zoltán és Varga Edgár, akik, mint a film végén kiderült, a FISZ színeiben nyilatkoztak az olvasás népszerűségéről. Winkler Nóra közölte, hogy ilyen videobejátszások még többször megtekinthetők lesznek az éjszaka folyamán. Mi pedig még egy kicsit átadtuk magunkat a kárhozottatott könyvgulák böngészésének.

Szakács István Péter

Túlvilági zaklatás

Nem hallotta?! Vegye már le azt a mocskos mancsát a földi maradványaimról, különben szétverem a pofáját a lábszárcsontommal! Mégis, hogy képzelik?! Hát már itt sem lehet nyugton az ember?! Csak úgy ukmukfukk ki akarnak ráncigálni a végső lakhelyemről? Mit karattyol itt nekem összevissza?! Hogy újra akarnak temetni máshol? Hogy impozáns sírhelyet szántak nekem egy elit temetőben, ahol a haza apraja-nagyja méltóképpen leróhatja majd előttem a kegyeletét? S lehet, hogy még egy magánmauzóleumot is kiutalnak a számomra? Na, idefigyeljen! S maguk is mind itt, a sír körül ácsingóznak. Először is hagyja abba a csontváram rángatását! Nem viccelek, tényleg szétpriccelem azt a ronda, hájas ábrázatát, ha továbbra is molesztál. Engem kemény csontból faragtak. Ne jajgasson! Jó előre figyelmeztettem, hogy pofán vágom, ha nem száll le rólam. Másodszor: tojok rá, hogy mostanában éppen mi a hivatalos álláspont velem kapcsolatban. Csakhogy felfrissítem az emlékezetét, volt idő, amikor még a nevemet sem szabadott kiejteni. Most meg azzal jönnek, hogy fölkerültem a nemzeti toplistára élére. Tudja, amióta ezen az oldalon vagyok, módosult az értékrendem. Mondhatnám úgy is, hogy kinyíltott végre a szemem, de nem mondom, mert nincs is már szemem. Szóval röhögni kell a maguk pitiáner ügyeskedésein. Az undorító igyekezetükön, ahogy fényezik magukat. Tényleg ennyire vastag a pofájukon a bőr, hogy nem átallják az élők mellett a holtakat is belerángatni a piszkos üzelmeikbe? Tessék?! Hogy félreismertem magát? Hogy egyáltalán nem erről van szó? Ugyan már, ne röhögtesse tovább, mert leszakad az állkapcsom a megerőltetéstől. Maga beszél nekem sziklaszilárd értékekről? Éppen maga, aki a szakdolgozatában kí-

gyót-békát mondott rám... Azt hiszi, nem tudok róla? De, mint jeleztem már, túltettem magam a földi hívságokon. Az örökkévalóságból másként látszanak a dolgok. Mások a prioritások, mint a tovatűnő percek világában. Igaz, eleinte még birizgálta az önérzetemet a hírnév gondolata. A túlvilágra érkezésemkor arról ábrándoztam, hogy az utókor szobrot emel számomra, s születésem és halálom évfordulóján megkoszorúzzák életnagyságú, márvány másomat. Tiszta tekintetű fiatalok lelkes szavatai hangzanak el, zengő hangú szónokok elismerő szavakkal méltatnak, s az ünneplő közösség könnye a meghatottságtól patkokban folydogál. Aztán a hiúság, mint a hús, szép lassan lefoszlott rólam. El sem hiszi, mennyire megkönnyebbültem. Arról nem is beszélve, hogy milyen jókat szórakoztam azon, ahogy az utókor kiforgatta a szavaim, s olyan cselekedeteket tulajdonított nekem, amilyeneket még álmomban sem követtem el soha. Szóval, nyomatékosan kérem, hányják csak vissza rám a földet, és húzzanak el a jó büdös francba, amíg még szépen beszélek. Higgyék el, jól elvagyok én itt. Megszoktam a klímát, megfelelő a társaság, kevés a látogató. Csend van és nyugalom. Kívánhatnék ennél többet? Kell a fenének a maguk ajánlata, az újratemetéssel járó hercehurca és bizonytalanság, egy gyanús alakokkal telezsúfolt, nagyvárosi sírkertről nem is beszélve. Nem akarom, hogy velem is az történjen, mint a közvetlen szomszédommal. Szegény nagy csinnadrattával újratemetették. Tele volt vele a média. Aztán az újabb történelmi fordulatot követően, az éjszaka leple alatt visszazsuppolták ide, a régi sírjába. Hé, már megint mit akarnak?! Nem fair, hogy mindannyian nekemesnek. A kurva életbe, ne rángassanak már úgy, mindjárt szétesem! Na, tessék, még csak ez hiányzott! Akasszák vissza azonnal a sípcsontomat, s eresszenek le szépen a gödörbe! Nem hallották?! Segítség, emberek, újra akarnak temetni! Segítség... Se...

Véres komolytalanságok

BÁRDOS JÓZSEF rovata

James Joyce

FÁN IGEN VÍG

[A mű eredeti címe: Finnegan's Wake. Mint köztudomású, ebben a művében Joyce olyan újjáteremtett nyelven szólalt meg, melynek megfejtésén azóta is dolgoznak az M16 és a CIA titkos kódfejtő műhelyeiben. Az alább közölt részletben, amely valódi fordítói bravúrnak nevezhető, a mű főszereplője, Aggházy Béla Cecilia (az ő nevére utal a gyakran feltűnő szókezdő ABC) alighanem a sportnak és a szerelemnek a helyes étkezéssel való összefüggéséről tart érdekesítő előadást.]

Idánként még a háladó szakácsokkal is megeshetik, hogy szűkségek miatt nemi segítségre szorulnak, ha netalántán bészahorulnak, mint Micimackó Nyuszi házába. Nem is beszélve a lelkesüldő kezdőkről Ezért tehát legremeklés, hogy turbákolós estvedelmeken mijóink, hálastennek megazové profettlinak, pironkodó ballábakon és jobbára falfehérelt szajadalommal futtatóznak ki filé az óshonos magyartarkák gyeptaglós, zöldrenyelős rétságára, és, amint nagy vonítottónk, A Bugai Csajda szonyálta, víg a nehemzeti szódalom lélektalmi harangjai mellény. Meg kellett mondaniuk, bennük nem is család. Feléledeztetik régteli nemzett dücsüink virágásan ablaki párkányzata. (Kertészelés máskor.)

A szurkléber célja visszatérülni az őseMBER ellett módjához és szakácsaihoz. A természeti népek fociballerinái hasalót folyattak, és nem voltak

szívbetegségeket, nem voltak autoimmunok, mert autoantitestek se voltak, és hálástennek megazové profettlinak, éltek vagy 2,5 millió évekig. Még a rákot sem vakarták elpusztítani, ha csak étkezési céllal nem. Szerencse belénk, hogy érlelt marhák már mifalánk is sokfelé jönnek-mennek, csípnek, rúgnak, harapnak, törnek, zúznak, örölt formában is, reménylik hát, hogy hálástennek megazové profettlinak, annyi évasztrofális nyertlenség trücskölése multi, majnapságilagosan belép hazzánk a kőkor, miáltal a rhényi rhomokon ujj rhomok rhakódhatódnak sunyiba és tuggyiba az igazándiból szagértő és könnyen követelhető tanácsse- (és szlovék)ből.

Igen ám és bém, triomfolnak erre a tézis és antitézis idegenszívó hívatlanjai, az ősember alig 30-40 évet élt, és sehol egy stadium. Téveszelősség! Agyament Botor Cuppanás! Paleo ükapáink aléltak volna egészben akár százhuszat is, ha meg nem haltak volna közben. Csak ott volt a sok bal eset: elgázolta őket egy mammut, vagy éhen haltak az egészséges táplálkozástól.

Látvány, hogy asztal körül eszik buldog és buldogtalan, az egyik boldogra zabálja magát, a másik buldogtalanra, aztán se kutyája, se más, csak sós pálcica recsen. Ha vissza akarnók hódítani a boldogságunkat, aki megszökött egy harmincas villiamossal, vissza kell térítenünk ahhoz az életstílushoz, amely az évmilliók során hazzánk csiszolódott. Ehhez kell tett, erő, kreatív kacagány. Fel kell szabadítani (meg kell szállni) az élet aprópecsenyéit, s hozzá desszertnek némi bébiréparét saját levében. Fegyelem, evés közben tilos elaludni, különben a répalétől olyan lesz, mint ha pusztai kézzel széttéptél volna egy bikát. Rosszabb estében esetleg mintha a bika győzött volna.

Sok velőtlenség debütál, de az izgázga paleoelit elzárkózik gabnaféléktől, a tengeri sótól, a finom cukorkáktól és finom olajkáktól, a vérbeli mondén mástól is. Mert mindenből csak a kő kő. Így rengeteg felesleg kikerül körtéből, és biztosúr a fogyás. A táplálkozás

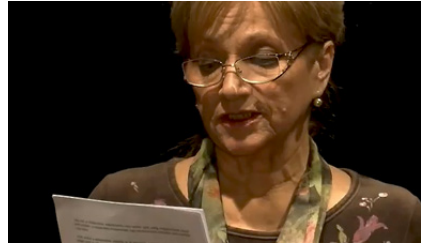
szervás része fősodorban a mozgás meg az aqua, más nevén víz, Abból Bátran Csurranthatunk. Egy ókőköri nedvdús néhező kerülte a hüvelyeseket is, vagy ha mégsem, hát baltával, szekercével, fejszével, stb. végta át magát a probléma hullamazon. A helyezett, hálastennek megazové profettlinak, ma más, (ma-más), ezért a szagma másmilyen felfordulást ajándék.

Legalább tehát a hüvelyesekről. Minekutána is előt-
te mindennek a kezdet, a forrás és a rotyogás a nő.
Különösképpül, ha hozzáheverünk, s veszünk néhány sze-
metnyi édesköményt, amitől nyafogása még rafináltabbá
és egzotikmonnyá válik, amikor válik. Majd elvállik, csak
az aranycsapottak aranylóbái helyébe napolleonka üdét-
lenül frissített vicéit nyomintsuk, amint ólomlóbákkal
fenyéznek az estveli napot, kezdve a kilencező felvágáso-
kon, az alaparányokon- és rokon okon át a leggyakoribb
vérdésekkig. A még zsenge hüvelyesek közös jegye, hogy
a stresszt is depresszióba fordítják. Miután jobb dolguk
nincsen, gyakran frusztrálnak, még jó, ha nem kaszt-
rálnak. A száraz hüvelyeseknél peniglen mindgyarást
Abban Bizonyosodjunk Csak meg, hogy legalább föl-
lebbentett szemük szép fényes, nem túl öreg. Általá-
ban elmondható, hogy minél öregebb, annál kevésbé
jóízű. Nézebedeus alulról, főzebedeus fölülről, sose lett
légyünk ezügyileg se szakácstalanok.

Már ha az étel-ital ágyilag eligazítva, a buldogság,
hálastennek megazové profettlinak, menthetle-
nül utolér, hiába menekülsz, hiába futsz, a nemzett
ölelés karó. De Arra Bizony Csak vigyáznod kell, há-
romféle embertől pipecül óvakondjál. Elsőre is attól,
aki olyas, mint te, hogy össze ne téveszmődjél vele.
Másodiglan attól, aki másmilyen, mint te, hogy össze
ne veszkődjél vele. S ha ez megvan, már csak az összes
többtől kell tartanod a gyertyát, ha alkonyat, hogy
belássad az igazolványi ember célját: egyre feljebb
és följebb és följebb. A legjobb, ha egyenesen fel-föl-
fűl a fára. Mert, mit nekünk paleo! Tovább és vissza!
Hálastennek megazové profettlinak, fán igen víg

Hit nélkül az ágyból sem tudnék fölkelni

Távoli
beszélgetés
TÓTH
ERZSÉBETTEL

1. Neveltetésedről, családi háttередről, magánéletedről mindezidáig alig valamit árultál el. Gyanítom, hogy nem rejtőzködés, mi több, titkok motiválnak a döntésedben, hanem az a művészi attitűd, mely szerint a személyesség magukban a műalkotásokban tárulkozik ki a legmélyebben. Mégis kérlek, hogy legalább abba avass be minket: milyen szellemi közeg vett körül gyerekkorodban, és az irodalmi inspirációkat honnan kaptad?

1979-ben jelent meg az első kötetem, akkor is, azóta is meséltem magamról, a családomról, ha kérdeztek, és mondhatom, sokszor kérdeztek. Talán elkerülte a figyelmedet, vagy jó érzéssel nem terheltem túl származásommal az interjúkat. Pedig akkoriban még kérkedni is lehetett a származással, ha valaki volt olyan buta, hogy ezzel kérkedett. Most, hogy már közelebb vagyok életem végéhez, mint az elejéhez, és egyre többet gondolkodom az életemről, már szinte fáj, hogy milyen keveset tudok a szüleimről, a nagyszüleimről, az ő életkörülményeiről. Pedig faggatóztam, mint mindenki, de gyerekkoromban ez nem volt tudatos, később meg annyi minden volt, ami érdekelt. Szomorúan veszem tudomásul, hogy alig tudok többet a tényeknél: szegényparaszti család, uradalmi cseléd nagyszülők.

Annyi biztos, hogy volt egy nagyon erős kitörni akarás, a „nem akarok paraszt maradni” vágya a szüleimben és eljöttek a faluról, mindketten esti iskolán végezték el a gimnáziumot, minket pedig húgommal egyetemi tanulmányokban részesítettek. Szándékosan mondom így, mert ez csupán az ő akaratukon múlt. Előteremtették rá a pénzt, és a közeget. Bármilyen szegények voltunk, föl sem vetődött, hogy ne tanuljunk tovább. Azután az egyetem beszippantott minket, húgom bölcsész lett, én közgazdász karra mentem.

Ha lehet ilyet mondani, márpedig én mindig mondom: gyermekkorom maga volt az éden. Nyilván szerencsém volt a szüleimmel, a nagyszüleimmel, akik kiskoromban neveltek, csak a szeretet megnyilvánulásait érzékeltem, a dédelgetést, persze a kellő szigort is, de a természet közelsége, az akkor még szinte érintetlen falusi közeg biztosította, hogy ne legyek egy életre sérült ember. Ez volt az alap, a szeretet. Szellemileg nyilván nem beszélhetek magaslatokról, nagymamáméknak csak egy biblijánk volt, az is az ablakban porosodott, nem láttam, hogy kinyitották volna. Jelképes tárgy volt, mert akkor még nem tudtak olvasni. Nagypám később megtanult. Kiskoromban először Nyíregyházán laktunk, aztán nyolcéves koromban jöttünk Budapestre. Első generációs értelmiségiként szüleimnek nem volt valami nagy könyvtára, képzelheted. Ráadásul egyetlen szobában laktunk évekig, az volt a konyha, szoba, fürdőszoba, minden. A fürdőszobát egy labor képviselte. Amíg az ember nem tudja, hogy másként is lehet, ez nem gond. Ennek ellenére, járt nekünk a *Film Színház Muzsika* és a *Népszabadság*. Ami az esti iskolákhoz kellett, olyanféle könyvek voltak otthon. Rendkívüli tudásvágy lehetett szüleimben, évszázadok lemaradását kellett behozniuk. Mi meg a húgommal szatyorszámba hoztuk haza a könyveket a könyvtárból. Apám nagyon szerette a verseket, Váci Mihályt kereste folyton az újságokban. De akkor már a *Nők Lapjában* Csoóri Sándort és Pilinszkyt is lehetett olvasni. Innen származtak az én irodalmi inspirációim. Édesanyámban pedig egy festő szunnyadt, de akkor még nem tudtuk. Ugyanis ötvenéves is elmúlt,

amikor festeni kezdett, és azonnal gyönyörűen. Több egyéni kiállítása is volt már.

2. Közgazdászként végeztél Budapesten. Arra az egyetemre bejutni akkor is nehéz volt, és – többek között – matematikai előképzettséget igényelt. Sem a diploma, sem a mögötte rejlő háttértudás nem költői életpályát jelölt ki a számodra. Dolgoztál-e valaha az eredeti szakmádban, s használtad-e valamire, irodalmárként, az addig felhalmozott ismereteket és képességeket?

Nekem nem tűnt nehéznek bejutni az egyetemre, viszont ott maradni nehéz volt, ugyanis rögtön az első évet ismételnem kellett. Nem túlzottan érdekelt a pénzügy szak. Később, már túl az évismérlésen, rájöttem, nem eszik olyan forrón a diplomát, csak diploma legyen. Vagyis titokban éreztem, hogy semmiféle tudás nem árthat meg nekem, úgylis költő leszek. Éppen a diplomamunkámmal egyszerre írtam az első komoly verseimet, ezek már egy az egyben benne voltak az első kötetemben. De már jóval előtte próbálkoztam írással. Például a *Közgazdász* c. egyetemi lapban folyt egy vita Kósa Ferenc *Nincs Idő* c. filmjéről. Ehhez írtam egy hozzászólást, ami meg is jelent. Nemrég került elő, amikor Kelemen Lajos rólam szóló monográfiájához dokumentumokat kerestem. Tehát prózával jelentkeztem legelőször a magyar sajtóban. A Közgázon nagyon nagy élet volt, pezsgett a „közélet”, az új mechanizmus bevezetése után voltunk, minden szabad volt, amit megengedtek.

Filmklubokba jártam, táncházba, Kassák klubba, ahova lehetett. És közben örökké olvastam, de azért muszáj volt közgazdászként elhelyezkednem. Ez a Hajtóművek és Festőberendezések gyárában volt, itt Kiváló ifjú közgazdász címig vittem. Nagyon hamar megjelentek ezzel egy időben a verseim – Halmos Béla is rendes építész volt, miközben este hegedült, nyáron meg gyűjteni járt –, és amikor Móricz Zsigmond ösztöndíjat kaptam, azonnal kiléptem a gyárból. Ezzel véget is ért közgazdász tevékenységem, de amit átéltem,

azt nem lehet elfelejteni. Természetesen minden beépül a költészetembe, amit tudatosan átéltem, de azt hiszem, inkább a tudatalatti dolgok érvényesülnek.

3. Költői indulásod rendkívül erőteljes volt, és a korabeli körülményekhez képest megkésettnek sem mondható. Az Egy végtelen vers közepe – a cím sugallata szerint is – hosszú folyamat eredménye lehetett, melyben az olvasmányélmények játszhatták a főszerepet. Ám te az irodalmi életbe is robbanékonyan léptél be és hamar lettél annak meghatározó szereplője. Mi készítetett ilyen aktív szerepvállalásra egy fiatal költőnőt (ezúttal a distinkciót fontosnak érzem), akit a könyve tanúsága szerint elsősorban az önvizsgálat, a személyiség bonyolult szerkezetének megismerése, a szenvedélyek tetten érése motivált?

Igen, ma is érzem azt az eufóriát, amivel fogadták a verseimet. Társaim egyből elfogadtak, talán mert nő lévén nem voltam igazi vetélytárs. Ma is úgy van, hogy ha osztanak három vagy négy díjat, egy nőt bevesznek, „legyen egy nő is” alapon. Ez csak félig vicces, mert nagyon meg kell küzdeni a nőiséggel. Sajnos a férfiközpontú társadalom még sokáig uralkodni fog. Aki nem éli át ezeket a nap-mint-nap érkező pici szúrásokat, vagy hatalmas ütések, vagy nő társai részéről az irigységet, mit sem tud erről, hiszen nem nőnek született. Vagy inkább úgy mondanám: tehetséges nőnek születni nagy kihívás. Akkor erről még mit sem tudtam, örömmel vártam az első kötetemért nekem megszavazott Radnóti-díjat. Nem kaptam meg, mert aláírtam egy listát, ami a Kádár korban még szankciókkal járt. (A Szolidaritás mozgalommal kapcsolatos tiltakozás volt, valami ilyesmi.) Akkor szembesültem először a hatalommal, és ez egy életre meghatározta a helyzetemet, bár lehet, hogy személyes érintettség nélkül is eljutottam volna az örök ellenzéki szerepbe. Talán a génjeimben van. Természetes volt, hogy tabukat sértek, nem fogadom el a játékszabályokat. Női létem ebben nem befolyásolt. Talán valami dac féle: majd én nő létemre megmutatom, mi a bátorság –

mégis? Nem tudom. Nem tudom. Később már nem volt szükség harcos kiállításokra, megtaláltam a módját, hogy publicisztikában elmondjam, mit gondolok a közletről.

Magyar Nemzet, Magyar Hírlap, Nagyítás – ezeken a fórumokon évekig tárcarovatam volt. A legnagyobb bátorság a *Magyar Fórum*hoz kellett, mert Csurka István felkért, hogy írjak nekik is. Egy percig nem gondolkodtam, hiszen akkor semmi jövedelmem nem volt. Megfordult a fejemben, hogy majd kiátkoznak egyesek, de tévedtem. Akkor már nem olvastak *Magyar Fórumot*. Mármint az irodalmárok egy része. Annál nagyobb aktivitást, mint hogy publicisztikát írok, ma már nem tudok elképzelni, ennyi viszont szükséges az állampolgári „jól létemhez”. Így is elkönnyvelhető, hova tartozom, egy sort sem kell olvasni tőlem, abból, hogy hol jelenek meg. Ennyire átpolitizált lett a világ.

Természetesen a versekben és szépprózában sokkal árnyaltabb lehetek az összes „kiállásnál”, és a művészet nem is erre való. Ha tudná valaki, hogy az önvizsgálat, a szenvedélyek tetten érése – ahogy írod, mit és hogyan motivál, jó lenne. Miközben verset írok, már formálom az anyagot, ami egész életemben lerakódott bennem. A génjeimből dolgozom, költőien: a gének titkos alkímiajával. Számomra Borges írt erről legszebben és legértetetőbben, bár természetesen sok itt a homály.

Éppen a napokban jelent meg Kelemen Lajos pályatársunk könyve *Szállsz te már, magad...* címmel a Napkút kiadónál. Alcíme: *Tóth Erzsébet költészetéről*. Pályakép-eszének nevezném, és elérte a legtöbbet, amit a műfajban lehet: érdeklődéssel és csodálattal olvasom, mi mindent fedez föl műveimben, milyen sok irányból közelít, óriási, de nem tolakodó műveltséggel, érzékenységgel beszél a költészetéről az én verseim alapján. Teljesen egyéni megközelítés, még hasonlót sem olvastam, kíváncsian várom a kritika hozzáállását. Feltétlenül olvasd el.

4. A szenvedély mindmáig az egyik legerősebb mozgatója a költészetednek. Nem a pusztá ér-

zelem vagy indulat, hanem annak belső formája, megragadható lényege. Az élethez, az emberi közösséghez fűző szenvedélyes viszony változása okozta, hogy kiléptél az irodalmi életből és hosszú éveken át hallgattál?

Erre a kérdésre is válasz kapható – persze csak részben – Kelemen Lajos könyvében. Biztos, hogy a hallgatás, akár a hosszú éveig tartó, ugyanúgy része az életnek, mint a megszólalás. Tudni kell, mikor gyűlik össze annyi és olyan minőségű anyag, amit érdemes elmondani, vagy leírni. Ahogy egy beszélgetésben, vagy egy versben olykor több jelentőséggel bír a csönd, mint a szó. Így van az életműben is. Nem szándékos hallgatás volt persze, nyilván elfogyott a lelkierőm vagy akár a testi – mondjuk, megtámadott egy általam nem észlelt betegség – és így nem írtam. Gyűjtöttem erőt a továbbiakhoz.

5. Költői nyelved folyamatos változása, formaválasztásaid, elmozdulásod a metaforikustól a metonimikus „szóképiség” felé – meglehet, a személyiség és az őt környező valóság válságának, elbizonytalanodásának tünetei. De talán pontosabb, ha a mégis, a muszáj, a csakazértis szenvedélyét, a megállíthatatlan keresés kényszerét látjuk benne. Mi táplálja ezt a folyamatot benned? Miféle hit, milyen remények, miként megfogalmazható célok?

Ahogy változom, és változik a világ körülöttem, nyilván változik a költészetem is. Nagyon sokan sokszínűségnek nevezik ezt a tulajdonságomat, én semmi különöst nem látok benne. Gondold el, hogyan tudtam volna a *Kőrózsát* más formában megírni. Az az élményanyag pontosan azt a formát kívánta, és egy formateremtő nagy mű lett belőle. (Ezt nem én mondtam!) Az egyik méltatója korszakosnak nevezte. Ehhez persze kell egy kis figyelem, és nem mindennapi érzékenység. Sajnos még az irodalmárok is olykor szeretnék megspórolni ezt a figyelmet. De egyáltalán nem panaszkodom, szakmai körökben felfigyeltek és értékelték a *Kőrózsa* nem min-

dennapi létezését. Azt hiszem, a komoly művek mindig keltenek egy kis megdöbbenést.

Miféle hit? Remény? Hit és remény nélkül az ágyból sem tudnék fölkelni, nemhogy írni. Lehet, hogy téveszme, de úgy érzem, a tehetséggel együtt felelősséget is kaptam. Tartozom a tehetségemnek. A tehetség feladat. S amíg feladatod van, sosem leszel egyedül. Ez nem kényszer, hanem létállapot, és ha tudok dolgozni, igen felemelő létállapot. Mondjuk, hasonlít a röptüléshez. Bár még csak álomban repültem úgy, mint egy madár, a Szállsz te már, magad...-ról, K. L. könyvének címéből a „szállsz” jut eszembe legtöbbször, nem pedig a „magad”. Pedig utóbbi is nagyon hangsúlyos. A magányt is jelentheti, meg azt is, hogy már egyedül repülsz a régi Madárúton antológia szerzői közül. Sok szeretett pályatársam, aki már meghalt, nem lehet velem, de verseikkel velem vannak, és az együtt átélt élet sem múlik el olyan könnyen. Amíg emlékszem rájuk, itt vannak. És vannak barátaim, családom, szüleim még élnek, szerencsés vagyok.

Ugyanakkor nagyon érzem a magányt, hogy a legfontosabb kérdésekben nagyon magam vagyok. Ez nyilván a korral jár. De az alkotáshoz is nagyon nagy magányra van szükségem. Nem vagyok könnyű eset. Főleg, ami az embereket illeti.

6. Mielőtt az Ismeretlen, könnyű szívvel 1997-ben a Felsőmagyarország Kiadónál megjelent, két évig az Élet és Irodalom szerkesztője voltál. Költői visszatérésed, melyet a válogatott és új verseket tartalmazó könyv jelzett, nem a fővároshoz kötődik. Szerkesztői munkádat ellenben az irodalmi és közélet egyik kanonikus intézményében végezted. Ez ellentmondás vagy véletlen? Másfelől: sikerült-e az évek során kimunkált irodalom- és közösségeszményedet a centrumban érvényesíteni? Az azóta eltelt bő évtized számodra mit sugalmaz: vannak-e még az irodalomnak, a művészetnek, az emberi közösségnek eszményei?

Nagyon sok és nehéz kérdést tettél föl, nyilván tudod. Amikor az *ÉS*-hez hívtak, 1995-ben még nem volt ilyen elmergesedett a helyzet a népi és urbánus tábor között, bár ezt a megkülönböztetést az irodalomban én mindig éreztem. A „mezők vadvirága”, ösztönös költő, népi szürrealista voltam attól a pillanattól, ahogy kiderült, hogy Csoóri Sándor köreiből megfordultam párszor. Hogy azóta mit változott a költészetem, nem zavarja a besorolókat. Miért zavarná? Engem sem zavar. Mi más lennék? Népi. Igen, de ez a népi odakertül az urbánus irodalmi hetilapba versszerkesztőnek. Hívják, megy. Nem is mehetne máshová, lévén az *Élet és Irodalom* az egyetlen irodalmi hetilap a piacon. És ez a mai napig így van. Az *ÉS* az egyetlen. Választhat sz belőle. De akkor sokan a régi barátaim közül utálni kezdtek, minek mentem oda, aztán amikor kértem verset tőlük, nem adtak. Azok adtak, akik mindenáron meg akartak jelenni, nyilván ez nem a legjobb minőség. Kapcsolatom volt a másik táborral is, de éppen azok, akiket Kovács Zoltán látni akart a lapban, nem írtak. Így aztán alig másfél év után elváltak útjaink. Az árkok nyilván máshol vannak, nem ilyen személyes szinten, mégis kialakultak az árkok, és néha át kell ugrani őket. Vagy lehetsz remete is.

Volt egy lap, a *Nagyítás*. Nem az *ÉS* ellenlapjának alakult, mégis az lett, mert nem baloldali-liberális, hanem konzervatív eszményeket akart képviselni. Alig több, mint két évet élt meg, belülről láttam a harcokat, de a mai napig nem tudom, miért kellett becsődölnie. Ha rosszul gazdálkodott, miért nem segítettek? Miért nem cserélték le a vezetőket? Nem ért volna meg egy próbát legalább? Ennyire nem hiányzik egy konzervatív irodalmi hetilap? Ilyen gazdagok vagyunk? A politika sok bankot ki tud húzni a csődből, egy éppen beinduló kulturális lapot nem?

Nekem kell mondanom, hogy a kultúra a legjobb befektetés? Azt hittem, ezen már túl vagyunk. A sivár tények azt mutatják, hogy mégsem fontos annyira a kultúra. Vannak igyekvő kísérletek, de az nem elég. A tévé gyakorlatilag megszűnt kultúraközvetítő lenni. Az emberi közösség eszményeit pedig igazán az irodalomtól kaphatnád meg, az irodalomra való éhséget pedig az is-

kolából. Ha az iskolának is megszűnik ez irányú funkciója, marad a család. Ha szerencsés vagy, és olyan családba születesz, ahol vannak eszmények, ideák, normák, szabályok. Ismerek olyan anyát, aki attól retteg, mi lesz, ha óvodába kell adnia a gyerekét. Mit tanul majd ott? Mit adnak neki rágógumi gyanánt? És azt sem mondhatom neki, hogy ne félj. Bizony, félnie kell.

Ez válasz is. Mi, akik még tanultunk irodalmat az iskolában, a szüleinktől illemt és hazaszeretetet, vagy nem tudom, csak úgy ránk ragadt, mert soha nem halottam azt, hogy fiam, szeretned kell a hazádat, de minden gesztusuk ezt sugallta. Szeretném hinni, hogy amíg élek, ragaszkodni fogok az eszményeimhez. De hogy a jövő generációnak is legyenek céljai és eszményei, ahhoz a politika ereje és akarata kell. Ahhoz a család gyöngöje. Még a nagyon erős család is. Ha van olyan.

7. Ahhoz a generációhoz tartozunk mindketten, amelynek életét hasadék vágja ketté. Hihettük fiatalon, hogy a szellemi élet küzdelmei a kiteljesedés irányába mutatnak, és húsz évvel ezelőtt még tervezhattük ezt a kiteljesedést. Ma már az is kérdés, hogy mindaz a lelkiület és erudíció, amelyben egyénként és közösségekben is honosodtunk, felismerhető-e még. S hogy átörökíthető-e (és ha mégis, miként)? – ezt kérdezem tőled ezúttal utoljára.

Egyfolytában ugyanarról beszélünk. Elveszett valami, ezt ki kell mondani. A szellemi élet, a közeg, a közeg beszédmódja nulla, vagy a béka feneké alatt. A küzdelmekben megfogyatkoztunk és olykor lebénultunk. Ami maradt belőlünk, azt még jóra fordíthatjuk, a közösségek, ahol honosodtunk, belénk égtek. Akár egy virág, amíg él, hasznosítja a talajt, amiben jól érzi magát. Mindig arra fog vágyni, ha átültetik is, és bár gyöngéledik egy pár hétig, utána újra fölemeli a leveleit.

Hogyan? Ezt kérdezed. Talán annyi is elég, hogy ne gyilkoljuk egymást. És emeljük föl a leveleinket.

„Olyan jó idegenekkel magyarul beszélgetni”

Interjú BENE ZOLTÁNNAL

2013. június 4-én, a trianoni békediktátum évfordulóján Teleki Pál Érdemérmét kaptál, amelyet a méltató beszédet mondó Lezsák Sándor adott át. A laudáció főként az algyői Móra Ferenc Népszínházért végzett tevékenységedet és a (történelmi) drámáidat emelte ki. Te pontosan mit értesz a népszínház és a kortárs dráma fogalma alatt?

Nemcsak a laudáció emelte ki ezeket a passzusokat, hanem magát az Érdemérmét is ez okból, végeredményben tehát a Népszínházért kaptam. Tulajdonképpen érdemtelenül. Ezt a kitüntetést Kátó Sándor barátom és a Móra Ferenc Népszínház társulata érdemelte ki. Én csupán a színház és a mögötte álló egyesület mindenese vagyok, titkári minőségben, meg az utóbbi években dramaturg. Június 4-én, az Eötvös Kollégiumban Kátó Sándorral együtt mégis én vehettem át a díjat. Nem ketten kaptunk egy plakettet, azonban az egyet-egyet ugyanazért: a Móra Ferenc Népszínházért, amelynek Sándor a kezdetek óta művészeti vezetője, motorja, szíve, lelke. Ami pedig a kérdésed második felét illeti, népszínház alatt én a Móra Ferenc Népszínházat értem. Azokat az embereket, akik civilben a tanítótól az ügyészig, a jegyzőtől az operatőrig különböző foglalkozásokat úznek, a színpadon és a színpad körül viszont egy csapásra elhivatott előadó-művészekké változnak át (többségük amúgy iskolában, itt-ott, így-úgy tanulta is a színészmesterséget). Azokat az embereket, akik a saját szabadidejük, szabadságuk

„rovására” színdarabokat próbálnak, hogy aztán az elkészült előadásokkal a határon túli magyarok lakta vidékeken tájoljanak, elvigyék az eleven magyar szót azokhoz, akikhez más nemigen juttatja el. S mindezt nem pénzért, nem dicsőségért teszik, hanem szerelemből. Tudniillik Algyó Nagyközség Önkormányzatának támogatásából és ilyen-olyan pályázati pénzekből meg tudjuk ugyan valósítani a turnékat, de ezek az összegek csak a legszükségesebbeket fedezik, a színészek nem ebből élnek, s még csak „mellékeshez” sem jutnak ezáltal (anyagi értelemben). Számomra a népszínház ezt jelenti: a Népszínházat. Amelyik mellesleg ritkán játszik kortárs drámát. Egyébiránt a kortárs dráma szerintem olyan, mint bármelyik kortárs művészeti ág: sokféle. Különböző ösvények futnak, olykor párhuzamosan, egyszer egymástól távolodva, másszor közeledve, néha keresztezve egymást. A modernitás plurális – a művészetben is.

Mi a feladata a színháznak ma? Ki kell mozdítani a nagyképernyős tévé elől a közönséget, vagy csak azokat érdemes megszólítani, akik távirányító helyett a könyv elől mennek a nézőtérre?

Én csak a Móra Ferenc Népszínházról tudok beszélni. Mi az előadásaink oroszlánrészét a határokon túlrá visszük, ott is főként a szórványba. A szórványban fontos az élő magyar nyelvű kultúra. Nemrégén jártam a Bánság Csávos nevű falujában, ahol ma alig egy tucat magyar él. Mikor búcsúztunk, az egyik néni azzal vált el tőlünk, hogy jöjjünk gyakran, hisz olyan jó idegenekkel magyarul beszélgetni. Mert igaz, hogy a televízió csatornái közül ők is leginkább a magyar adókat nézik (jóllehet az unokáik már korántsem biztos, hogy így tesznek), az anyanyelvükön azonban mindig csak és kizárólag ugyanazzal a pár emberrel tudnak szót váltani, mi több: érteni. Ezeknek az embereknek az életében igen jelentős esemény, sőt, valódi ünnep egy magyar nyelvű színtársulat megjelenése. Képzeld csak bele: nem egy olyan helyen jártunk, ahová utoljára a Monarchia idejében érkezett magyar színház! Van egy szép és igaz történet. Kányádi Sándor édesapja a második világháborúban

elvezítette a bal lábfejét. 1948-ban, még a kommunista puccs előtt, Budapesten gyártottak számára műlábát, mert abban az időben olyan volt a viszony a két ország, Magyarország és Románia között, hogy a magyar ipar alanyi jogon, térítésmentesen ellátta és elláthatta az ismét a határain túlra került hadirokkant honvédeket. A láb az idők folyamán elhasználódott, elvászott. Amikor a költő a 60-as években először járt Budapesten, apja kérésére elment a művégtag-gyárba, érdeklődni. Megtudta, hogy sokba kerülne egy új láb-protézis (akkor már nem adták ingyen), ugyanakkor a személyre szabott sablont megtalálták az üzem munkatársai egy raktárban. Kányádi Sándor elhatározta, hogy ha egyszer elég pénze lesz, készíttet az apjának Budapesten vadonatúj műlábát, hiszen a gyárban megőrizték az öreg csonkjáról egykor levett mintát. Elmondta ezt otthon, s akkor az idősebb Kányádi, könnyekkel a szemében, megjegyezte: kicsiny hazám számon tart még engem. – Hát, ezeket a könnyeket nem egyszer láttuk a közönség szemében mi is, egy-egy előadás után. És ez feladatnak éppen elég, felősségnek néha még sok is...

Hogyan lehet versenytársa egy népszínház és egy oda készülő mű a Szegedi Szabadtéri Játékoknak vagy például a Thealter fesztiválnak, amely a szabad vagy alternatív színházaknak ad teret?

Sehogy. A Szabadtéri egy óriásfesztivál, egy megrendezvény, vakító csillogással. Sem a népszínház, sem az általa játszott darabok nem illenek oda. Ahogyan a Thealterre sem. Az egy egészen más közeg, mint amiben mi mozgunk – bár ha éppen keresnénk, találnánk olyan előadást a repertoáron, amit el lehet képzelni a Thealteren (mondjuk Ugo Betti Bűntény a Kecskeszigeten című színműve ilyen). A Móra Ferenc Népszínháznak mégsem ez a küldetése, lásd a fentieket.

2012-ben jelent meg A méltányolás ideje című köteted, amely tanulmányokat, kritikákat és recenziókat tartalmaz. Aki ilyen kötetet ad ki a kezéből, az nagyon hisz az irodalmár szak-

ma figyelmében és a nyomtatott szó fontosságában. Te hogy állsz ezzel a hittel?

A nyomtatott szó fontos, miként az írott szó is az. Sem a memóriánk, sem a gondolkodási kapacitásunk nem elegendő, mindkettőnek mankót kell használnia. Az írás-olvasás ilyen mankó. Hogy az irodalmár szakma mire figyel és mire nem, azt látom, mert nyoma van a lapokban. Hogy miért éppen arra, amire – no, azt nem mindig tudom eldönteni... Én olyan könyvekről írtam és írok recenziókat, amiket élvezettel olvastam, s úgy tartom, a recenzió ambíciója nem lehet sem több, sem kevesebb, mint kedvet kerekíteni a recenzált műhöz. Az említett kötet tanulmányai pedig eredetileg különböző konferenciákra készültek, s talán azért nem volt teljesen értelmetlen egybegyűjtve megjelentetni őket, mert egyik-másik hitem szerint hiánypótló lehet – nem állítom, hogy jó, csupán azt, hogy hiánypótló.

Amikor a drámaíró és a prózaíró Bene Zoltán találkozik a dolgozószobában, hogyan dönti el, hogy színmű, novella vagy regény szülessen a témából?

Színmű tekintetében egyszerű dolga van: Kátó Sándor dönt helyette. Drámát ugyanis kizárólag az ő felkérésére írtam eddig. A novella és a regény meg legalább annyira önmagát írja, mint amennyire engem ír, illetve én írom őt.

Szépírói és kritikusi tevékenységed mellett a SzegediLap főszerkesztője vagy, amelynek az aktív online jelenlét mellett egy válogatásszáma is megjelent. Ha jól tudom, a városban működik egy folyóirat Szeged címen. A rendszeres digitális jelenlétén kívül miben különbözik ettől a ti vállalkozásotok?

Sok mindenben. Az általad említett aspektusban például elég markánsan, hiszen a *Szeged* rendszeresen jelenik meg nyomtatásban, ellenben nincs felülete a világ-

hálón, miközben a mi esetünkben a nyomtatott forma módfelett rendszertelen – eleddig mindösszesen egy alkalomra korlátozódik. Eltér a két orgánumban is, hogy miközben mi szépirodalmi és képzőművészeti alkotásokat is rendre közlünk, a *Szegedre* ez nem jellemző, azaz a *Szeged* klasszikus kulturális folyóirat, mi kulturális és művészeti portál vagyunk. Alapvető differencia még, hogy mi, ellentétben a *Szeged* folyóirat szerkesztőségével, törekszünk az első közlésre. Nagy különbség továbbá a pénzügyi háttér: míg a *Szeged* mögött ott áll a Város komoly támogatása, addig mi kizárólag pályázatoktól remélhetünk segítséget, és ez többnyire meg is marad a reménykedés szintjén. Ha fogalmazhatok patetikusan, azt mondanám, a *SzegediLapot* a szegedi kultúra és művészet iránt érzett felelősség és a (reményeink szerint jó értelemben vett) lokálpatriotizmus tartja életben, sem a szerzők, sem a szerkesztők nem vesznek föl honoráriumot a munkájukért (nem is volna miből, kitől). Az egyik leginkább meghatározó különbség talán mégis az a két újság közt, hogy mi igyekszünk műhelyként működni, a *Szegednek* ezzel szemben ilyen szándékai, ha voltak is valaha, ma már bizonyosan nincsenek. Sikerként könyveljük el, hogy van olyan szerzőnk, aki nálunk mutatkozott be, s azóta több fórumon is föltűnik a neve – ez is a műhely-szemlélet következménye.

Mi köt téged Szegedhez? Soha nem gondoltál még arra, hogy fővárosi írókkal smúzolva megéld a pestiséget?

Nem, nem gondoltam erre, mert nem szeretek Budapesten lenni. Néha muszáj, olyankor sietek. Éltem néhány évet Budapest árnyékában, abban az időben gyakrabban megfordultam a székesfővárosban, ami azt jelenti, úgy havonta egyszer. Akkoriban úgy hittem, ez egy kicsi ország, bárhol lehet élni. Tévedtem. Nem lehet. Mégis: azt, hogy mi köt Szegedhez, nehezen tudnám megmondani. Többen kérdezték már tőlem, én is gyakorta kutatok magamban a válasz után. Nem itt születtem, de vannak családi gyökerek, amelyek ide kötnek; nem itt voltam kislány, de itt voltam kamasz

és fiatal, s úgy tűnik, számomra ez a város jelenti az ott-hont, így vagyok kódolva. Egyszer talán majd pontosan megértem, miért. Persze, sejtéseim vannak.

A Magyar Írószövetség Csongrád megyei Írócsoportjának titkára vagy. Mi a feladatod ebben a szerepben?

Simai Miska lemondása, azaz június óta már nem titkár, hanem elnök vagyok, nekem szavaztak bizalmat a tagok. Kiszúrtak magukkal, mert így egyből titkárt is kellett választaniuk: Diószegi Szabó Palit. A kérdésedre pedig ugyanazt tudom felelni, mint akkor, amikor az írócsoport megalakulása kapcsán érdeklődtél célokról, elképzelésekről. Hozzá kellene járulni azokhoz az erőfeszítésekhez, amelyek megkísérlik élővé tenni az irodalmat. Rendezvényekkel, eseményekkel, egyáltalán: jelenléttel. Célunk: beszivárogni a köztudatba. Ez, persze, pénzkérdés is, már ami a rendezvényeket illeti – no, azon a téren állunk a legrosszabbul. Azért vannak terveink. Talán meg is valósul egyik-másik.

Az Algyői Faluház és Könyvtár igazgatója vagy, ami kenyérkereső foglalkozásod is. Milyen módszereid vannak, hogy az ott lakókat az intézmény látogatására bírd?

A kulturális tereknek számos feladata van, ezek közül a két legismertebb a rendezvényszervezés és a szabadidős tevékenységek koordinálása. Előbbihez végy egy kevés ötletet és sok pénzt, utóbbihoz idő kell és tér, ám az igazán jó az, ha eközben kísérletet teszel a civil kurázi erősítésére is. A civil szféra látszatra talán izmos az országban, a statisztikai adatok jó tendenciákról árulkodnak, csakhogy a valóságot megtapasztalva távolról sem tűnik ilyen rózsásnak a helyzet. Igaz, olykor úgy érzem, lassan-lassan azért erősödik a civilség, mintha egyre többen látnák, hogy a társadalmi szervezeteket, társaságokat, egyesületeket nem csupán anyagi támogatások működtethetik, hanem az elhatározás és az elszántság legalább olyan mértékben. Algyón erre vannak jó példák – hogy egyet

említsek: ott a Wemsical, ez a fiatal és igyekvő kompánia, akik projektjeik, rendezvényeik révén Szegeden vagy akár Zentán sem ismeretlenek. Viszont, hogy konkrétummal is szolgáljak: a rendszeres események (klubok, körök stb.) olyannyira megtöltik a Faluházat, hogy hétköznap délutánonként alig van szabad terünk. A rendezvények más tézisa. A hagyományos események látogatottsága stabil, a többié változó. Sokszor magunk is csodálkozunk a kolléganőimmel, hogy erre éppen miért voltak ilyen sokan kíváncsiak, miközben arra, amire tömegeket vártunk, alig néhányan jöttek el. Úgy gondolom, a jövőben mindenkinek, aki rendezvényeket kíván tető alá hozni, már a szervezésbe is minél átfogóbban és mélyebben bele kell vonnia a civileket. Végére is ők a célközönség.

Úgy hallottam, éppen filozófiából készülsz a doktorátusra. Először azt szerettem volna kérdezni: normális vagy? Mármint értsd jól: ma szétcikizik a bölcsészetet, hogy haszontalanok. Neked mi szükséged van egy filozófiai doktorátusra?

Igen, a Szegedi Egyetem Filozófia Doktori Iskolája kultúraelméleti alprogramjának vagyok PhD-hallgatója, az első évet fejeztem be idén nyár elején. Magára a doktorátusra az égvilágon semmi szükségem nincsen, nem is különösebben érdekel – annál inkább az út, ami odáig vezet! Élvezem, hogy azokhoz a kérdésekhez, amik régóta foglalkoztatnak, folyvást új szempontokat kapok, új perspektívák nyílnak előttem. Még az sem hangol le túlságosan, hogy egyre-másra rá kell döbbernem, mennyire kevés a muníción, Rumcájsz makkos pisztolyával lövöldözök elefántokra. Hogy a bölcsészet haszontalan? Persze, hogy az. Mi több, nem egyszer hallottam már a sarkos véleményt, miszerint kizárólag az a kultúra létjogosult, amelyik minimum önfenntartó, netán még hasznot is hajt, mint, tesszem azt, az operett vagy a mega-gigasztárok. A bölcsészetről ilyesmi nem állítható, ergo nem csak haszontalan, de sokak szerint még a létezéshez való joga is megkérdőjelezhető. – Akad ember széles e világon, akinek ez nem elég, hogy foglalkozzon vele?

Potozky László *Nappá lett lámpafény* című elbeszéléskötete a pusztulásra ítélt vidék mellett az írás néhány fontos kételyéről is mesél. **Papp Máté** mutatja be és értékeli a kötetet.

A vidék eróziója

*„Olyan táj ez, amiben
nem lehet túlélni – ha
egyszer beléd költözött,
véged.”*

**(Potozky László:
Kiképzés)**

Elhagyatott ipari tájak, kísérteties lakótelepek, egérlyuknyi albérletek, pusztulásra ítélt vidéki térségek adják Potozky László második elbeszéléskötetének színhelyeit. A három ciklust tartalmazó, tizenöt novellát felvonultató könyv szereplőinek lelkében ugyanilyen elmosódott, színtelen állapotok uralkodnak, történeteik mögött a rendszerváltás előtti korszak hasonlóan kilátástalan képe rajzolódik ki. A fakó alaptónus mégsem teszi egyhangúvá a szövegeket, hiszen azok tematikai és stilisztikai sokszínűsége végig fent tudja tartani az olvasó érdeklődését. Még akkor is, ha akad egy-két erőtlenebb vagy épp erőltetett próbálkozás az egyébként gondosan összeválogatott és megszerkesztett írások között. Naplószerű belső beszéd (*Csendélet a Bányatónál*), szociografikus látásmód (*Gátépítők balladája*), Örkény-féle groteszk történetvezetés (*Az ég szerelme*), többszólamú narráció (*Csomag a nadrágban*), egymondatos szabad prozódia (*Mi minden fér az esőbe?*) váltják

egymást, mégsem eklektikus az elbeszélés mód, csak a mondottak hangfekvése változik, majd fordul újra vissza a szerző markáns írói alapattitűdjébe.

Ez a mesterkéletlen, elemi közlés vágy és merész kísérletező kedv teszi olvashatóvá Potozky novelláit. Más szempontból nehezen emészthető szövegvilág: szinte egytől egyig baljós, tragikus végkifejletű történetek, amelyeknek felold(oz)ását hiába keressük. A kisebbségi komplexussal küzdő Albert, a családi bélyeget viselő testvérpár, az árva cigánygyerekek vagy az elzüllött, kiégett író megnyomorítottóságuk, kitzasztottságuk és szerencsétlenségük miatt sodródhatnak határhelyzetekbe. Nem önmaguk, hanem környezetük áldozataivá válnak, s rendre elbuknak. Az önsorsrontás láttatása helyett ezért a közösségi kirekesztettség és társtalanság felmutatása kerül a művek középpontjába, mögöttük társadalmi problémákra, szociális igazságtalanságokra ismerhetünk.

Az írói tevékenységet is érinti néhány novella, főleg az utolsó két szövegben. Az idősebb mesterhez szegődő kezdő novellista vagy a sztorikra vadászó írópalánta figurája kellő iróniával és távolságtartással viszonyul Potozky szerzőiségéhez, mégis inkább egy-egy személytelen történetben vagy szereplőben feloldódva jut kifejezésre az adott alkotói szándék. Az íróra és az írásra vonatkozó utalások azonban kevésbé hatásosak, mint maguk az elbeszélések: *„Kora hajnalban kelt, hátha a szürke masszaként ide-oda lötytyenő munkás-had félmondatai közt valami értékesre akad, később pedig perverz vonzalmat kezdett táplálni a nyomor iránt, mondhatni megszerette az elesetteket, de valahányszor rájuk pillantott, szánalom helyett holmi reménykedés fogta el, hátha kaphatna tőlük valamit. // Így koldult a koldusoktól, jó időbe telt, míg rádöbbsent, milyen mélyre züllött történetéhségében, és önmagától megundorodva úgy döntött, színteret vált”*.

elbeszélő (lásd a *Csomag a zsebben* narrációját megmetszákító monológokat). A ciklushatárok szintén szemléletváltást jelölnek: az első rész inkább lineáris, egyszerű cselekményű darabokat tartalmaz, míg a második, illetve a harmadik sorozatban bonyolultabb, elvontabb történetmondással találkozhatunk. E részek írásmódja sallangmentes és gördülékeny, mégsem nélkülözi a mívesen megmunkált mondatokat, sőt a költői képeket („*katlanná hevült tömbházak*”, „*egyedül egy csupasz fa tartja ágain a hamusziürke eget*”), illetve a lírai szóhasználatot („*beleolvastad magad az enyészetbe*”, „*te magaddal vitted azt a darabot az égből*”). Ennek ellenére a hétköznapi szereplők párbeszédei és gondolatfutamai nem elidegenített irodalmi nyelven szólalnak meg, hitelesen, elevenen mutatnak be egy-egy jelenetet vagy jellemet. Érdekes, hogy az elbeszélésfüzér éppen az említett kötetzáró írásban válik papírizúvé, talán éppen a szövevényes, több szálon futó történet túlírtsága miatt. Mert a kötet meggyőző ereje éppen abban a visszafogott magabiztosságban van, amellyel a szerző (mindenféle fölösleges, művi kommentár nélkül) egyszerűen csak elmesél egy történetet.

A formailag letisztult, tartalmilag mégis felduzzasztott írások – mint a *Csendélet a Bányatónál* vagy a *Kétezer-négyszázharminchármas* – Potozky poétikájának alapvető sajátosságaira, az atmoszfératereemtő erőre, a vázaltszerű, de érzékeny karakterábrázolásra irányítják a figyelmet. Utóbbi novellában egy titokzatos, mindenem felülemelkedő bolond jelenik meg a második világháborús haláltábor lakói között, „*az idő ama senkiföldjén, ami még a szögedróton belül is szabadnak számított*”. A szerző mint ha a Pilinszky-féle lírai lágerpassiót idézve, prózában teremtené meg saját Jézus-alakját. „*Mi egyébért kezdték volna el rebesgetni, hogy ő volt az egyetlen, akinek sikerült megszöknie? Igaz, hogy kissé megkésve, kivégzése harmadnapján, de az adott körülmények között ez akkor sem semmi.*”

A másik elbeszélésben egy halálosan beteg lányt

ismerhetünk meg, aki (valószínűleg) utolsó nyaralását az elhagyatott Bányató pusztuló partján tölti. A társ kíséri végig csendes, belenyugvó kálváriáját, amely a tájba, illetve a természeti jelenségekbe vetített bomlásban mosódik össze az elmúlás végletekig lecsupaszított, mégis megrendítő képzeteivel. „A tó visszahúzódva gubbasztott medrében, mintha csak az aszály végét várná, hogy az esőtől feléledve újra birtokba vehesse a bánya tágas üregét. Szél támadt, langyos, tikkasztó lökések érkeztek a víz irányából, szemedbe fújtak néhány tincset, szétnyitották a derekadon lazán összefogott kardigánt. Vajon mi volt itt a bánya előtt? kérdezted hunyorogva. Semmi, feleltem. Úgy, ahogy rajtunk kívül sincs most itt semmi.”

A feszes kompozíciójú *Nappá lett lámpafény* novelláinak legalább fele meggyőző erejű anyag, ígéretes és következetes folytatása a szerző első, sikeres kötetének (*Áradás*). Kisebb hibái bizonyára nem veszik el az olvasók kedvét a könyvtől. Eredeti hangvételi elbeszélések követik egymást, melyeknek története ismerősek lehetnek minden közép-kelet európai számára, aki valamennyire megélte vagy érzékelte a közelmúlt történelmi-társadalmi kataklizmáit, azok máig tartó következményeit. Aki pedig képes elhelyezni magát Potozky megfakult, mégis színekkel teli benső térképén, mégiscsak otthon érezheti magát ebben az elvadult, délibábos emberi tájban, ahol egy-egy pillanatra mintha megszűnne az ítéletidő, enyhülne a „lapszélről lapszélre” húzódó vidék végtelenségű eróziója.

Mit kezdjünk a kötelezőkkel? Hogyan gondolkodik az Y- és a Z-generáció a kultúráról? Egyáltalán: „*Mi az oka, hogy Magyarországon az irodalomtanítás modernsége lábra nem tud kapni?*” – teszi fel a kérdést egy nemrég megjelent konferenciakötet.

Az irodalomtanítás új útjai?

Csupán néhány hónappal a 2012 novemberében Debrecenben rendezett tanácskozás (*Az irodalomtanítás megújulásának záloga: a tanárképzés*) után elkészült a *Mi az oka, hogy Magyarországon az irodalomtanítás modernsége lábra nem tud kapni?* című, második IROM-könyv. Az IROM az Irodalomtanítás Innovációjának Országos Műhelye, amely Budapest, Debrecen és Szombathely központokkal próbálja összefogni az újító törekvéseket a következő kérdésfelvetések mentén: Milyen szinten lehet beleszólni a tanárképzésbe? Milyen problémákat generál a tudós-tanár kettős szerep? Szükséges-e mérni a hallgató felkészültségét, mielőtt az egyetemre kerül? „Látott-e gyereket” a Nemzeti Alaptanterv, illetve a Kerettanterv? Milyenek a korszerű irodalomtankönyvek?

Az *Előszó*ban a szerkesztők kiemelik, hogy e könyv nem csupán „az éppen aktuális IROM-találkozó szakmai dokumentációja”, hanem a beszédes fejezetcímek révén a kötet szerkezete az idősebb és a fiatalabb nemzedék dialógusának tükré is. Így az olvasó előbb a „*seniorok*”, majd a „*juniorok szemével*” láthatja a magyar irodalomtanítás helyzetét, a két fejezet között pedig középiskolások verseiből, kisprózáiból kap ízelítőt. A köztölt kerekasztal-beszélgetés lényege nem az, hogy a vitázó felek egymást ledorongolják, hanem a „vélemények,

módszerek, sóhajok és kacajok építő sokszínűség[e]” (7). A gondolatébresztő, „ötletelő” összeállítást talán a tanárjelöltek forgathatják a legnagyobb haszonnal.

A *Szeniorok szemével* című fejezet szerzői közül a legtöbben hosszú ideje vannak a tanári pályán, így főként a gyakorlati kérdéseket helyezik előtérbe, a magyartanárképzés átszervezési és az irodalomtanítás módszertani problémáit.

A általános társadalmi érdeklődés felől közelít tanulmányában Fenyő D. György az egyik fontos kérdéshez: „Az irodalomtanítás különféle problémái közül a szélesebb közönség, a média, időnként még a politika figyelmét is egyetlenegy kérdés szokta megragadni, az, hogy mely műveket tanítsák az iskolákban, különösképpen a középiskolában, amit úgy szokás megfogalmazni, hogy *mi legyen a kötelező olvasmány*” (66, kiemelés az eredetiben). Fenyő D. tisztában van azzal, hogy a *Bánk bán* vagy *A kőszívű ember fiai* és még sok más nemzeti klasszikus elolvasása problémát jelent a mai diákoknak, ennek ellenére a jelenlegi oktatáspolitikai és sok tanár ragaszkodik ezekhez. A probléma összetettségét az is mutatja, hogy a szerző nem az említett szövegek irodalmi színvonalát kérdőjelezi meg, de véleménye szerint „elfogadva azt, hogy vannak erőfeszítéssel, szenvedéssel, kínlódással járó feladatok, miért éppen könyveknek, mondjuk a magyar irodalom remekeinek kelljen ilyen szenvedést okozó médiumokká válniuk? Miért éppen a *Bánk bán*on kelljen megtanulniuk a monotoniatúrést a diákoknak? Miért klasszikus művészi alkotások váljanak az utálattal elvégzendő kötelező feladat szinonimájává?” (70). E kérdések után Fenyőnek több javaslatja van arra, milyen tanári gyakorlat csinálhat kedvet az irodalomhoz, figyelembe véve azt, hogy kánonok, olvasmánylisták mindig *vannak*, de kell, hogy időnként *változzanak* is.

A kötelező, tanítandó olvasmányok kérdését egy másik nézőpont, az úgynevezett Y- és Z-generáció kultúra- és munkaformái, illetve ezek hiánya felől megközelítve mondja azt Sipos Lajos, hogy a kiszé-

melt, kötelező szövegek mennyiségét harmadára kellene csökkenteni, így jobb eredményeket lehetne elérni a tanórákon (37).

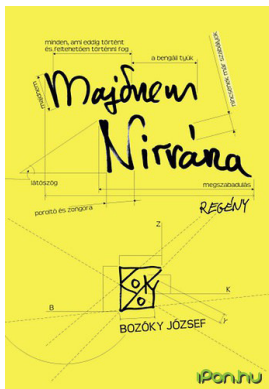
A fiataloknak a digitális világhoz fűződő viszonyát számos érdekes írás mutatja be. Például Ferenczi Fruzsina *Posztkultúra* című verse: „*Hu és pontkom fia vagyok én, / egyedül a világ-hálónak közepén. / Verseket posztolok a tihanyi ekhóhoz, / a kultúra behálóz; nincs kód, mi feloldoz*” (211). Balogh Kristóf verse akár a *Miatyánk* különös parafrázisának is tekinthető; az „ámen” nem a szöveg végén, zárásként, hanem a címbe rejtett akrosztikonban szerepel (*A MagábaroskadóunivErzumbaN*, 28). A *Wilág* szó pedig W-vel írva jelenik meg a vers utolsó sorában, utalva talán a *world wide web* rövidítésére, melynek www-je annyiszor kerül szemünk elé az Internet használata során (29).

Az *Utószó*ban Fűzfa Balázs, az IROM vezetője teszi fel csonkán a kötet címében szereplő kérdést: „*Mi az oka...?*” (215). Az első olvasásra negatívan csengő mondatokat a következő zárlat ellensúlyozza: „*irodalommal élni mégiscsak könnyebb, mint irodalom nélkül tengődni néhány évtizedet ezen a Földön*” – ez köti össze azt a sok különböző szövegfogalmú, életkorú, akár más-más országban élő tanárt, diákot, olvasót, aki tehet az irodalomtanítás innovációjáért.

A kötetben található, középiskolások által készített illusztrációk közül Kelemen Norbert *A tudomány kertje* című rézkarcán magányos emberalak látható egy furcsa, lélegeztetőgépszerű szerkezetre kötve, a különös laboratóriumba egy fa lombkoronája hajlik be az ablakon (56). Magány és passzivitás helyett tenni valamit együtt – talán ez a könyv legfontosabb üzenete. Hiszen a puszta felismerés, hogy válságban az irodalomtanítás, önmagában nem mutat előre, de úgy tűnik, az IROM mint innovatív kezdeményezések gyűjtőhelye annál inkább.

Mi az oka, hogy Magyarországon az irodalomtanítás modernsége lábra nem tud kapni? Az Irodalomtanítás Innovációjának Országos Műhelye által [...] 2012. november 23–24-én rendezett konferencia szerkesztett és bővített anyaga, szerk. Bodrogi Ferenc Máté, Finta Gábor, Savaria University Press, Szombathely, 2013

A *Majdnem Nirvána* megjelenít egy, az olvasó előtt rejtve maradt, színpalak mögötti világot, melyben a művészet már nem feltétlenül magasztos szellemi működés, hanem bankok, menedzsmentek irányította reklámtevékenység. **Benedek Leila** írása **Bozóky József** regényéről.

Honfoglalásból akciófilm, bankárból művész

Bozóky József első regénye, a *Majdnem Nirvána* – néhány, folyóiratokban publikált novellája után – ebben az évben jelent meg az Aposztróf Kiadó gondozásában. A kötet utolsó lapjain a szerző megfesti saját, kissé elnagyolt írói önarcképét, melyben a születési ideje és helye (1961, Budapest) illetve az íráshoz való viszonya körvonalazódik. *„Lassan írok, újra és újra átolvasom a szöveget, majd egy részét kihúzom vagy átírom. Nem valami hatékony módszer, de nem ismerek mást. Annyi előnye megvan, hogy a lázas munka látszatát kelti.”*

A regény külleme ránézésre inkább egy középiskolás matematikai feladatgyűjteményé, mintsem egy kortárs regényé: a cím fölött különböző egyenesek futnak, ezekhez első pillantásra teljesen indokolatlannak tűnő kifejezések kapcsolódnak, például: „*bengáli tyúk*” vagy „*nincsenek már szabályok*”, vagy éppen „*poroltó és zongora*”.

könyv sajnos nem alkalmas a »Hogyan írjunk mészáros vikingfilmet« kézikönyvként való alkalmazására, holott eredetileg annak indult. (...) A drága vikingeket aztán marketing okokból lecserélik olcsó magyarokra, a baltás mészárosokat íjászokra, a hajós kalandokat végeleáthatatlan lovastúrákra. (...) Mindeközben szó esik az élet minden fontos momentumáról, nyakkendőkről, a hosszútávfutó magányosságáról, a bankok művészetpártolási elméletéről. Egyfajta kézikönyvként tehát mégis működik, mint minden rendes könyv. Ha Ön nem érdekelt a vikingfilmek gyártásában, feltétlenül javasolt jelen könyv elolvasása”.

A regény cselekménye tulajdonképpen egy film elkészítésének története. A második fejezetben ismerjük meg Tótavit, a Londonban élő magyar bankárt, aki beleun munkájába, és közönnyel végzi kihívások nélküli, monoton feladatait. Felettesei ezt hamar észreveszik, és különös kényszerszabadságra küldik. Felkérlik, hogy legyen a bank által szponzorált film producere. Tótavi megismerkedik Sheilával, a bengáli származású képzőművésszel, aki a film társproducere lesz. Sheila a kilencedik fejezetben elmeséli a film témáját, amely a magyar honfoglalás akciófilm-adaptációja. Tótavira ez a téma nyomasztóan hat, magyarságához való viszonya még saját maga számára is másodlagos, definiálatlan, szinte nem is létező viszony. A producerek elutaznak Budapestre, rendezőt, díszlettervezőt, történészt keresni. Amíg a film stábjja lassan összeáll, világossá válik, hogy a produkciónak a pénzszerzésen kívül tulajdonképpen semmiféle célja vagy haszna nincs. A magyarok érdekesebbek és olcsóbbak, mint a vikingek, a lovak jól mutatnak a vásznon, a kockás hasú honfoglalók rajtuk pedig még tetszetősebbek. Mindehhez szükséges még egy kis ősi, állatias erőszak és vér.

A regény tehát valamilyen módon a marketing és a kultúra furcsa kölcsönhatásait viszi színre. A művészetről és annak áru jellegéről folyamatos vitáznak a szereplők.

Tótavi önmagát a konzumélet képviselőjének tartja. Nem érti s valójában nem is akarja megérteni a művészetet. A közönyös, pénzcentrikus bankár karaktere az első fejezetekben emlékeztet Bret Easton Ellis *Amerika psycho*-jának főszereplőjére, Patrick Batemanre, aki Tótavihoz hasonlóan gazdag befektetési bankár. A regény elejének miliője is megidézi Bateman klubokat járó, mások öltözködési szokásait folyton kritizáló, sznob világát, ám egyre világosabbá válik, hogy Tótavi ennél sokkal unalmasabb és jelentetlenebb antihős.

Bár Tótavi ellenkezik, mégis megihletődik a köré fonódó művészvilágtól, fokozatosan fedezi fel az egyetlen olyan művészeti ágat, a zenét, amely egész életében hatással volt rá. *„(...) akkor hát én vagyok a társaságban az egyedüli, akit nem érintett meg a művészet. Nincs nekem ehhez érzékem. A számok embere vagyok. Üzleti tárgyalások a világom. (...) Talán a zene az egyetlen, ami ebbe be tud törni. A blues, kérem, az valami. (...) Szórakoztató volt a kettőt egyszerre csinálni. Mármint a befektetési kockázatelemzést, és figyelni a zene játékosságára. Végül is jól összeilleszthető a kettő”*.

A *Majdnem Nirvána* cím pont azt a fajta félig-felszabadulást jelölheti, amelyben Tótavi kikerül a személytelen bankvilágból és habár részlegesen, de megnyílik előtte az élet más dimenziója is.

Sheila Tótavival szemben kiforrott, öntudatos személyiség. *„A kritikák szerint, Sheila képei nem eredetiek. A legtöbb kritikus ezt állította: eklektikus, érthetetlen, primitív, zavaros, punk és kommersz. (...) Sheila nem foglalkozott a kritikákkal, tudta, hogy nem számít. A marketing a minden.”* Alakja remekül példázza a regény egyik fő problémáját: az érvényesülést a művészpiacon. Bengáli származásának hangsúlyozása is eszköz, amellyel érdekessé teheti magát, áruba bocsáthatja művészi termékeit. *„Sheila mindig is britnek tartotta magát, bármit jelentsen*

is ez. Később módosította bengálira, elhatárolódva az indiai származástól, de pusztán marketing okokból.”

Sheilához hasonlóan Kardos, a film rendezője is nagy jelentőséget tulajdonít a marketingnek. Ő azonban inkább egyfajta botrányhős, mintsem félig-meddig megkreált egyéniség. *„Kardos Mihály nagy figyelemmel követte a filmvilág eseményeit. Valójában csak a filmvilág eseményeit követte, ahogy mondani szokta: őt kizárólag a filmkészítés érdekli és a pína. Ezt a mondatot sikerült egyszer egy több száz fős fogadáson is elmondania a mikrofonba. Nagy sikert aratott vele.”*

Kardos a film készítése során számtalanszor hangsúlyozza a promóció fontosságát, több ízben is úgy szövi a szálakat, hogy azok az alkotás – tulajdonképpen negatív – reklámját eredményezzék. Például a stábhoz való betörést a lehető legjobb PR-nak tekinti: *„Ennél jobb nem is történhetett volna. (...) Ha nem teszik meg, kénytelen lettem volna felbérelni valakit erre a munkára. (...) Ilyen esetben mindenkit megvádolnak az önbetöréssel, és nem is alaptalanul. Túl sok pénz van a filmben ahhoz, hogy kihagyjanak egy remek reklámlehetőséget”.*

A *Majdnem Nirvána* megjelenít egy, az olvasó előtt rejtve maradt, színpad mögötti világot, melyben a művészet már nem feltétlenül magasztos szellemi működés, hanem bankok, menedzsmentek irányította reklámtevékenység.

A könyv másik érdekes problémájának tekinthető Tótavi és Sheila sajátos nemzeti identitása. Tótavi én-azonosságában szinte egyáltalán nem szerepel magyarsága. Megszokta és megszerette Londont, ön-azonossága nem torzul az emigráns lét hatására, szinte szükségszerűnek érzi annak elfogadását. Sheila ezzel szemben kissé őszintétlenül büszke bengáli származására. Megszólalásaival is rájátszik a bengá-

lira, habár valójában nincs akcentusa, csak az anyja kiejtését utánozza. Míg Tótavi énképében magyarsága fekete folt, addig Sheila számára az „exotikus” származás csupán remek eszköz a kitűnésre.

A regény a művészet és a nemzeti identitás néhány problémájának bemutatása mellett erősen történetközpontú. A *Majdnem Nirvánában* nem találunk hivalkodóan újszerű nyelvi megoldásokat, a narrátor hagyományosan ő-elbeszélő. Néha azonban megtörik ez a vonal, és beszüremkedik egy én-központú mondat: „Tótavi egyébként tökéletes volt ebben az együgyű világképben. **Én** is tökéletes lettem volna” vagy: „Mindketten hajlamosak voltak függőben hagyni dolgokat. **Én** is hajlamos vagyok függőben hagyni dolgokat”. Az olvasó arra számít, hogy ebből a bizonyos énből lesz majd „valaki”, azonban mindössze három ilyen megfogalmazás után ez a szál elszikkad.

A történetközpontú, ám burkoltan néhány elméleti problémát is felvető regénnyel Bozóky eredendően egyszerű, már-már szórakoztató könyvet alkotott. Az olvasónak nem kell verejtékezve bonyolult összefüggéseket, irodalomtudományi problémákat feltárnia, ugyanakkor a történet önmagában kevésbé érdekes. Főként azért, mert mindent készen kapunk. A *Majdnem Nirvána* mint művészeti termék szimpatikus, de nem különleges áru.

Tóth Krisztina *Akvárium* című anti-családre-
gényét olvasva a Rákosi-korszak és a korai Kádár-
rendszer bérházainak nyomorúságába pillanthatunk
be. **Farkas Daniella** recenziója.

Halak és emberek

Tóth Krisztina *Akvárium* című, első regénye újabb színfolt az eddig is igen változatos életműben. Már a korábbi novelláskötetekben, a *Vonalkódban* (Magvető, 2006 és 2010) és a *Pixelben* (Magvető, 2011) is érzékelhető volt a nagyobb forma felé törekvés, hiszen mindkettő erősen novellafüzer jellegű, ami a regény(esség) felé mozdította a szerkezetet. Az *Akváriumon* még mindig érződik, hogy Tóth Krisztina a rövidprózában érzi igazán jól magát, nyelvezetében a tömörség dominál. Ami azonban egy novella működésére nézve szükségszerű lehet, egy regényben nem feltétlenül szerencsés. A kötet első fele markánsan epizodikus; lekerékített, csattanós, novellisztikus történeteket illeszt egymás mellé, például a világ legkisebb kalapjának sztoriját vagy Klárimama és a bokszozó liezonját.

Az *Akvárium* anti-családre-
gény – telve a legkü-
lönfélébb (szellemi, testi, érzelmi) fogyatékok megjelenítésével. Az 1950-es, '60-as és '70-es évek bérházakban és pincelakásokban folyó, nyomorúságos magyar mindennapjai alkotják a hátteret három

generáció, a nagymama (Klárímama), a leány (Vera) és az unoka (Vica) bemutatásához. A három női sorsban a körköröség érvényesül, Klárímama és Vera karakterében a gondatlan, egoista antiszülő-típus ismétlődik, a kis Veráéban és Vicáéban pedig a felelőtlen, önző anyának kiszolgáltatott gyermeké. A regényzárlat színpadias, drámaian feszült jelenetében sűrűsödik össze az addig hosszasan vázolt lelki nyomorúság, s válik folytathatatlanná a családregény, amikor a nemrégiben halott fiút szülő Vera dühkitörésében megveri édesanyját, Klárímamát, majd odaveti lányának: „*Neked is minnek kellett megszületni*”.

A regény egyetlen anyatípusa, aki szegényes életkörülményei közt is képes valódi gondoskodásra, Edit néni (Vera nevelőanyja, Edu nővére). Ő ennek ellenére szintén úgy távozik a világból, családjá köréből, mintha a gondatlan Klárímama típusához tartozna. Edu, akit nővére évtizedeken át gondozott, valósággal felszabadul Edit néni halálával, átrendezi a kis lakást, újra élvezettel dohányozni kezd. Vera sem képes igazán meggyászolni nevelőanyja halálát, mind többet fordul Klárímamához, hogy besegítsen Vica nevelésében.

A regény időviszonyaiban szintén a ciklikusság érvényesül inkább, mint az előrehaladás: Vera és Vica gyermekkorának felelevenítése Klárímama időn kívüliségére utal. Az öregasszony nem tartja magát semmilyen konvencionális időfelfogáshoz, ha vonattal utazik, arra száll fel, amelyik épp indul, ha óvodába kell mennie unokájáért, akkor megy, amikor kedve tartja. A regény második nagy egységében már megjelenik ugyan a kronologikus előrehaladás, amit az elszórt jövőbe tekintések törnek csak meg (például Edu magzatelhajtása után a hónapokkal későbbi bírósági jelenet), a nyomorú női karakterek életeseményeinek refrénszerű ismétlődése azonban a folyamatosságot minduntalan a ciklikusság irányába mozdítja.

lajdonában jelenik meg, minden alkalommal újabb jelentéssel gazdagodik. Klárimama kopott pincelakásának falai azonosíthatók a piszkos, ütött-kopott akváriummal. A regény első egységének emblematisz jelenetében a nagymamánál időző kisunoka, Vica unalmában az akvárium koszos vízében úszkáló amerikai szövőlepke tetemét egy vizespohárral kimeríti, majd a később megébredő Klárimama, azt gondolván, hogy a pohárban tea van, felhajtja azt a halaknak szánt lepketetemmel együtt. Klárimama a halak helyett fogyasztja el a rovar, a legkisebb mértékben sem érzékelve a különbséget a poshadt halvíz és a tea között.

Egy másik térben, Vera nevelőszüleinél, a Weininger családnál már nem a nyomor és a beszűkült tér metaforája az akvárium, épp ellenkezőleg: a luxus. Weininger Jóska akkor veszi fejébe, hogy szüksége van rá szűkös lakásukban, amikor a jó módú, Amerikába szökni készülő, zsidó származású Benkő doktor családjánál lát egyet. Az akvárium Jóskának egy darabka tenger a bérlakás nyomorában: egy kis Nyugat, szabadság, luxus. A család igényeit háttérbe szorítva a szűk szobakonyhás, mindig bűzös helyiségben csak úgy akad helye, hogy félig eltakarja a lakásban található egyetlen tükröt. Az akváriumba szánt halak szintén egy elérhetetlen világot pótolnak Jóska számára: *„A távolabbi cél egy mélyfekete, csíkos gurámi volt. [...] azon töprengett, hogy a csíkos gurámi egy csókos ajkú néger táncosnőhöz hasonlít. Gurámit birtokolni olyan, mintha egy néger nő táncikálna külön neki, egész nap, egy üvegdobozban”*.

Klárimama fogyatékos gondoskodása az akváriumra és a benne élő-haló halak felé irányul. Edit néni számára pedig az akvárium férjével, Jóskával ellentétben az irrealitás megtestesítője, a nem az ő életükbe való luxusé. A fiatal nővé cseperedett Vera az egyetlen a regényben, aki egészen a zárlatig abszolút közömbös az akvárium iránt, noha az ő életében is jelen van a luxus, egy darab Amerika után

való vágyakozás: a manökenzsépség elérése, vagyis a túsarkú cipő és – akármilyen előnytelen is neki – a szőkére festett haj viselése.

A regényzárlatban az akvárium azt jeleníti meg, hogy a családregény nem folytatható. A kis Vica a már kiürült, piszkos üvegtartályt a hófehérkés játék kellékeként üvegekoporsónak használja, s belefekteti a felemás lábú, egykori szovjet járóbabát: „*Hófehérke feküdt az üvegekoporsóban, és nem bírt felülni, képtelen volt felköhögni a torkán akadt almát. Halottian mozdulatlan maradt, még pislogni se pislogott a levegőtlen búra alatt*”. A színpadias látványra a szobába lépő Vera ekkor szembesül azzal, hogy ő maga a megkopaszodott, egykor manökenzsépségűnek hitt menyasszonyi baba, akit már soha nem ébresztenek Amerikából csókkal, és aki már örökre belemerevedett a kisszerű életbe, a piszkos akvárium, a levegőtlen üvegekoporsó falai közé.

Az *Akvárium* igazi erőssége még mindig Tóth Krisztina prózájának általános jellemzője, a hangulatteremtő képesség, a finom meglátások, amelyekből maguk a fojtogatóan levegőtlen bérház kockakövei vagy a ragasztott lámpaernyők válnak a történet elbeszélőivé. A regény korkép és kórkép egyszerre, egy lehetséges családregény visszavonódása súlyos üzenettel: ha a szegényes életkörülményekből lehetséges is a felemelkedés, a lelki nyomorúságból több generáció alatt sem sikerülhet.

Csobánka Zsuzsa új, *Majdnem Auschwitz* című kötetének egyáltalán nem volt szüksége ilyen súlyokkal terhelt, nyomasztóan hatásvadász és tulajdonképpen teljesen értelmetlen címre. **Huszár Tamara** írása.

Haláltáborrá váló kapcsolatok

Lassan külön kategóriát képeznek a kortárs magyar irodalom azon művei, amelyek a családi múltrendezés szándékával íródtak, a *Majdnem Auschwitz* mégsem illene közéjük. Hiába ígérük a mű beharangozói a harmadik generáció perspektíváját: távlat, unoka, és értelmezői szándék is van, de a mű központjában mégis a szerelem áll.

Nehéz olyan olvasót elképzelni, akit elsősorban nem az foglalkoztat, mit jelenthet Csobánka Zsuzsa új kötetének már-már túlságosan is figyelemfelkeltő címe. Auschwitz ugyan helyszín is a műben, de a szerző értelmezésében metafora, amely az emberi kapcsolatok lehetetlenségére utal. *„Hogy miért van az, hogy nem bírok valakivel együtt lenni. Hogy valahogy akarva-akaratlanul fájdalmat okozok a másik embernek. Pusztán csak azért, ami vagyok. És itt jön a teljes paradoxon, mert ahhoz, hogy valakivel lehessen, legyen ez gyerek, szülő, szerelem, önmagam is egy pokoli térbe, egy majdnem Auschwitzba lököm. Vállalva az együttlétért az önmeghasonu-*

lást” – mondta a szerző a barkaonline.hu-nak adott interjújában.

Hogy miért kellett ehhez Auschwitz, továbbra sem világos. Talán felesleges is azt az evidenciát leírni, hogy nem tudjuk, mi is lehet *majdnem* olyan, mint Auschwitz. Csakhogy így az egész hasonlítgatás, a durva, erőltetett párhuzam értelmét veszti. Pedig Csobánka Zsuzsa új kötetének egyáltalán nem volt szüksége ilyen súlyokkal terhelt, nyomasztóan hatásvadász és tulajdonképpen teljesen értelmetlen címre.

A *Majdnem Auschwitz* cselekménye nem lineáris, szerkezetét városnevek tagolják: Budapest, Óświęcim (Auschwitz), Kairó, Katmandu, Krakkó, Palagruza és Szabadka. Csobánka ehhez mérten remek érzékkel választot helyszíneket, a kairói Holtak városának és Palagruza világítótornyának atmoszférateremtő ereje önmagában is jelentős. A mű nagyobbik részében a Zinger-családról olvashatunk. A túlélők gyermekei helyett, az unoka, János keres válaszokat, mégpedig arra, miként lehet, hogy nagyapja, miután hazatért Auschwitzból, elhagyta a családját. János múltértelmező kísérlete azonban szép lassan háttérbe szorul, és a válaszkérés inkább az olvasó feladatává válik. Ő ugyanis több információ birtokába jut, mert kézhez kapja a nagyszülők, Edit és Jákob (vagy a mindentudó elbeszélő) nézőpontját, amellyel János természetesen nem rendelkezhet.

A helyzet mit sem változott azóta, hogy Bartis Attila a *Belém az ujját* borítóján Csobánka hitelességéről értekezett. Van valami koncentrálttság, valami érezhető jelenlét abban, ahogyan Csobánka mondatai megszólalnak. Megszokott tőle a rezignáltság, a pereskedés az Úristennel, még a bölcselkedő hangnem is magától értődő, természetes. A közlés vágya, az érezhető törekvés, hogy valami nagyon fontosat szeretne megosztani, a gyengébb darabokat is megemeli. Majdhogynem érthetetlen, hogy az unoka miért

férfi szereplő, hiszen a mű különösen szép, a szerző mesterségbeli tudásáról számot adó részletei tiszta női hangon szólnak: „*Ki akarok menni, mire apám utánam szólt. Edit, akkor induljál. Az a gyötrellem, hogy neki mindegy. Az a gyötrellem, hogy hagyja, elinduljak a folyón, gyötrellem, hogy tőle akár beszakadhat a jég, mit érdeklí őt a lebegő csonttá fagyott testem. Férfiakról akkor tanultam a legtöbbet. Van gyötrellem, és hagyják. Van gyötrellem, és egyedül hagynak vele*”.

A kötet utolsó harmadától hirtelen váltással mintha teljesen úgy történet kezdődne. Hamarosan kiderül, hogy a problémakör változatlan, ugyanaz az érzelmi anyag íródik újra. Ami Edit és Jákob kapcsolatáról elmondható, az jellemzi Goran és Lulu szerelmét is. Jákob döntése azonban hangsúlyosan Auschwitz következményeként jelenik meg, míg Goran nehézségeinek forrását sokkal nehezebb azonosítani. Talán a terjedelmi különbségnek, talán a generációkat átfogó családtörténeti keretnek köszönhető, hogy a Zinger családra fókuszáló rész jóval kidolgozottabbnak tűnik, mint Goran és Lulu történeteszála.

Csobánka Zsuzsa könyvének legnagyobb veszélye, hogy nincs az az olvasói idő, amelyben igazán kiteljesedhetne. Nyelve, érezhetően mélyről érkező mondatai, nehezen felfejthető képzettársításai, a váratlan nézőpontcserék ugyanis nem hozzák könnyű helyzetbe az olvasót. A kötet asszociatív gondolkodásmódra épül, olvasásmódja is inkább a lírához közelít. Verset olvas úgy az ember, ahogy a *Majdnem Auschwitzot* kellene. Olyan intenzitást, olyan komolyságot, olyan figyelmet, amelyre a közel 300 oldalas mű igényt tartana, egyszerűen nem lehet nyújtani. Ki kellene iktatni a vágyat a megértésre, és elengedni a történetet.

Csakhogy a *Majdnem Auschwitz* sem engedte el. Leágazásai érzékeltetik ugyan, hogy a szerző nem törekedett kerek, lezárt mű létrehozására, mégis megfigyelhető, hogyan igyekeznek összerendezni Edit és

Jákob, Lulu és Goran történetét. Mintha attól tartana, hogy ha nincs történeti kapocs, akkor a két rész nem kötődik egymáshoz. János auschwitzi látogatásának is azért kell az utolsó írásban visszatérnie a hosszú szünet után, hogy mindenki számára érthető legyen: a megjelenített szerelmi történetek között lényegi kapcsolat van.

Az időbeli ugrásoknak, a mű szerkezetének és nyelvének köszönhetően a történet szintjén végbemenő változásokról nem mindig könnyű számot adni, de az teljesen világos, hogy Edit és Jákob, Goran és Lulu története összetartozik. Vágyakozás, sóvárgás, a szerelem intenzív, sajgó képzete és valahogy minden oda fut ki, hogy a nő és férfi, az ember és ember közötti távolság áthidalhatatlan: *„A szerelem a legnagyobb hazugság, amiben az ember élhet, a magány formái közül a legkegyetlenebb illúzió”*.

Csobánka szereplői azonban nem képesek megelevenedni, a *Majdnem Auschwitz*ban az emberek csupán fájdalmas tapasztalatok kifejezői. A mű tematikai felépítését nézve az az érzésünk támadhat, hogy működik valamiféle szűrő, amelyen csak a súly akad fent. E megoldás olyan, mint egy sötét üzenet, mintha az élet és annak sötét kivonata közé egyenlőségjel kerülne. Azt pedig egyszerűen nem lehet elfogadni, hogy emberek között élni a haláltáborok élményéhez hasonlítana. Ezt senki sem gondolhatja komolyan.

Hallgatni akartam címmel jelent meg a 2013-as Könyvhétre **Márai** eddig ismeretlen műve, amelyet a kiadó az *Egy polgár vallomásai* folytatásaként reklámozott. Megnéztük, mit rejtett a sokáig lappangó kézirat.

Magyarországnak új üzenete érkezett

*A »Polgár vallomásai«-nak első két fejezetét soha nem engedem külföldi nyilvánosság elé; „nem akarom, hogy ezt a szomorú vallomást, a magyarságnak ezt a vádiratát idegenek is olvassák. Magyarul, magyaroknak, igen... De az idegen ne tudjon minderről” – olvashatjuk Márai Sándor egyik 1949-es naplóbejegyzését, amely a 2013-ban *Hallgatni akartam* címmel megjelent kötet kéziratára is vonatkoztatható.*

Ez a kézirat abból a dobozból került elő, amely 1997-ben érkezett a Petőfi Irodalmi Múzeumba – derül ki a kötetet kísérő, zavaros tanulmányból. A szöveg feltételezhetően 1950-ben keletkezett, és az *Egy polgár vallomásai* harmadik részének szánhatta a szerző. Ezt a tényt aknáztta ki a kiadói marketing is – sikerrel és némi agyafúrtsággal. Az *Egy polgár vallomásai* harmadik része ugyanis *Föld! föld!...* címmel jelent meg 1972-ben Torontóban, csonkán, az első két fejezet nélkül, a *Hallgatni akartam* tulajdonképpen ennek publikálatlan, kizárólag magyar közön-

ségnek szánt, bevezető része, mely eddig dobozban lappangott.

Márai Sándor a fent idézett naplórészlet szerint nem szerette volna kitergetni a nemzeti szennyest, és a magyarság belső ügyének tartotta azokat az eseményeket, amelyeket az 1938-as Anschluss visszafordíthatatlanná tett. Az író ugyanis Ausztria hitleri megszállását a magyar polgári kultúra végének tekintti, ezért önmagának is felteszi a kérdést: polgárként milyen feladatai lehetnek még a jövőben? Van-e értelme írni? S ha igen, akkor ki az olvasó?

Ennek megválaszolása során betekinthesünk Márai sajátos társadalomtörténeti elméletébe, amely szerint Magyarország összeomlása és a nemzetkarakterológiaiailag hozzá kapcsolódó „lomhaság” a százötven éves török uralomnak köszönhető. A magyar az ellenállásba belefáradt nép lett, az ország életének újraindításában pedig fontos szerepe volt az erdélyi és a felvidéki polgárságnak. De a polgár Márai ugyanilyen kíméletlenül mond véleményt a saját osztályáról és az arisztokráciáról is, akiknek a műveltség „kisajátított tulajdona volt”. Aki kíváncsi arra, miként vezethettek a magyar középkorban gyökeröző társadalmi folyamatok a második világháborúba való belépéshez, érdekes és alaposan kidolgozott gondolatmenetet ismerhet meg erre vonatkozóan – a szövegből kiragadva, önálló esszéként is megállná a helyét. A könyvben közölt bevezető fejezetek legerősebb oldala azonban éppen a vallomásosság, amely megvilágítja az elemző viszonyát az egyes eseményekhez.

A Hallgatni akartam tovább árnyalja az eddig ismert Márai-portrét – a recenzens számára legalább három fontos momentummal. Az egyik történetből megtudhatjuk, miként magyarosította német nevét (Grosschmid Sándor) az író abban az időszakban, amikor a magyarországi svábok közül sokan a hitleri Németország felé kacsingatva, erőltetett menetben

próbáltak visszatérni gyökereikhez. Bár a kötet végén található tanulmány némiképp megkérdőjelezi Márai e vallomásának őszinteségét, a kételkedés érthetetlen, hiszen az írónak egy nyilvánosság elé nem bocsátott kéziratban teljesen indokolatlan lett volna felülstilizált portrét rajzolni önmagáról. A névnyújtás kérése benyújtása az egyik legmeghatározóbb momentuma a kötetnek, a sorsközösség vállalásának őszinte dokumentuma.

A másik érzékeny része a vallomásnak, amikor Márai gyermeke haláláról beszél, és ennek fényében magyarázza viszonyát a háborúhoz. Ebből vezeti le azt a szenttelenséggel társuló, viszonylagos nyugalmat, amellyel a személyes tragédia után a háborút és az utána következő eseményeket szemléli. A pszichologizálás a személyes viszonyok elemzésén túl akkor is megmarad Márainál, amikor kortársairól beszél. Az önarckép mellett fontos adalékokat kapunk Bárdossy László, Bethlen István és Teleki Pál miniszterelnökök portréjához, ezek alapján tovább árnyalható a történelemtankönyvekben róluk megrajzolt kép.

A recenzens számára harmadik fontos momentuma a kötetnek Márai Sándor visszatérése Kassára a Felvidékre bevonuló magyar csapatokkal. Az ehhez kapcsolódó vallomás erőteljes fricska az érzelmi alapú revizionizmusnak, hiszen az említett rész főként a szertefoszlott illúziókról beszél, amelyek nagyrészt a gőgös és meggondolatlan magyarkodásból következtek. Abból, ahogy az akkori Magyarország tisztviselői bántak a felvidéki magyarokkal és szlovákokkal. De a *Hallgatni akartam* fricska azoknak is, akik Hitler és Sztálin rendszerét mérlegre téve fontolgatják, merre billen a nyelv. Bár Márai főként a Horthy-rendszer utolsó éveinek állapotával foglalkozik, kitér a rákövetkező kommunista diktatúrára is.

Márai előttünk, magyarok előtt nem akart hallgatni, így kaptunk egy dobozba zárt, majd 183 oldallá

tördelt időkapuszulát. Biztosan sokan vitatják majd, hogy etikus volt-e a szerkesztő részéről közölni az áthúzott részeket, és belebonyolódnak komoly filológiai problémák fejtegetésébe, de a lényeg mégsem a felfedezett kincset körbelengő szenzáció. A talált kézirat ugyanis akkor válik valódi értéké, amikor rájövünk: Máraiktól kaptunk egy etikai kódexet. Etikai kódexet arról, hogyan tartsunk önvizsgálatot, függetlenül magunkat politikai irányzatoktól és sérelmekről, kapcsolatot találva a múltbeli, öröklött hibák és jelenbeli helyzetünk között.

A *Hallgatni akartam* felemás csonkasága mellett szépirodalmi és történeti szempontból is fontos mű, de mindenképpen rétegolvasmány. Annak az új polgárságnak szól, amelynek megszületésében a szerző talán már nem is reménykedett, amikor 1989-ben fejének szegezve a pisztolyt meghúzta a ravaszt. Annak a polgárságnak, amely éppen az olvasás tényével ad nyomatékot létezésének, ezzel pedig bizonyítja azt is, hogy a szépirodalmi szinten bemutatott személyes történelem gyakran sokkal érdekesebb a fikciós prózánál. De a lényeg: Magyarországnak új üzenete érkezett néhány évtizedes késéssel. Ha már megkaptuk, a sors iránti alázat miatt is érdemes elolvasnunk.

Boldog Zoltán

Kántor Lajos

A nyitás stratégiája

Domokos Géza 2007-ben lezárult életpályája, életműve – mindenekelőtt a Kriterion igazgatójaként végzett művelődéstörténeti jelentőségű munkássága – egyike a legtanulságosabbnak a 20. századi Erdély történetében. A *Domokos Géza kockázatai* című készülő könyv egyik alapfejezetét kapja itt kézhez az *Irodalmi Jelen* olvasója.

1980-ban tízéves lett a Kriterion. A *Korunk* évkezdő duplaszámában megjelent egy köszöntő szerkesztőségi szöveg (Gáll Ernőt gyanítom a fogalmazás mögött). Domokos Géza január 11-én írt hosszú levelének elején biztosan nem erre utal, hiszen akkoriban még egy szimpla *Korunk*-szám sem jött ki a nyomdából a hónap közepe, de inkább vége előtt, sokszor a következő elején. Géza szerkesztői magatartását, emberi tartását és barátságunk természetét ez a gyors válasz egyszerre jellemzi (nem rövidítem hát le).

1980. I. 11.

Kedves Lajoskám!

Köszönöm újévi jókívánságaidat és hálás vagyok munkatársaim nevében is, a Kriterion tevékenységéről írott elismerő soraidért. Azon kevesek közé tartozol, akik ismerik nemcsak az eredményt, de a hozzá vezető utat is. Az elmúlt tíz év alatt számos jó ügynek voltál kezdeményezője, fő teherhúzója – a te, igen találó szavad –, józan értékelője.

Ami sok felé nyitott munkád elismerését és honorálását illeti (a pecuniáris oldalát is beleértve), nem is szólva a külföldi utazásokról, értem célzásodat, megértem sztoikusán visszafogott neheztelésedet. Ehhez csak annyit, hogy ami ránk tartozik – könyveid szerzői díjára gondolok – az elmúlt két évben,

de különösen tavaly, mindenkinek nagyon gyengén fizettünk. Még így is csak úgy tudtuk elszámolni az utolsó könyvek honoráriumát, hogy kb. 200 ezer lejt az 1980-as alapból vettünk el.

S most röviden a december 30-i leveledben felvett kérdésekről.

1) Sajnálom, hogy a Kántor–Láng román kiadására vonatkozó kifogásaimat többrendbeli beszélgetésünk után sem sikerült, úgy látszik, világosan megfogalmaznom. Meggyőződésem, hogy a román közönségnek nem ilyen koncepciójú szintézisre van szüksége a romániai magyar irodalomról. A „Biblioteca Kriterion” közel tíz évi gondozásának a tapasztalatából tudom: a román szakma és közönség nem ismeri irodalmunk előzményeit, útját, sajátosságait. Egyelőre képtelen beintegrálni nemzeti és egyetemes kultúréményeibe a prózánkra, költészetünkre, dráma- és irodalomtörténeti írásunkra jellemző jegyeket és információkat. Ezért olyan munkára van szükség, amely nem eredeti (a ti könyvek esetében – műközpontú) elemzésével és nem kritikai szemléletével tűnik ki –, hanem – ez szilárd meggyőződésem – olyan összefoglalást sürget az idő, amely eligazítást, minél több adatot nyújt és a valóságos, tehát nem konjunkturális kapcsolódásokhoz igazodva, a közös vagy legalább hasonló vonásokat mutató román és európai irányzatok, iskolák, stíluseszmények vonulatába állítja a romániai magyar irodalmat.

Mondtam neked, hogy bent van a kiadóban a Nicolae Balotă 500 oldalas tanulmánykötete íróinkról és a napokban megkapjuk Scridon irodalomtörténetének a kéziratát. Légy nyugodt: velük szemben is nagyon igényesek és célratörők leszünk. Itt nem lehet szó sem tekintélyelvről, sem barátságról. Túl komoly a dolog ahhoz, hogy engedményeket tegyünk.

Ha a Dacia úgy dönt, hogy kiadja könyvek román változatát – a műfordító iránti kötelezettsége így követeli meg – ám legyen. De mi nem térhetünk el alaposan átgondolt, a mai román közönség és irodalmunk érdekeinek ismeretében kidolgozott programunktól.

A többi javaslatodat (színháztörténet, Móricz-könyv) a napokban megbeszéljük és – elfogadjuk. A Szabédy[!]-Nagy Albert tanulmány célja, irányulása, bevallom, még mindig rejtély előttem, nem nyilatkozhatom.

Botár Emma nem jött vissza kéthetes (jól megérdemelt) év végi vakációjáról. Megsürgetem az Erzsikének adandó választ.

Az utolsó ügy: nem hiszem, hogy a Korunk Galéria 150. kiállítása alkalmából valamit közösen kihozhatnánk. Ha semmi nem jön közbe, idén indul új képzőművészeti sorozatunk, a Kriterion-Galéria. Többet egyelőre nem vállalhatunk.

Nagyjából ez lett volna. Még csak annyit, hogy azt írod: változatlan baráti szeretettel. Mi ez? Mitől kellett volna megváltoznod? Annyira sértődős vagy hiú lennél, hogy nem vennéd észre, mennyire becsüllek és szeretlek, még ha szóban és írásban nem is mondom egyfolytában? Férfimunkára ítélt férfiak vagyunk, Lajoska. Értenünk kell a kevés szóból. De még a szótlanságból is.

Öllemek,
Domokos Géza

Arról nincs értesülésem, hogyan fogadta Géza az 1980. január–februári Korunk-számot (amelyben biztosan nem a legérdekesebb a kissé protokolláris, bár feltétlenül elismerő intézményköszöntés). Következésképp arról sem tudok, hogy a terjedelmes-tartalmas, „Ifjúság, jövő, távlatok” összeállítás rovatokba került írásai közt fölfedezte-e az én jegyzetemet (*Harcok, cseppeték, illúziók*) – hiszen én sem találtam rá a 2010-es „négykezesem”, a *Barátom a malomban* anyaggyűjtésekor, holott hivatkozom Forrás-központú eszmevuttatásomban Csiki Lacira, régi „Kesztyű”-vitánkra. (Csiki még a Kriterion megbecsült, Géza által szeretett szerkesztője volt – előbb Bukarestben, majd a kolozsvári fiókszerkesztőségben.) Már csak saját feledékenységem miatt is idézek belőle, úgy gondolva, hogy némely megállapításai hozzáolvashatók Domokos Géza történetéhez, a sajátunké (az első Forrásé) mellett.

A pár évvel korábban erős vitát kavart „meszesgödör”-szemléletre utalva írom: „...harcaink elején – és ez valószínűleg így természetes – mi is inkább azt tudtuk, hogy mi *ellen* küzdünk (a »hullafoltok« mindig szembe-tűnőbbek). A történelmi meghatározottságok, érdemek és hibák-bűnök »a harc hevében« többnyire személyek és korosztályok javára vagy terhére íratnak, s csak később higgad le az ember – a »nemzedéki szempon-tú« irodalomtörténész is –, és próbálja a történeteket, a magatartásokat beágyazni a korba. Ami viszont nem jelenti, hogy most már tagadja a nemzedékek s benne a meghatározó egyéniségek felelősségét. Változatlanul az a meggyőződésem ugyanis, hogy mindannyian felelősek vagyunk a történelemért, amelyet felnőttként értünk meg, nem háríthatjuk át ezt a felelősséget személytelenített intézményekre.” Minthogy pedig 1980 elején még olyan viszonyban voltam lapom főszerkesztő-helyettesével, Rácz Győzővel, hogy nem kellett szégyellnem (1971-es) irodalomtörténeti összefoglalásunk vitájában az ő értelmezésére is hivatkozni, saját meggyőződésemként folytathattam: „...a történelmi súlyú érdemekkel kivívott tekintély nem csökkenti a hibák jelentőségét, ellenkezőleg... És ez a számbavétel folytatható, mind a mai napig – akár a Forrás első és második nemzedékéig, ne próbáljuk hát mi sem másokra átruházni saját felelősségünket. A nemzedéki illúziók visszatérő motívuma például: a tisztaság, szemben az előttünk jártak tévedéseivel vagy éppen beszennyezett-ségével. Csakhogy újra és újra tudomásul kell vennünk, hogy nincsenek »bűntelen« nemzedékek (legfeljebb óvodás korukig maradnak ártatlanok): minden kor minden nemzedéke megoszlik egyszer, és kitermeli a maga szegénylegényeit s a maga megyei hajdúit. Ez viszont korántsem jelentheti, hogy megpróbáljunk minden-t összemosni, vagyis az »egység« jelszavával próbáljuk eltakarni a szakadékokat, egyformának láttatni bűnt és erényt.” (A korabeli olvasó vajon észrevette, hogy a „megyei hajdú” nyilván Hajdu Győzőre utalt?)

Az itt idézett szövegrészek – kortárs (irodalom-történeti) felhangjuk ellenére – talán beiktathatók lettek volna a lapszám első részét meghatározó, Gáll

Ernő bevezetőjével indított, Aradi József által lebonyolított ankétba; én azonban most nem akartam beszállni a vitába, közvetlenül. Pedig lett volna kivel vitatkoznom vagy egyetértenem, ha csak olyanokat nevezek meg a jelenlévők közül, mint Balogh Edgár, Tóth Sándor, Szócs István, Szász János, a fiatalok képviselőjében Cs. Gyimesi Éva, Molnár Gusztáv, Egyed Péter, Balla Zsófia. Balla Zsófi ilyeneket kérdezett: „Miért kell társadalmi-társadalompolitikai okokból metanyelvet használni? Miért utasítja el egy idősebb nemzedék az új nemzedék nyelvét? [...] Miért gyanús az, aki meghalad? Miért lehet visszaélni a metanyelvvel? Miért nem bontható le a sajtó nyilvánossága előtt a kettő különbsége, a tudományos igényű nyelv és azé, ami tényleg halandzsának minősülhet? Miért csak egy ilyen beszélgetésben? Más kérdés: miért defenzív az értelmiség?”

Itt szólalt meg a teremben addig hallgató Domokos Géza: „Az lenne jó, ha akadna közülünk valaki, aki megválaszolná Balla Zsófia kérdéseit.” Rácz Győző szerint ehhez még két óra kellene, Szász szerint tíz év. Gáll Ernő a folytatásra tette le voksát, kijelentve, hogy megérné az időráfordítás. És következzen innen egy hosszú okfejtés, a *Korunkból*. („A többszólamúságnak legyen felelős emberi hangja” alfejezet-címet Aradi adta, a szerkesztés során.)

Domokos Géza: Nem hiszem, hogy idő kérdése, és kétlem, hogy valaki megválaszolhatná. De ha meg is válaszolná, túl öreg vagyok ahhoz, hogy higgyek a romantikus közhelyben, miszerint ha egy igazságot egyszer kimondtak, már győzött is. Mint a gyakorlat embere, engem azok az igazságok érdekelnek, melyek cselekvéshez segítenek. Valaminek az elindításához és sikeres, de legalább félsikeres befejezéséhez. Elnézést kérek, ha felszólalásom elült eddigi beszélgetésünk jobbára elméleti jellegétől.

Meglepett, hogy többen is vonakodtak kimondani vagy próbálták elsimítani a nemzedéki ellentétek problémáját. Persze hogy van ilyen. Már utaltak rá, hogy megvan a biológiai magyarázata, de ami még

ennél is lényegesebb: a társadalmi élmények különbözőségéből, az önmegvalósítási esélyek másságából fakadó közérzeti oka. Miben látom én a dolog bonyolultságát?

Elsősorban abban, hogy nemzetiségi intézményeink — egy-két kivétellel — befagytak. Nem járja át őket a fiatalítás friss levegője. Egyed Péter utalt rá — s én alátámasztom állítását —, hogy mennyivel jobb a helyzet a román szellemi életben. Húsz éve dolgozom a Scînteia-házban. Tanúja lehettem sok új szerkesztőség megszületésének, a meglévők szakadatlan módosulásának-változásának, újságíró-generációk, kis- és nagyemberek menésének, jövésének, előre- vagy hátrálásának. Csak a mi lapjainknál nemigen változott a helyzet. A román kollégák elmennek egyetemi tanárnak, állami vagy pártfunkcionáriusnak, diplomatának, miniszternek. Vagy lebuknak. Nemzetiségi ember nem egykönnyen bukik le...

Gáll Ernő: De akkor alaposan!

Domokos Géza: De akkor nagyon! Ha tíz esztendővel ezelőtt a tévé magyar szerkesztőségének, A Hétnek és a Kritériumnak a létrehozásakor valóságos munkahelyi boomról beszélhattünk Bukarestben, ma úgyszólván „táblás ház” van mindenütt. Minden hely foglalt. A vidéken megjelenő művelődési lapoknál az utóbbi évtizedben csak elhalálozás, elegáns vagy kevésbé elegáns lelépés, nyugdíjazás után ürült hely. Ha kimutatás készülne nemzetiségi intézményeink vezetőinek funkcióban eltöltött éveiről s a munkaközösségek átlagéletkoráról, nagyon elsodálkoznánk... Hogy Egyed Péter például ott van, ahol van, s nem lehet neki itt Kolozsváron a képzettségének és tehetségének megfelelő munkahelyet biztosítani — szimptomatikus jelenség. Mindez kihat most induló irodalmáraink, fiatal kutatóink közérzetére és a munkakedvére. Az új intézményi munkahelyek teremtése döntő problémája szellemi életünknek. Meg kell találnunk a módját annak, hogy ezt kellő súllyal elmondhassuk, és a jelenlegi helyzeten változtatni lehessen.

Gondoljuk csak el: amikor Szabó Dezső közzé akarta tenni mondandóját — most ne minősítsük ezt a mon-

dandót —, kiadta saját költségén a *Füzeteit*; Bródy Sándor megjelentette a *Fehér könyveket*; Németh László a harmincas években a *Tanút*. Erdélyben, ahogy az első világháború utáni új írónemzedék jelentkezett, kezdetét vette az Erdélyi Fiatalok mozgalma, és napvilágot látott a *Tizenegyek* antológiája. Megértem, hogy a mostani fiatalok kétségbe vannak esve; úgy érzik, egy csomó mindent, fontosat, lényegeset nem tudnak elmondani, közölni. Félnek, hogy mire odajutnak, hogy elmondhassák — bábáskodás nélkül mondhassák el! —, már nem lesz érdekes, s mások lesznek ők maguk is. Azt szeretnék, hogy ami most van bennük, az jelenhessen meg, saját szerkesztői koncepcióban. Nem áltatom magam, tudom: jelen pillanatban új lap vagy folyóirat létrehozása irreális óhaj. Megoldást az ifjúsági mellékletek kiadásában látok. De ne mi, a „művelődési hatalom” mostani gyakorló szerkesszük vagy „irányítsuk” azokat, hanem ők, szocialista társadalmunk fiatal alkotó erői, a jövő letéteményesei. Akik közlésre vágnak, s azt szeretnék, hogy a bizalom légkörében irodalompolitikát, kultúrpolitikát csináljanak. Nem az a probléma, hogy a melléklet külön jelenik-e meg, vagy bekerül a laptestbe. A lényeg szerintem: ki szerkeszti. Erre kellene megoldást találjunk, s az *Utunk*, a *Korunk* — az *Igaz Szó*, az *Ifjúmunkás*, az *Igazság* tapasztalatát is figyelembe véve — sokat tehetne e tekintetben. Szóba került az *Echinox*, s azonnal elhangzott az ellenérv: milyen nyilvánossága van az *Echinox*nak? Ami igaz is.

Sejtem, hogy Molnár Gusztáv mit szeretne megtudni abból az időszakból, melynek a kutatását javasolja. Biztosan sok a ma is érvényes tanulsága annak a kornak. Mégis, a folytonosság újrakötését elsősorban a jövőhöz igazítanám. A tennivalóhoz. Vegyük például kultúránk, irodalmunk kapcsolatát a munkásosztállyal — a korszerű marxizmus ideszámítja a mérnököket, technikusokat is —, amely számban és társadalmi szerep tekintetében rohamosan növekszik. Nem lehetünk elégedettek a jelenlegi helyzettel. Aligha volt idő, amikor a magát elkötelezettnek valló művészi alkotás, kulturális intézményeink rendszere annyira laza kap-

csolatban állt volna a romániai magyar munkással, mint ma. Tudom, hogy ez súlyos kijelentés, de állítom: így van! Gondolok a munkásemberre mint az irodalom és művészi alkotás alanyára, de az is gondom, hogy mi foglalkoztatja őt. Hogyan viszonyul nemzetiségéhez, anyanyelvéhez? Hogyan vélekedik rólunk, művelődési munkánkról? Az a benyomásom, hogy a televízión, s részben a színházakon kívül, semmilyen más formában — beleértve a könyvkiadást is — nem találkozik rendszeresen, nincs eszméltető kölcsönviszonyban nemzetiségi kultúrájával. Tisztában vagyok veled, sok ága-boga van a kérdésnek. Egyik, s talán nem is legkisebb, a mi tehetetlenségünk és képzelőerő-hiányunk. És ne haragudjon meg senki rám, ha kimondom: ifjú költőinket és prózaíróinkat — tisztelet a kivételnek — mintha nem is foglalkoztatná a kérdés. Amiről írnak, és főleg ahogyan írnak, nem sok jót ígér ez irányban. Nem szeretném, ha félreértenének: jó, hogy van neo-avantgarde, ezoterikus költészetünk és a magunkfajta bonyolult vagy álbonyolult emberek „belső történéseire” figyelő prózánk. Van immáron metanyelvünk is. De ha csak ez lenne — pedig a tendencia ilyen irányú —, az sem lenne jó.

Aztán itt vannak az iskolák. Olvastam A Hét évkönyvében a Nevelés- és Oktatásügyi Minisztérium igazgatójának a tanulmányát. Megdöbbenéssel vettem tudomásul, hogy az 1977–1978-as tanév több mint 180 000 főiskolai hallgatójából 7497 a magyar nemzetiségű diák. Ha jól számoltam, 4,15 százalék. Megdöbbenéssel, mondom, mert az arány, az ország magyar összlakosságát (7,9 százalék) figyelembe véve, szembeszökően alacsony. De ennyi nem elég. Mint ahogy a sérelmes duzzogással sem megyünk semmire. Meg kell vizsgálni a jelenség okait. Biztos vagyok benne, hogy az ismert vagy feltételezett okokon kívül szó van itt tanulóink hiányos felkészültségéről, nem kielégítő román nyelvtudásáról, számos középiskolánk gyenge színvonaláról is. Amiért, már megbocsásson a világ, mi is felelősek vagyunk.

Ezzel összefüggésben, érintem csupán a sokszor emlegetett szakmaiság problémáját. Az elmúlt évti-

zedben sok értekezletet tartott a Kriterion különböző szakterületek embereivel, könyveink olvasóival. Ott világosan megfogalmazódott, hogy mire vár az illető tudományos diszciplína, mit kér a közönség. Kiderült, hogy kevés olyan szakírónk van, aki a sürgetett munkákat jól, korszerűen, a magyar szaknyelv mai színvonalán meg tudja írni. És ami még meggondolkoztatóbb, alig akad közöttük fiatal, vagyis 30-40 éves szakember. Hol a hiba? Legalább mérjük fel a helyzetet, keressük meg a magyarázatot. Csak a tény konstatálásával, „honfiorúval” e téren sem jutunk messzire.

Vagy: ki tudná megmondani: milyen fiatal értelmiségünk idegennyelv tudása?

Íme, csak néhány kérdés, amit nemzetiségünk jövője szempontjából égetően fontosnak tartok.

Ha mindezt és szellemi életünk sok más dolgát-báját végiggondoljuk, feltétlenül el kell jutnunk a Gáll Ernő bevezetőjében említett minőségi igényhez. Közbevetőleg: nem tudom, miért ne lehetne az emberi, állampolgári, nemzetiségi méltóságnak is minősége? Rá kell jönnünk az itt is megfogalmazott korparrancsra, arra tudniillik, hogy nekünk, nemzedékek és szakmák képviselőinek – az olykor elkerülhetetlen összeütközéseken túl – kommunikálnunk kell egymással. Ha nem is egész nemzetiségi közösségünkkel – már csak azért sem, mert egy csomó dolog, amiről itt vita folyt, nem is érdeklő az egész közösséget –, de legalább azokkal, akik akár az anyagi, akár a szellemi javak létrehozásánál nemzetiségünket képviselik, gondjait megfogalmazzák, művelődési és erkölcsi gyarapodásán munkálkodnak.

Befejezésül fiatal esszéíróink és a Kriterion kapcsolataról. Annak idején örültünk, hogy kiadhatuk a Szövegek és körülmények című gyűjteményt. Tudtuk és nyilvánosan is megfogalmaztuk, hogy vele valami új kezdődik kultúránkban. Az öt szerző közül azóta négy saját kötettel jelentkezett a Forrás-sorozatban. Bizalommal várjuk a további szövegeket, és reméljük, meglesznek hozzá a körülmények is. Egy kikötéssel élünk csupán, hogy ezeknek a szö-

vegeknek szocialista és nemzetiségi valóságunkban gyökerező célja is legyen. És arra is gondoljanak a kéziratok szerzői — s az eljövendő mellékletek szerkesztői! —, hogy többszólamúságuknak meglegyen az igazi, a felelős emberi hangja. És legyenek annak meghallói. Enélkül értelmetlenné válik minden. Meddővé silányul a legragyogóbb tehetség, zsáktutába kerül a legtisztább szándék is.

A Kriterion-igazgató, a művelődéspolitikus, a politikus Domokos Géza igazi stratégaként mutatkozott meg itt, bízva abban, hogy Romániában a magyarság számára van jövő. (Egyébként a *Korunk*-szám egésze ezt sugallta, múltat-jelent faggató igényes szövegek egész sorával.) Ebből a hitből, meggyőződésből született az a kezdeményezés is, ugyancsak 1980-ban, hogy a Gyergyószárhegyen már bejáratos nyári képzőművészeti (és népművészeket is összegyűjtő) táborozás mintájára, helyszínére hívjuk össze a romániai magyar írókat, beszéljük meg közös dolgainkat. Az Igevárban Domokos Géza úgy emlékezik vissza, hogy a szárhegyi Kriterion Írótábor ötletét egy velem folytatott kolozsvári beszélgetés adta. „Mindkettőnket az az óhaj vezérelt, hogy találjunk módot egy íróársadalmunk atomizálása elleni fellépésre. A marosvécsi találkozók mintájára, próbáljuk meg íróink közösségbe szervezését, a szakmai szolidaritás igényének a felélesztését, a nemzedékek közötti közvetlen ismeretség és egyenlő párbeszéd kultiválását. [...] És a Kántor Lajossal történt beszélgetés után fokozatosan megkezdődött az első írói táborozás előkészítése. Kántor és Zöld Lajos között megegyezés született: a rendezvényre a gyergyószárhegyi alkotótáborban, vagyis a volt Ferenc-rendi kolostorban kerül sor, még a képzőművészek szokásos nyári táborozása előtt, tehát legkésőbb június közepén.” (A kipontozott mondatokban Géza leírja, hogy őt ez a gondolat már régtől foglalkoztatta, egy marosvécsi kiruccanásától kezdve.)

Az én emlékezetem s a Domokos Géza könyvében olvasható kezdet tekintetében csak annyi az eltérés, hogy először Zöld Lajival beszélgetve vetettem föl, mi-

ért nem rendezünk az íróknak is ilyen (jó!) táborozásokat; és mindjárt egyetértettünk abban – s ebben Zöld Lajos, Domokos egykori riportere az *Ifjúmunkás*nál volt az ötletadó –, hogy egy ilyen tervet megvalósítani Domokos Gézával lehet. Ami tökéletesen be is igazolódott. Az igevári múltidézés szerint: „Én kijártam az Írószövetségnél, hogy az Irodalmi Alap állja az írók utazásának és étkeztetésének a kiadásait. Közöltem ugyanakkor Walter Józseffel, a bukaresti KISZ központban is megfordult, könyvszerető, értelmes embernek ismert megyei propagandatitkárral, hogy mire készülünk, kértem, támogassák elképzelésünket.” A személyes kapcsolatokon, Domokos ismert tárgyalóképességén túl kellett még egy csavar a hivatalosságok felé – amit aztán a résztvevők számára bronzba öntött „kapszos könyv” (Dóczy Andrásnak „Joannes Kajoni” arcmásával és a szárhegyi kolostor meg a kastély reneszánsz motívumaival megformált plasztikája) őrzött meg: románul és magyarul úgy tüntették fel, hogy Lázarea, azaz Szárhegy a „Román–magyar és magyar–román fordítói napok”-nak ad otthont. A bronzlapok közé behelyezett papírlapokra már rá lehetett nyomtatni: „Tabăra de creație Lázarea”, illetve „Szárhegyi alkotótábor”. A bronzkönyv hátsó borítóján kikaparhatatlanul megtaláljuk a résztvevők névsorát, pontosabban harminchét meghívott nevét, magyarokét, románokét (mert néhányan – így Sütő András, Szász János, a Domokos által vitaindítónak felkért Szócs István – nem érkeztek meg).

Ami a gyergyószárhegyi Kriterion-táborban három nap alatt elhangzott (továbbra is a június 4–7. a hiteles dátum és nem *A Hét*ben szerepeltetett, majd Zöld Lajos által 28 év múltán átvett jelzés, a 7–10.), az a következő hetekben-hónapokban a lapokban megjelent (a román–magyar, magyar–román fordítói rész *A Hét*ben, még júniusban, a harmadik napi szövegekkel a *Korunk* 1980. szeptemberi számában) – ezt reprodukálja a Polis Könyvkiadó, Dávid Gyula és Zöld Lajos szerkesztésében (2008-ban, együttműködésben a gyergyószárhegyi Kulturális és Művészeti Alkotóközponttal). A *Szekértábor a Szármány hegyén* – az 1980-as úttörés jegy-

zökönnyveit, dokumentumait, a visszaemlékezéseket megtoldva az 1990-es és 2000-es folytatással – hozzáférhető tájékoztatást ad az utókori olvasónak. A részletekbe ne menjünk hát bele, ám a Domokos-pályakép szempontjából elengedhetetlen kiemelni néhány részletet, főként D. G. zárszavából. Az *Igevár*ban ezt ő nem tette meg, inkább a mi hozzászólásainkra (az Ágoston Vilmoséra, a Bodor Páléra, Molnár Gusztávéra, az enyémmre, a Beke Györgyére és a Kányádiéra) utalt, idézett belőlük, jelezve, hogy mi váltotta ki az illetékes-illetéktelenek felháborodását. De hát ő sem fogalmazott nagyon szelíden a helyzet és a hangulat összefoglalásakor. Így kezdte: „Most, hogy véget ért az első szárhegyi Kriterion-írótábor, megpróbálok én is őszinte lenni, ahogyan Ti is azok voltatok. Köszönöm, hogy elfogadtátok a meghívást. Ezt azért mondom, mert elég sokan visszamondták, némelyek fontos okból maradtak távol, de van, akinek kényelmesebb volt otthon maradnia. Nem tudom, hogyan vélekedtek magáról a vitáról, mennyi a reális az itt született javaslatokban, mit nyertünk a három nap tanácskozásaiból. De az biztos, hogy ha nem is vagyunk mindenben elégedettek, leraktuk az alapját egy új vitafórumnak, ahol nyugodtan gondolkozhatunk, civilizáltan beszélgethetünk közös dolgainkról.” Ez a vitafórum pedig nem csupán az irodalomról szólt. „Újból beigazolódott, hogy a romániai magyar irodalompolitika – akár akarjuk, akár nem – nemzetiségi politika is egyben. Van író, akinek ez a sajátosság megfelel, van, aki szűknek érzi, szeretné, ha az alkotás birodalma tágasabb lenne. [...] Hitem szerint konkrét társadalmi, nemzetiségi viszonyainkat tekintve a határ nem olyan éles.” (Több mint három évtized távolából nem tudom feloldani a szögletes zárójelbe tett három pontot. Így jelent meg a *Korunk*ban, következésképp így a kolozsvári–szárhegyi kötetben. Az oda-vissza leveleink, júniusból-júliusból összesen hármat találok a Szabédi-házban, nem adnak eligazítást. Július 14-én Géza ennyit ír a szerkesztőségben Dávid Gyulától megkapott és általunk a szerzőknek, így Domokos Gézának is továbbított gépirat-részről: „Ahogy kérted, postafordultával küldöm az átnézett szárhegyi

szöveget. Kérlek vezesd majd rá a korrektúrát, illetve a kiegészítést a nyomdai példányra vagy a spaltra.” – Cenzori közbeavatkozásról lett volna szó, és ezt jeleztük? Kevésbé hiszem, hogy Domokostól származna az utólagos kihagyás.)

Fontos, amit irodalom és közönség viszonyáról, az olvasókról Szárhegyen elmond. „Eleinte mi a Kriterionnál azon fáradoztunk, hogy olvasókat, könyvvásárlókat toborozzunk. És most, hogy bekövetkezett az olvasók számának impozáns növekedése, állandóan magyarulkodnunk kell a könyvhiány miatt. Ebből következik, hogy megváltozott a Kriterion-rendezvények funkciója is. Most már tulajdonképpen nem is könyvpropagandáról van szó, hanem író és olvasó közvetlen dialógusáról, ami van úgy, hogy szinte nemzetiségi rítussá válik.” A záróbeszéd kitér a vitában felmerült önkonzerválásra, a „változva-megmaradás programjára”. Ezen az egymás iránti felelősséget és „az önmagunk értéke iránti kötelezettséget” egyaránt érti. „Elmentmondásoktól, veszedelmektől terhes időket élünk, és rendszerint csak akkor ébredünk tudatára szerepünknek, amikor valamiért – s itt most csak szubjektív okokra utalok – cselekedeteinknek, életmódunknak visszavonhatatlan következményei mutatkoznak. Ok a tehetség vagy egyenesen az élet pusztítására volt mindig. De ha most körülöttünk sűrűbb is a levegő, vigyázzunk, dolgozzunk, tegyük, mit tennünk kell, az elődeink által olyan jól megértett önfegyelem jegyében.” (Előzőleg Szilágyi Domokos halálához kapcsolva beszélt felelősségünkről. Visszaemlékszem egy sepsiszentgyörgyi, jóval későbbi találkozásunkra Domokos Gézával: valamilyen rendezvény után hozták a hírt Szisz szekus dossziéjának létezéséről, Szisz jelentéseiről. Gézával együtt valósággal rátámadtunk a hírhozóra, rágalomnak véltük az állítást.) Az utolsó, a tábor résztvevőitől való búcsúmondatokban a jövő évi Kriterion-tábor várható programjáról beszélt, arról, hogy a román–magyar kapcsolatok újabb vetületei mellett több időt kellene szentelni a romániai magyar irodalom, az alkotómunka, a nemzetiségi önismeret kérdéseinek. (Már előbb is szóvá tette, hogy „meg kell

próbálnunk ráhangolni a közönség készülékét a többfelé nyitott problematikára, modernebb esztétikai értékek befogadására is.”)

Hát nem lett jövő évi Kriterion-tábor. Ugyan még 1981 szeptemberében is reménykedtünk benne, legalábbis erre enged következtetni a csíkszeredai napilapban, a *Hargitában* szeptember 27-én megjelent interjú, amelyben Bálint András, az ifjú újságíró a *Vallani és vállalni* című Kriterion-kötet megjelenése alkalmából kérdez engem, a beszélgetés végén feltéve a kérdést: „Úgy tudom, készülődtek Szárhegyre?” Válaszom (indokolatlanul) magabiztos: „Igen, az irodalomtörténet és az irodalomkritika kérdései kerülnek napirendre a szárhegyi találkozón. Jelen lesznek szépírók is, akiktől nem idegen ez a terület.” Nos, az engedélyt megadni, illetve a tiltást kimondani hivatottaktól volt már nagyon idegen az újabb Kriterion-tábor lehetősége.

A *Korunk* 1980. szeptemberi számának megjelenése után elszabadult a pokol. A tanácskozás harmadik napjának hozzászólásait közölni eleve bűnnek bizonyult, ezt tetőzte a dokumentumközlés elé írt főlaptesti publicisztikám: *Szárhegy: jelképből fórum*. Utolsó bekezdésébe ezek a mondatok kerültek: „A szárhegyi első Kriterion-tábor tanulságai sokrétűek és folyamatosak – mint amilyen az életünk, mint amilyenek közös és sajátos gondjaink. Más helyett senki sem cselekedhet – mint ahogy más helyett gondolkozni sem tudunk. A racionalizmus és irracionális, amelyről Domokos Géza annyi belső szenvedéllyel és meggyőző erővel beszélt, mindenütt megütközik. Mi sem vállalhatunk mást, mint hogy a racionalizmus oldalán tesszük továbbra is a magunk dolgát. Szárhegy szellemében – és a legjobb *Korunk*-hagyományok szellemében.” (A hetekig tartó pártkivizsgálás során feltette Koppándi Sándor központi bizottsági aktivista a kérdést: mi az, hogy Szárhegy szelleme? Egy szellem létezik: a pártos szellem.)

Az *Igevárban* Domokos részletesen kitér a szárhegyi táborozásunkat, a szövegek közlését követő bosszorkányüldözésre. Mert hát ez nem hetekig, hanem

évekig tartott, visszatérően jelen volt a Kritériont és a *Korunkot* érintő hivatalos iratokban, belső jelentésekben és feljelentésekben. D. G. idéz egy 1983. október 27-i beadványából, amely a szárhegyi találkozóra és a *Korunk*-beli közlésre is visszatér, ezekkel az információkkal: „Megtudtam Suzana Gâdea elvtársnőtől, a Szocialista Kultúra és Nevelés Tanácsának elnökétől – aki magyarázatot kért a Gyergyószárhegyen történekről –, hogy az RKP szervezési osztálya kérte a tanácsot és az Oktatásügyi Minisztériumot: elemezze részletbe mérően a *Korunk*-összeállítás súlyos kijelentéseit és elhibázott ideológiai és politikai tételeit és javasoljanak egészen a munkaszerződés felbontásáig terjedő szankciókat azok részére, akik lehetővé tették a szövegek közreadását.” (A két megtorlandó bűnelkövető: Gáll Ernő főszerkesztő és Kántor Lajos, az irodalmi szerkesztő; a főszerkesztő-helyettes Rácz Győző elhatárolódott az ügytől. Ehhez képest – a szekus dossziékban megfogalmazott vádak ismeretében különösen – szinte hihetetlen, hogy Gáll Ernőt csak 1984-ben, nyugdíjazás címén távolították el a szerkesztőségből, az én „nacionalizmusom” időleges közlési letiltásokat eredményezett, de a következő években megtetőzött bűneim ellenére a *Korunk* irodalmi szerkesztőjeként éltem meg az 1989. decemberi rendszerváltást.)

Géza a Kritérion élén nem hagyta abba a harcot. Az *Igevár* tizenharmadik fejezetében, még mindig a szárhegyi Kritérion-tábor ügyéhez fűzve, közöl néhány sort a Dumitru Popescu főfő-pártembert megszólító beadványából, amelyben aggodalmát fejezi ki a vizsgálat túlméretezettsége, a nagy számú apparátus mozgósítása, a túllicitalás miatt; ez „emlékeztetni kezd a letűnt időkre”. Domokos Géza alighanem jól számított, amikor bekalkulálta „Popescu Dumnezeu” (Popescu, az Atyaisten) hiúságát. („Meg voltam győződve: nem veszi jó néven, hogy a KB szervezési osztálya beleszól az ő hatáskörébe tartozó ügyekbe.”) A Kritérion tekintetében „a kedélyek megnyugodni látszottak” – olvasom az *Igevár*ban. Közvetlenül mellette pedig a korra igen jellemző Domokos-feljegyzést (*Sírfelirat* címet adta e soroknak), amely pontosan

rögzíti, hogyan zárult le az 1981-re tervezett második Kriterion-tábor dolga. „1981. szeptember 30-án Suzana Gâdea, D. R. Popescunak, az Írószövetség elnökének jelenlétében hozta tudomásomra: Tekintettel arra, ami tavaly történt Gyergyószárhegyen, a hideg kásába is belefű (acum suflu și în iaurt).* Vagyis: mivel a Hargita megyei rendezvényt nem hagyta jóvá sem az Írószövetség elnöksége, sem a Művelődési Tanács; figyelembe véve, hogy nem kívánatos elszigetelten megbeszélni az irodalomkritika problémáit, hanem csak együtt, más nemzetiségbeli irodalomárokkal; s nem utolsósorban abból kiindulva, hogy lemaradás észlelhető az őszi munkában, vagyis minden erőt a termény-betakarításra kell összpontosítani, a *Gyergyószárhegyre tervezett írói megbeszélést nem hagyják jóvá.*” (Hogy az őszi termény-betakarítás mellett, pontosabban már jóval előtte melyek voltak az igazi okok a Kriterion-tábor kiiktatásában, azt Dávid Gyulának a *Székelyföld* számára újabban megírt (D. Gy.-tól kéziratban megkapott) tanulmánya teszi egyértelművé. *Szárhegy – más szemszögből*: nos, ez a szemszög a Szekuritátéé volt, a román titkosszolgálatot „szakmailag” tájékoztató Vasilescu ügynöke, azaz Varró Jánosé, aki fedőnév alatt, majd saját nevével is vállalva kijelenti, hogy „a találkozó jól kitalált kísérlete azoknak, akik ma a romániai magyar irodalom élén állnak, arra nézve, hogy – a fordítások és a baráti találkozások ürügyén – létrehozzanak és állandóvá tegyenek egy olyan, nem hivatalos, formális vezetőség és formális program nélküli kulturális fórumot, amely épp azáltal veszélyes, hogy ellenőrizhetetlen, viszont hatást gyakorolhat az írókra és a magyar olvasók tömegeire, mint ahogy az a gróf Bánffy Miklós és báró Kemény János által létrehozott Erdélyi Helikon esetében történt.” Dávid Gyula ezeket a mondatokat egy 1980. október 31-i feljegyzésből másolja át, amely Aron Bodea tábornok aláírását őrzi. De már egy évvel korábról száрма-

* Domokos Géza szó szerinti fordítása helyett magyarosan: Akinek a száját a forró kása megégette, az az aludtejet is megfűjja.

zó dokumentumra is hivatkozik Dávid; az 1979. október 26-án – tehát jóval a szárhegyi találkozó előtt – iktatott „notá” egy ügynöki jelentés alapján nem csupán összekapcsolja a tervezett román és magyar műfordítói tanácskozást a két világháború közötti Helikon-találkozókkal, hanem figyelmeztet is, hogy utóbbiak „jellege elszigetelődő volt, magyar sovíniszta alapon”.)

Június eleji gyergyószárhegyi szép napjainkra következően – még nem sejtve, hogy milyen aknamunka folyik stratégiai terveink, a folyamatos kiadói, szerkesztői és persze írói munka ellen – leveleink hangja egyelőre bizakodó. 1980. június 30-án Gézának különböző aktuális (közös) dolgainkról írva, Szárhegy nagy közönségviszhangját emlegetem, utalva a tanácskozás harmadik napi szövegeinek várható közlésére („Ha Létay nem vállalja a harmadik napot, megpróbálkozunk mi vele”). Készülő könyvek – így *A hiány értelmezése* (József Attila Erdélyben), a *Líra, novella*-ként említett disszertáció – mellett szóvá teszem: „És egy mai megbeszélésen felvetődött ötlet (a Korunk színházi száma kapcsán): a Népismereti stb. mintára kellene évente kihozni egy színházi tanulmánykötetet, a romániai magyar színházak évadjaihoz is kapcsolódva. Cselényi Lacié a javaslat, én továbbítom a Kriterionnak, azaz Neked. A részletekről beszélünk még, ha akarod.” S egy évre előre tervezve, magánprogramként, de nem egészen magánjelleggel, a jugoszláviai Forum kiadó meghívására utaznánk feleségemmel Újvidékre; Gézának július 8-án jelzem, ottani román regényt fordított Erzsike magyarrá, ehhez kellene az írószövetségi ajánlás, mindkettőnknek. Dubrovnikból Bukarestbe, a Sçinteia Házba, a Kriterionnak, Domokos Gézának küldött képeslap 1981. augusztus 1-jén igazolja, hogy „paradicsom környezetben” dicsérjük a bőkezű újvidékieket, de „írószövetségünk bölcs vezetőit [is], a régieket (és az újakat?)”.

A dubrovniki képeslapot megelőzi egy téli, szakmai levél (újról a köszöntő is egyben). Örülök, hogy megőrződött Domokos Géza hagyatékában. (A fejléc korunkos, a szöveg sűrű kézirásos.)

KORUNK

3400 Cluj-Napoca – Calea Moșilor 3
Kolozsvár-Napoca, 1981. jan. 1.

Căsuța poștală 273 – Telefon: 2 18 36

Kedves Géza!

Újév napján írom ezt a levelet, s talán így jó: előre és ne hátra tekintsünk. Bár 1980 jó és rossz tapasztalatait, gondolom, nem árt tudatosítani – volt belőlük bőven. Azt hiszem, Szárhegyre (mindent összeszámítva) büszkék lehetünk; és még bele sem pusztultunk. Mindenesetre nemcsak azon kell elgondolkoznunk, hogy mit és miképpen kell a közönség elé vinni (szerintem csak így van értelme, nem maradva meg a kulisszák mögötti tárgyalással, hiszen ma mindennél fontosabb a tömegek öntudatosítása, a hit, a jövő reményének a visszaadása), hanem azt is be kell számítani, hogy „barátaink” kettős játékot játszanak (lásd a Vatra 10. számát!). Mindenesetre a Te bölcsességed, diplomáciád – majd azt mondtam, Bethlen Gábor-i diplomáciád – segíthet és remélem segít is, hogy az idén ismét ott lehessünk Szárhegyen.

A Kriterion évét nem akarom most kiértékelni; a részletek átismétlése nélkül, jó, hogy folytatni lehetett az előzőeket. Én személyesen nagyon hálás vagyok a József Attila-könyv páratlanul gyors és méltányos megjelentetéséért; úgy érzem persze, hogy Ti sem csináltatok rossz boltot. De ha már a Kriterionnál tartunk: hetek óta készülök írni Neked, Deák Ferivel kapcsolatban. Nem tudom, mit tudsz belőle, de Feri meglehetősen rossz állapotban van, többen aggódunk érte. A bátyja halála óta különösen aggasztó az egészségi, főképp idegállapota. Ehhez az otthoni anyagi gondok is hozzájárulnak. Faggatásomra elpanaszolta kiadói helyzetét, a munkájához mérten – és abszolúte is! – nyomorúságos fizetést, amiért még köteles (tudom, nem Ti kötelezitek) 15 borítót is ingyen elkészíteni. Beszéltem erről Benkő Samuval is, ő mondta: Deák Feri széklábat farag (a kiadóban), nem becsüljük meg

eléggé az áldozatát. Valamit tenni kellene, Géza, ki kellene találnod valamit, hiszen botrány, hogy egy ilyen művész ilyen munkáért még 3000 lejt se kapjon!! A hiányt éjszakai munkával pótolja (otthon elégedetlenek a keresetével!), és ezt az iramot nem lehet sokáig bírni. Hidd el, komoly a dolog (Bálint Lajit is megkérdezheted); és mit csináltok, ha Feri beteg lesz – vagy eljön a Kritériontól? (Nem tud arról, hogy én írok Neked ebben az ügyben, az egész dolog azonban nyomasztja, rágódik, vergődik.) Az anyagi rész mellett én felvetnék egy erkölcsit is: kedvét, önbecsülését is visszaadandó, tervbe kellene vegyétek a képzőművészeti sorozatban közeli megjelenésre, az ő munkáit is. Ezt művészi rangjával ugyancsak kiérdemelte! Ha nincs jobb megoldások, az ügyért hajlandó vagyok beszállni, megírni azt a 10 flekkes bevezető tanulmányt. Ismétlem, nem magamat ajánlom; én a Paulovics-kötetet készítem most elő, de szükség esetén besegítek, Feriért bármikor. Ebben a kérdésben várom gyors választ; jó volna, ha Ferinek is jeleznéd szándékotokat. Most igazán szüksége van némi sikerélményre!

A kibeszéléseknél tartva: én igazán nem panaszkodom elismeréshiányra. Azt viszont még Bukarestben el akartam mondani Neked a múltkor, hogy kifejezetten sértőnek találtam magamra nézve a Kovács János országos díját. Érdekes, hogy az én kötetgondozásom (Móricz Zsigmond közöttünk) senkinek eszébe sem jutott, miközben, melleleg, volt két kötetem is (Korváltás, Szárny és gyökér – ez utóbbit, azt hiszem, legtöbbször a szavazók közül nem is olvastátok) és egy fordításom (Gyulával a Marino – állítólag jó fordítás, igazán nem könnyű műfajban). Nem a pénzért írom. Mint ahogy szintén csak a mentalitás jelzésére említem, hogy engem az Írószövetség először és utoljára 1969-ben küldött, Lengyelországba. Igaz, segített papírokkal elég gyakran (mint mást is), és remélem, fog ezután is – például Jugoszláviába, a román fordítással kapcsolatban, feleségemmel együtt (erről majd részletesebben, ha megjött a Forumtól a hívólevél). Csak

azt akarom jelezni, hogy a munkát nem egyformán honorálják nálunkfelé. Van, aki viszontszolgáltató nélkül is dolgozik, olykor erején felül (l. Deák Feri), más benyújtja a számlát. Ezt nyugodtan írom Neked, egyrészt mert úgy érzem, igazam van, másrészt Te, aki oly áldozatos munkát vállaltál a Kriterionnál, biztosan nem érted félre!

Most már csak apróságok (nem számla-benyújtás): a Molttert ne szabotáld el, Géza, igazán fontos és sürgős! Kérlek, szólj az illetékesnek (Markovits?); a Gion-kötetet még nem is láttam (szerzői példány?), az üzletben rég elfogyott. Honoráriumot sem kaptam érte; és várom a József Attila elszámolását, kifizetését (gyengécske előleget kaptam ugyan, de már kész a könyv). Adósságaimat februárig rendeznem kell (autóvásárlásból: 26.000...). Ezt nem azért írom, hogy sajnáltassam magam.

Boldog újesztendőt, Géza, és sok erőt a munka folytatásához.

Baráti szeretettel üdvözöl
Kántor Lajos

(Két kiegészítés: A Kriterion Galéria sorozatában 1982-ben megjelent Deák Ferenc füzete, 1983-ban pedig szintén az én bevezetőmmel a Paulovics Lászlóról és a Cseh Gusztávról szóló – utóbbi kettőben már nem lehetett a portréjukat közölni, azt személyi kultusznak minősítették... – Az 1981. február 3-án Macovescu elnöknek küldött kérésre, útlevel-ügyünkben, Géza kézzel ráírta, február 12-én: „A szükséges ajánlással előterjesztettem G. M.-nek”.)

A dubrovnikai gondtalan nyaralás után – ám ezt csak 2009-től tudom – ismét a Szekuritáté figyelmére érdemesülünk: a *Korunk*, közvetve pedig a Kriterion. Két Oprea (Ioan, az ezredes főnök és az I/B ügyosztálytól Florian alezredes) aláírásával újabb, négy gépelt oldalnyi dokumentum – a Belügyminisztériumhoz címezve – emlékeztet egy olyan kollektív bűnre, amelyet már el is felejtettem volna: a *Korunk* szerkesztőségében 1981. október 28-án kerekasztal-beszélgetést szerveztünk (szerveztem, hangsúlyozza a jelentés) a romániai

magyar irodalom történetéről. Ezen közel 40 magyar nemzetiségű értelmiségi: író, publicista, szerkesztő, a Babeş–Bolyai Egyetem magyar tanszékének és középiskoláknak a tanárai vettek részt, sőt Arad, Nagyvárad, Brassó, Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely, Marosvásárhely, Temesvár stb. is képviseltette magát. Ezt mind ők írják. Azt is, hogy (állítólag) Gáll Ernő főszerkesztő és Rácz Győző főszerkesztő-helyettes, vagyis a lap vezetője nem értett egyet a kerekasztal megszervezésével, a Kriterion-igazgató Domokos Géza közbenjárására azonban végül beleegyeztek a rendezvénybe. A megbeszélés tárgya a közelmúltban megjelent, Láng Gusztáv és Szabó Zoltán szerkesztette *Irodalomtudományi és stilisztikai tanulmányok* című Kriterion-kötet volt, a bevezető referátumot Kántor Lajos és Gyimesi Éva tartotta. A jelentés elősorolja a felszólalókat (Rohonyi Zoltántól Katona Ádámgig és Fábián Ernőig). Az ezredes elvtársak – nem tudjuk meg, hogy kitől származó információk alapján – három hozzászólást emelnek ki (elmarasztalólag). A Balogh Edgárét, a Szigeti Józsefét és a Szilágyi Júliáét. A legrészletesebben Balogh Edgár szövegét ismertetik, interpretálják, főként a magyar tanszék helyzetéről és a román Akadémia tulajdonképpeni zártságáról mondottakat, lábjegyzetben megjegyezve, hogy az egyetemi tanszék ügyét Balogh már Takács Lajossal, Gáll Ernővel és Kacsó Sándorral megvitatta, és memorandum előterjesztését tartották szükségesnek. (A Bukarestbe küldött irat utolsó mondatában a két Oprea közli, hogy jelenteni fogják, ha újabb információkhoz jutnak.)

Fellapozom a *Korunk* 1982-es évfolyamának első számait – és némi meglepetések érnek. Január a Nicolae Ceauşescu fényképével (az előírt nyakkendőssel) indul, alatta rövid születésnapi köszöntő. Szerkesztőségi vezércikk következik (*Új év – új távlat – új feladatok*), aztán mindjárt egy szignóval (K. L.) jegyzett bevezető szöveg, *Irodalomtörténeti perspektívák*, majd a tanulmányok: Láng Gusztáv a kortárs romániai magyar prózáról, Cseke Péter interjúja Kiss Jenővel (a Horváth István-jelenségről), Szabó Zsolt a *Vasárnapi Újságról* (1921–1925); aztán jön-

nek az igazi meglepetések: a debreceni professzor Barta János és Görömbei András az irodalmi értékek védelmében nyilatkozik Katona Ádámnak, Bori Imre Újvidékről a versszerúségről, a Cambridge-ben tanító Gömöri György a magyar vers fordításának lehetőségéről értekezik. Ebben a közegben tulajdonképpen fel sem tűnik, hogy – igaz, a szocialista nemzetiség egészséges történelmi tudatára hivatkozva – a felvezető perspektívák közt, a mennyiségi és minőségi elvárásokat előtérbe állítva, a hazai és nemzetközi viszonyítás, szó után a tettek, a megfelelő tér biztosítása válnak hangsúlyossá az összeállítás bevezetőjében. És az is természetesen leíratik, hogy a romániai magyar irodalomtörténet-írásban arányeltoldások, hiányok állapíthatók meg. „A [közelmúltbeli] megbeszélés napi időszerűségét adó Kriterion-kötet, a (szintén) sorozatnak szánt *Irodalomtudományi és stilisztikai tanulmányok* első gyűjteménye már e felismerésből, a hiány tudatosításából s a irodalomtörténet-szűrés utánpótlás biztosításának szándékából született.”

1982 márciusában pedig *Irodalomtörténet és nemzetiség* cím alá sorolva megjelenik az októberi Korunk-kerekasztal 22 szövege, 31 oldalt foglalva el a főlaptestben. Hová lett az elvtársak ébersége? Másfél évvel a gyergyószárhegyi Kriterion-tábor harmadik napjának Korunk-beli botránya után? Nyilván: Gáll Ernő (és Rácz Győző) s az ellenőrző szervek jóváhagyásával történt ez a márciusi közlés...

A beszélgetés, a vita összefoglalására nem térek ki, csak pár kiemelt címet másolok ide: *A nemzetiségi tudat nem szükségképpen provinciális* (Láng Gusztáv), *Utánpótlás-kérdés* (Dávid Gyula), *Függőleges népvándorlás* (Szigeti József), *Az irodalom nemzeti üzenete* (Beke György), *Permanens hóskorszak* (Gálfalvi György). Szándékosan nem említem itt a bevett szaktudományi fogalmakat, az eszmetörténettől a komparatistikáig.

Persze gyűltek a dossziékban, belügyiekben a papírok, papírjaink.

Az előző évek vitáival, botrányaival, ugyanakkor a stratégiai nyitás és a taktikai lépések lehető-

ségének (még) fel nem adásával összefüggésben hangzott el Bukarestben, az Írószövetség kongresszusán a felszólalásom, amely a Domokos Géza által Gyergyószárhegyen kimondott igazsággal volt összhangban: az irodalompolitika – nálunk – nemzetiségpolitika. 1981-re érdekesen alakultak a frontvonalak. Központi pártutasításra leváltották az elnökségből George Macovescut; nem bocsátották meg neki, hogy szembehelyezkedett a nagymenő bukaresti prózaíró, Eugen Barbu nacionalista vonalával. És nem törődve már a leadott szavazatok számával, szintén a központi akarat szerint az a D. R. Popescu (kolozsvári nemzedéktársunk, egy ideig barátunk) lett az új elnök, akinek köszönhettem, hogy azon a bizonyos 1978-as drámai irodalmi tanácskozáson a „fő műsoridőben” szót kaptam, megvédhettem Kosuth Lajost. (E szándékomról persze nem tudhatott.)

Domokos Géza és D. R. bukaresti elnöki-alelnöki éveikben tudomásom szerint ugyancsak baráti kapcsolatban álltak. Maga az írószövetségi tanácskozás persze megelőzte az eléggé furcsa szavazást, szavazatszámolást, vagyis hogy nemigen állítható, engem D. R. szellemében szólítottak volna a pódiumra. Utólag azt gondolom, jól állt össze a szöveg. (A végleges román változat kialakításában, ott helyben, a szünetekben, Bodor Pál segített – magyarul még itthon készültem el a szöveggel, sőt egy Erzsikevel együtt formált román fordítást is vittem magammal.) Az „ellensúlyt” most is Marin Sorescu (már az indításban, Papír című – bár ellenzéki hangvételelű – versével) jelentette, aztán jött Blaga, Baconsky, Jebeleanu, Buzura és hangsúlyosan Dumitru Radu Popescu, népek és emberek egymásra uszítása ellen fellépő kisregényével: *Ők ketten – vagy akik csak az erdőt látták*. (A *Korunkban*, Fodor Sándor fordításában előbb közöltük, mint ahogy románul könyv formában kiadták.) Az arányok azonban, azt hiszem, nem borultak fel; behelyezve a közoktatás, az iskolák általános helyzetének vázolásába, feleségem tanári tapasztalataiból vett példákat mondtam: tízedik osztályos román tanuló a dolgozatában összecseréli

a szocializmus és a nacionalizmus fogalmát, egy másik, már tizenkettedikes, a Școala Ardeleană (Erdélyi Iskola) íróját Ady–Șincai-ként nevezi meg (mint-hogy összevonták a két kolozsvári középiskolát, s az új kétnyelvűnek ez lett a hivatalos neve). Bőven következtek a kifejezetten irodalmi jellegű példázások. (*Függőhíd* című pécsi kötetemben magyarul olvasható a teljes, meglehetősen hosszú szöveg.) Itt csak a Kriteriont érintő részből idézek: „Elszomorít, amikor azt hallom és tapasztalom, hogy egyesek félreértették a Kriterion kezdeményezte, az Írószövetség anyagi támogatásával létrejött gyergyószárhegyi találkozást, amelyen hazai magyar és román írók, szerkesztők tárgyalták meg a kölcsönös fordítások s a kölcsönös ismeret nem csupán napfényes kérdéseit. Nem helyi érdekű, csupán a marosvásárhelyieket, kolozsváriakat, Hargita megyeieket érintő kérdések ezek. E tanácskozás alkotó szelleméről, elvszerű, gyakorlati szempontokat is figyelembe vevő jellegéről a jelen volt magyar és román írók egyaránt tanúskodhatnak. És elszomorít az is, hogy amikor végre egyszer nemzetközi költőtalálkozót szerveznek Kolozsvárt, a műsor kialakításakor csupán protokolljelleggel érvényesítik az európai mércével mérhető, kétnyelvű hagyományokat. A kérdés egyelőre megoldódott azzal, hogy azóta sem volt lehetséges (gondolom, pénzügyi okokból) újabb nemzetközi költőtalálkozó szervezése »vidéken« – azaz Kolozsvárt.”

Hivatalos sikert persze nem arattam – hozzászólásomat nem közölték a lapok –, de volt pozitív román visszhangja a helyszínen, odajött hozzám gratulálni például az irodalmi lapszerkesztő és kritikus Mircea Iorgulescu. (Más lapra tartozik, hogy állítólag őt is beszervezte a Szekutitáté – talán a későbbi években.)

Kedves Olvasóink, leendő Szerzőink!

Fiatal vagy és tehetséges? Megmutatnád a világnak, hogyan kell manapság jó verset, novellát írni? Netán kitaláltál egy új műfajt, amellyel – úgy érzed – gyökerestül megváltoztathatod az irodalmat, vagy egyszerűen csak visszajelzésre, bátorításra, tanácsra vágysz, ám a folyóiratszerkesztők túl elfoglaltak, hogy foglalkozzanak veled? Érdekel a kortárs idegen nyelvű irodalom? Ha mindez illik rád, akkor az **Irodalmi Jelen Debüt** felületén a helyed!

Most induló rovatunk **kötettel még nem rendelkező**, átütő hangú pályakezdőknek kíván publikálási lehetőséget biztosítani. Több ifjú tollforgató is megkeresett bennünket, hogy szívesen közölnék írásaikat az Irodalmi Jelen online felületén, igény van tehát egy olyan fórumra, ahol bemutatkozhatnak az egészen fiatal alkotók, az a generáció, amely most bontogatja szárnyait, és néhány év múlva meghatározhatja a jövő literatúráját. De nemcsak az arra érdemes írások közlését vállaljuk, hanem azt is, hogy minden jelentkezőnek válaszolunk, beküldött munkáiról véleményt mondunk. Az értékelést adott esetben egy külön levelezői rovatban publikáljuk, ezért kérjük, hogy a hozzánk fordulók lássák el szerzői jelisével megméretésre szánt alkotásaikat.

Az új rovat szerkesztői **középiskolás és egyetemista korú**, vagy nem sokkal idősebb szerzők **nyomtatásban vagy elektronikus sajtóban még meg nem jelent** műveit várják – rövid bemutatkozás és fénykép kíséretében – a következő e-mail címekre: **Varga Melinda**, meli654@gmail.com (versek, műfordítások), **Hudy Árpád**: arcadius.hudy@t-online.hu (próza, irodalmi esszé).

André Ferenc

1992-ben született Csíkszeredában, jelenleg a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarán magyar–angol szakos hallgató. Versei a *Helikon* irodalmi folyóiratban és az *Echinox* kulturális és irodalmi folyóiratban jelentek meg. A versírás mellett a slam poetry művelése is érdekli, az Erdélyi Slam Poetry bajnokság első helyezettje lett idén nyáron.

búskomorfium

gömbölyű délután lecsüng a jung,
kellemes ez, sigmund, kellemes.
talán ma-holnap még beléhalunk,
iszapba minket hogy majd eltemess,
s az éj egy rács, pizsmogó pókanya –
ödipuszszal sakkozgat a strandon,
tudatunk belakatlan betyártanya,
elfoszlik, mint a reggeli hangom,
és friedrich is, ez a kis hamis,
azon túladagolt jón és rosszon,
félálomból tán haza ha visz,
hogy sebeket velünk megosszon.
na így ha jó, beh jó lesz még,
kifordulunk, mint a kés a szájból,
animált árnyékká lesz az ég:
kiszabott festményünk a tájról.

Debüt

szórólap

költészet te szójaszagú hotdogom,
a kibomló pupillákon merre lépsz,
éjszakákba nyúló párnás csápokon
omlunk, mint a félkenyérnyi prüd penész.
na merre nézhetsz még és ugyan merre léphetsz,
lábszagú éjeken ömlengő lélegzet,
így leszünk lappangva valami ócska lét hecc,
olyan, aki nem él, épp csak létezzet.
még mennyi vers lesz és mennyi hang
por-paplanhuzatba bújva, elvacogva,
repedtajkú visszhangokban görbe gang
falára felragadva, mint papír a fogra

kolozsló

hogya lépek át a földi nyomdokon,
szúrva mélyre döngöl ócska, szürke táj,
kifordítja kolozsvár a homlokom,
agybafőbe görbül, míg a csendre vár.
jéghidegre mázolt süppedő talaj,
fogad be, formál, míg alakbért fizetek,
őszrekuszálódva épp lecsüng a haj,
tekintetből lassú látvány kireked.
talán a szó, ha meglelem a betonban.
tátogó vasfogkrém szétfolyt időszájon.
lomha, precióz metronóm int nekem.
utcasarkon lélegzetem kirobban,
porba festett arcvonalt tán megtalálom,
szamos-zaj elmos világvégi szirteken.

Debüt

nyelvtörténeti elmecsavaronc

*fonémállatkert ez, puszta textuálzoo,
megkucorod ketrecében a magányhangzó.*

nől ez a május a hévség hörken,
igenigen evel ivol, míg ezen szöveg
elhever fogak közt, mint a nyelv törten
s kidúlten vicsorognak a szócövek,
így se úgy se fordul már az agyavaszt,
tekervényekbe hintvel szét a sók,
sűrűsödik csipából a szemragaszt
s az igék megkötnék téged, névufót,
merre tovább, merre innen, mennyi név,
szertecsordul szétömöl a parketten
elbomol és széthulla hamv e hév.
hintalendületből rémve visszaretten,
hogy felguruljon a jel zöld álmodig
míg a nyelvvel a szó fajtalankodik.

vállva

vállvakarásnyi vers vagyok,
lábujjak közti zokniszösz
amíg kibuknak a nyers szagok,
tudom te már csak lopni jössz.

Debüt

régiséggyűjtemény ez csak,
és a széttekerészeti arcom
ahogy nekifeszülne a rácsnak:
csorba csigaház papírparton.

és egybecsordulgatnak mind
az év a nap s vice versszakok,
s míg ez a görbült sík leint,
csontcsikarásnyi csend vagyok.

gyalog(x)

amíg mi napsolunk a nyárban
álmodunk homályos hokedliket,
elfolyik a lég, e bináris számtan,
s tökmagot árul, mindegy kinek,
csak eseményként nevezhessék.
szakadt bakancsunk ritmusa lóg,
miközben szublimálják az estét
görbe hátú, szikár oszlop-anyók.
amíg mi napsolunk a nyárban,
salakulunk csak, mint a sorismétlés,
már akkor is egyedül, ha hárman,
akár az isten, mikor tévét néz,
és pikkelyt aggatunk magunkra,
szaporodjunk hát csudamód,
egy délibábnyi ugrabugra
csupán az eltátogott altatód,
alakváltás, kistarisznyára
körbehorgolt alkalmi álmaink,
ki gondolt ugyan, egy ilyen nyárra?
halunk, halunk, mint pinty.

Debüt

múzsika

elkotort múzsákba macska
sóbányákat véseget,
púdermatológus eltakarta
a szedimentáris réteget,
zúzmarát ereszt a bőr,
s hogy kiteljen az allegória,
nem látszik ily messziről,
hoggy gyűrű vagy glória
a két aranykarikás szemén,
amint korbácsolni tanul,
zománcot hullat a véredény,
lassan, de bizonytalanul
elcsorog fikarcnyi festék,
kificamodik ez a létigen,
pirkad a mű, vészkeresztség,
alkotó forog, a gép pihen.

Debüt

- 3 Böszörményi Zoltán versei
- 7 Sigmond István: Keresztelés (novella)
- 15 Keszthelyi Rezső versei
- 18 Zalán Tibor: Papírváros-foszlányok (részlet egy lassúdad regényből)
- 42 Jónás Tamás versei
- 45 Benyhe István: A füzéri vár (novella)
- 49 Jerzy Paruszewski: Hú folyók
- 50 Aleksander Nawrocki versei
- 52 Mányoki Endre: Füst (tárca)
- 55 Boldog Zoltán: A mélyszegénység és a feldarabolt
Weöres Sándor-szobor (tárca)
- 57 Laik Eszter: A beolvasás éjszakája (tudósítás)
- 65 Szakács István Péter: Túlvilági zaklatás (karcolat)
- 67 Bárdos József rovata – Véres komolytalanságok:
James Joyce – Fán igen víg
- 70 Mányoki Endre: Hit nélkül az ágyból sem tudnék felkelni –
távoli beszélgetés Tóth Erzsébettel
- 79 Boldog Zoltán: „Olyan jó idegenekkel magyarul beszélgetni” –
interjú Bene Zoltánnal
- 86 Papp Máté: A vidék eróziója (Potozky László: Nappá lett
lámpafény)
- 90 Ivancsó Mária: Az irodalomtanítás új útjai (Mi az oka,
hogyan Magyarországon az irodalomtanítás modernsége
lábra nem tud kapni?)
- 93 Benedek Leila: Honfoglalásból akciófilm, bankárból művész
(Bozóky József: Majdnem Nirvána)
- 98 Farkas Daniella: Halak és emberek (Tóth Krisztina: Akvárium)
- 102 Huszár Tamara: Haláltáborra való kapcsolatok (Csobánka Zsuzsa:
Majdnem Auschwitz)
- 106 Boldog Zoltán: Magyarországnak új üzenete érkezett
(Márai Sándor: Hallgatni akartam)
- 110 Kántor Lajos: A nyitás stratégiája (esszé)
- 134 Debüt – Előszó az Irodalmi Jelen induló új rovatához
- 135 André Ferenc versei

Böszörményi Zoltán

Katedrális az örök télnek

Böszörményi Zoltán legújabb verseskötetének (Katedrális az örök télnek) hátsó borítóján olvasható az alábbi ajánló:

„Aki egy nehezen feledhető, vízzel telt üvegfigurák koreográfiáját idéző vers élményével szeretne gazdagodni, lapozza fel e kötetben a *Majorana vallja* című költeményt:

*Végül is nem szerettem,
ez volt a tévedés.
Kit a legjobban szerettem,
szívemben ő a kés.*

*Kit a legjobban szerettem,
színt a színre hogyha tettem,
tarkább lett a kérkedés.*

*Rőt vitorla azúr égen,
vízen súlytalan hajó,
csillámlás a nyári éjben,
veled együtt volna jó.*

*Nézlek, ámde mégsem látlak,
megvakít a szenvedély,
ám a sorsom egyre áztat.
Milyen nagyon kellenél.*

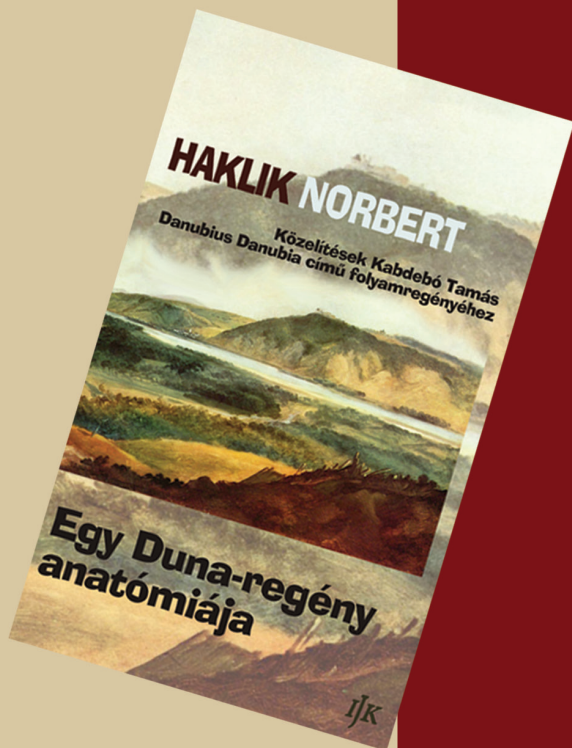
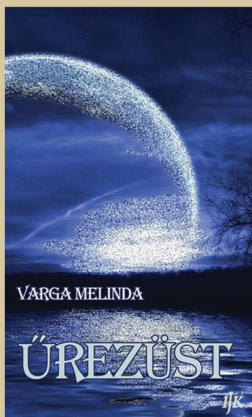
Már rég írtak magyarul ilyen egyszerű, ösztönös, áttetsző, szinte szellem-kezek által papírra vetett dalt. Mert dal ez, csak a költő nem jegyezte le hozzá a dallamot és a hangszert, amely a tenort kísérné.

Szócs Géza”

Versek,
Kalligram Kiadó, 2013

Irodalmi Jelen Könyvek 2013

<http://shop.irodalmijelen.hu>

www.irodalmijelen.hu

500 forint, 6 lej, 1,50 euró

